

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje Yürütücüsü:	Dr. Öğr. Üyesi BERNA AKÇINAR YAYLA
Proje No:	118K170
Proje Başlığı:	Ebeveynlik Davranışları ve Çocukların Sosyal-Davranışsal Gelişiminde İş-Aile Çatışmasının Rolü
Proje Türü:	3501 - Kariyer
Proje Süresi:	20
Araştırmacılar:	
Danışmanlar:	
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi:	IŞIK Ü.
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri:	01/11/2018 - 01/07/2020
Onaylanan Bütçe:	157020.0
Harcanan Bütçe:	129985.91
Öz:	<p>Bu proje, 2-6 yaşları arasında çocuğu olan evli ve çalışan kadınların deneyimledikleri iş-aile çatışmasının, onların psikolojik sağlıkları, ebeveynlik davranışları ve çocuklarının sosyal-davranışsal gelişimleriyle olan ilişkilerini incelemektedir. Projenin temel amaçları; (1) erken çocukluk yaş döneminde çocuğu olan çalışan kadınların iş-aile çatışması ve buna neden olabilecek durumları saptamak; (2) deneyimlenen iş-aile çatışmasının kadınların psikolojik sağlık ve ebeveynlik davranışlarıyla olan ilişkisini incelemek; (3) algılanan destek mekanizmalarının bu süreçteki rolünü incelemek; (4) bütün bu mikro ve mezo-sistem etkilerinin, çocukların sosyal-davranışsal gelişimleriyle nasıl ilişkili olduğunu araştırmaktır. Araştırmada, Türkiye genelinde 2-6 yaş arası çocuğu olan evli ve çalışan, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş 700 anne ile görüşülmüştür. Ayrıca, sadece İstanbul'da ikamet eden 40 anne ile de derinlemesine görüşmelerden oluşan bir nitel çalışma tamamlanmıştır. Çalışmanın sonuçları göstermiştir ki, (i) çalışmaktan suçluluk duyan ve algıladıkları sosyal destek seviyesi az olan anneler, daha fazla iş-aile çatışması deneyimlemekte; (ii) iş-aile çatışması, çalışan annelerin depresyon seviyelerini ve olumsuz ebeveynlik davranışlarını arttırırken, çocukların olumlu sosyal-davranışsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte; (iii) algılanan sosyal destek, çalışan annelerin depresyon seviyeleri üzerinde koruyucu bir etki oluşturmakta; ve (iv) sosyo-demografik özelliklerinden bağımsız, çalışan çoğu annenin iş ve ev yaşantılarında deneyimlediği olumsuzluklar benzer olmaktadır.</p>
Anahtar Kelimeler:	İş-aile çatışması, ebeveyn davranışları, erken çocukluk, destek, sosyal-davranışsal gelişim
Fikri Ürün Bildirim Formu Sunuldu Mu?:	Hayır

Ebeveynlik Davranışları ve Çocukların Sosyal-Davranışsal Gelişiminde İş-Aile Çatışmasının Rolü

Program Kodu: 3501

Proje No: 118K170

Proje Yürütücüsü:
Doç. Dr. Berna Akçınar Yayla

Bursiyer(ler):

Atahan KARADAĞ

Ebru ÖZBEK

Merve YAVRU

Seda ÖZTÜRK

AĞUSTOS 2020
İSTANBUL

ÖNSÖZ

Bu rapor 01.11.2018 ile 01.07.2020 tarihleri arasında, TÜBİTAK tarafından desteklenen 118K170 numaralı, “Ebeveynlik Davranışları ve Çocukların Sosyal-Davranışsal Gelişiminde İş-Aile Çatışmasının Rolü” projesi kapsamında tamamlanan çalışmaları özetlemektedir. Projenin amaçladığı ve ulaştığı iki hedefi vardır: (1) 2-6 yaşları arasında çocuğu olan çalışan annelerin, çalışma ve ev yaşantılarındaki sorunları ve bu sorunların birey, aile ve çocuk gelişimi üzerindeki etkilerini anlamak üzere nitel ve nicel verilerin toplanması; ve (2) toplanan verilerin analizi ile Türkiye’de temsili bir örnekleme çalışan annelerin sorunlarına yönelik öneriler sunulması. Toplanan nitel ve nicel verilerin kapsamı ve yapılan analizler ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde belirlenmiştir. Araştırmanın nicel örneklemini, Türkiye’yi temsil edecek biçimde tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilmiş, 12 ilde yaşayan toplam 700 anne oluştururken, nitel örneklemini ise İstanbul’da yaşayan ve nicel örneklemden rastsal olarak seçilmiş 40 anne oluşturmuştur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İçindekiler	ii
Tablo ve şekil listeleri	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÖZETİ	2
2.1 Kuramsal Çerçeve	3
2.2 İş-Aile Çatışması	4
2.3 İş-Aile Çatışmasının Nedenleri	5
2.4 İş-Aile Çatışmasının Sonuçları	6
2.5 Algılanan Destek	8
2.6 Çocuklarda Sosyal-Davranışsal Gelişim	9
2.7 Çalışmanın Amaç ve Hipotezleri	10
3. GEREÇ VE YÖNTEM	13
3.1 Örneklem	13
3.2 İşlem	17
3.3 Nicel Çalışmada Kullanılan Ölçekler	19
3.3.1 Algılanan Sosyal Destek – Kurumsal Destek	19
3.3.2 İş-Aile Çatışması	19
3.3.3 Ebeveynlik Davranışları	20
3.3.4 Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği	20
3.3.5 Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri	20
3.3.6 Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri	21
3.3.7 İçselleştirme Davranış Problemleri Ölçeği	21
3.3.8 Kısa Semptom Envanteri	21
3.3.9 Algılanan Sosyal Destek – Arkadaş, aile ve eş	21
3.3.10 Çalışmaktan Duyulan Suçluluk	22
3.3.11 Ev içi İş Bölümü	22
3.3.12 Sosyo-Ekonomik Düzey	22
3.4 Verilerin Değerlendirilmesi	22
4. BULGULAR	22
4.1 Nicel Çalışma Pilot Verilerin Analizi	22
4.2 Nicel Çalışma Esas Saha Çalışması Veri Analizi	32

4.2.1 Esas Saha Çalışması Psikometrik ve Betimleyici Analizler	32
4.2.2 Esas Saha Çalışması Yordayıcı Analizler	34
4.2.2.1 İş-Aile Çatışmasının Yordayıcıları	34
4.2.2.2 Anne Depresyon Seviyesinin Yordayıcıları	36
4.2.2.3 Olumlu ve Olumsuz Ebeveyn Davranışları Yordayıcıları	38
4.2.2.4 Olumlu ve Olumsuz Çocuk Davranışları Yordayıcıları	41
4.2.3 Esas Saha Çalışması Yapısal Eşitlik Model Analizleri	43
4.3 Nitel Çalışma: Derinlemesine Mülakat Sonuçları	46
4.3.1 Hafta içi ve Hafta sonu Günlük ve Sosyal Yaşantıları	51
4.3.2 Annelik ve Babalığın Tanımı	54
4.3.3 Anneliğin ve Babalığın Öğrenilmesi	56
4.3.4 Annelik ve Babalığın Farkı	58
4.3.5 Toplumsal Cinsiyet Roller	59
4.3.6 Annenin Çalışma Hayatı	64
4.3.7 Annelik Değerlendirmeleri	66
4.3.8 Çocuk Bakımı	67
4.3.9 Destek Mekanizmaları	69
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	84
5.1 İş-Aile Çatışması Açısından Değerlendirme	84
5.2 Algılanan Desteğin Önemi	85
5.3 Nitel Araştırmanın Önemi	87
5.4 Projenin Bilimsel Katkısı	88
5.5 Projenin Sosyal Politika Geliştirmesi ve Uygulamaya Yönelik Katkıları	89
6. KAYNAKLAR	90
EKLER (Ek-1 ve Ek-2)	100

TABLO VE ŞEKİL LİSTELERİ

Tablolar

Tablo 1.	12 alt bölgede kadın istihdamına göre anket dağılımı	15
Tablo 2.	Bölgesel düzeyde kadın istihdamı ile ilgili ek tablo	16
Tablo 3.	Projede illere göre gerçekleşen toplan anket sayıları	17
Tablo 4.	Pilot çalışmada kullanılan ölçeklerin özellikleri ve güvenilirlik bilgileri	24
Tablo 5.	Esas saha çalışmasında kullanılan ölçeklerin özellikleri ve güvenilirlik bilgileri	27
Tablo 6.	Çalışma değişenlerinin birbirleri ile korelasyonu	30
Tablo 7.	İş-aile çatışması yordayıcıları	35
Tablo 8.	Anne depresyon seviyesi yordayıcıları	36
Tablo 9.	Olumlu ve olumsuz ebeveyn davranışları yordayıcıları	40
Tablo 10.	Olumlu ve olumsuz çocuk davranışları yordayıcıları	42
Tablo 11.	Nitel çalışma tema ve alt kodlamalar	72

Şekiller

Şekil 1.	Kavramsal çerçeve	10
Şekil 2.	Eş desteğinin annenin depresyon seviyesi üzerindeki koruyucu etkisi	37
Şekil 3.	Aile desteğinin annenin depresyon seviyesi üzerindeki koruyucu etkisi	38
Şekil 4.	Arkadaş desteğinin annenin depresyon seviyesi üzerindeki koruyucu etkisi	38
Şekil 5.	Yapısal Eşitlik Model Analizleri	45

ÖZET

Bu proje, 2-6 yaşları arasında çocuğu olan evli ve çalışan kadınların deneyimledikleri iş-aile çatışmasının, onların psikolojik sağlıkları, ebeveynlik davranışları ve çocuklarının sosyal-davranışsal gelişimleriyle olan ilişkilerini incelemektedir. Projenin temel amaçları; (1) erken çocukluk yaş döneminde çocuğu olan çalışan kadınların iş-aile çatışması ve buna neden olabilecek durumları saptamak; (2) deneyimlenen iş-aile çatışmasının kadınların psikolojik sağlık ve ebeveynlik davranışlarıyla olan ilişkisini incelemek; (3) algılanan destek mekanizmalarının bu süreçteki rolünü incelemek; (4) bütün bu mikro ve mezo-sistem etkilerinin, çocukların sosyal-davranışsal gelişimleriyle nasıl ilişkili olduğunu araştırmaktır. Araştırmada, Türkiye genelinde 2-6 yaş arası çocuğu olan evli ve çalışan, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş 700 anne ile görüşülmüştür. Ayrıca, sadece İstanbul'da ikamet eden 40 anne ile de derinlemesine görüşmelerden oluşan bir nitel çalışma tamamlanmıştır. Çalışmanın sonuçları göstermiştir ki, (i) çalışmaktan suçluluk duyan ve algıladıkları sosyal destek seviyesi az olan anneler, daha fazla iş-aile çatışması deneyimlemekte; (ii) iş-aile çatışması, çalışan annelerin depresyon seviyelerini ve olumsuz ebeveynlik davranışlarını artırırken, çocukların olumlu sosyal-davranışsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte; (iii) algılanan sosyal destek, çalışan annelerin depresyon seviyeleri üzerinde koruyucu bir etki oluşturmakta; ve (iv) sosyo-demografik özelliklerinden bağımsız, çalışan çoğu annenin iş ve ev yaşantılarında deneyimlediği olumsuzluklar benzer olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş-aile çatışması, ebeveyn davranışları, erken çocukluk, destek mekanizmaları, sosyal-davranışsal gelişim, çalışan kadın

ABSTRACT

This study aims to examine the role of work-family conflict in women's psychological health, parenting behaviors and their children's social-behavioral development, in married and working women with children aged 2-6. The main purposes of the study are; (1) to examine the underlying reasons that lead to work-family conflict in working women with young children; (2) to examine the association of work-family conflict with women's psychological health and parenting behaviors; (3) to understand the role of perceived support in this association; (4) to investigate the association of these micro and mesosystem factors with children's social-behavioral development. 700 married and working women with children aged 2-6 were recruited by proportional random sampling from all around Turkey. In addition, in-depth-interviews were also conducted with 40 working mothers living in Istanbul. The results of the study showed that, (i) the mothers, who reported higher levels of guilt due to working and lower levels of social support, experienced higher levels of work-family conflict; (ii) the higher levels of work-family conflict increased the level of depression and negative parenting behaviors in mothers, while decreased the positive social-behavioral developmental outcomes in children, (iii) the social support had a buffering role in decreasing the negative effects of depression in mothers; and (iv) independent of their socio-demographic characteristics, the experienced problems about the work and family lives of the most working mothers were similar.

Keywords: Work-family conflict, parenting behaviors, early childhood, support systems, social-behavioral development, working women

1. GİRİŞ

Bu proje ile evli ve çalışan kadınların büyük bir sorunu olan iş-aile çatışmasının nedenleri ve hem bireysel, hem ailesel hem de çocuk gelişimi açısından sonuçları araştırılmıştır. Uluslararası ve ulusal birçok çalışma, iş-aile çatışmasının kurumsal verimlilik, bireylerin iş yaşantısındaki verimliliği ve psikolojik sağlıkları ile ilişkilerini incelemiştir. İş-aile çatışmasının, ebeveynlik ve çocuk gelişimi ile olan ilişkisini araştıran çalışmalar ise oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle, iş-aile çatışmasının çocuklar üzerindeki etkisi net olarak bilinmemektedir. Türkiye’de bu konuda, bilindiği üzere, sadece bir çalışma bulunmaktadır. Erder’in (2010), yapmış olduğu bu çalışmanın ise çeşitli kısıtlılıkları bulunmaktadır. Bunlar, tabakalandırma örneklem yöntemi kullanmayıp sadece üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerle çalışılmış olması ve örneklem sayısının düşük olmasıdır. Bu çalışma ile ise, ebeveynlerin psikolojik sağlık, algıladıkları sosyal destek ve çalışmaktan duyulan suçluluk gibi ebeveynlik davranışlarını etkilemesi beklenen önemli değişkenler de kavramsal çerçevede değerlendirilmiştir.

Bu çalışma sunulan kavramsal çerçeve ile birlikte, gelişimin hızlı ve ebeveyn etkilerinin önemli olduğu erken çocukluk döneminde, iş-aile-çocuk etkileşimini çalışan annelerde araştırmıştır. Bu şekilde, çocuğun yaşadığı çevre, bir bütün olarak ele alınarak neden-sonuç ilişkilerinin kurulması sağlanmıştır. Böylece sorunlar, sadece yüzdeler ve ortalama bilgiler olarak değil, iş, aile-içi ve bireysel düzeyde olmak üzere farklı düzeylerde araştırılarak bu düzeylerin birbirleriyle olan ilişkileri de yordanmıştır. Türkiye genelinde geniş sayıda bir örneklem ile bu iş-aile-çocuk etkileşimini araştırmış olmak da bu projenin önemli bilimsel değerlerindedir.

Çalışmanın diğer bir özgün değeri de, olası aracı (mediator) ve koruyucu (moderator) değişkenleri de dâhil ederek, iş- aile-çocuk etkileşiminde rol üstlenen diğer değişkenleri de içermesidir. Böylece, belirli ölçülerde değişebilecek olan iş-aile çatışmasını azaltabilmek için kullanılacak destek mekanizmaları da tanımlanmıştır. Bu bilgiler de, sosyal politika ve eğitim programları geliştirilmesinde önemli veriler sağlamış olacaktır.

Bu çalışmanın, yöntemsel açıdan da önemli özellikleri bulunmaktadır. İncelenen bu bütünlük içerisinde (çevre-aile- birey) çocukların sosyal-davranışsal gelişimleriyle olan ilişkisi bir bütün olarak araştırılmıştır. İş-aile çatışması ve aile içi dinamiklerin de hem nitel hem nicel yöntemle incelenmiş olması, bu çalışmayı yapılmış diğer çalışmalardan ayıran önemli bir özelliktir. Böylece, hem nicel çalışmada elde edilen veriler desteklenmiş, hem de anket yoluyla elde edilemeyen verilerin nitel çalışmada ortaya konması mümkün olmuştur.

Bu değişkenlerin bir bütün olarak incelenerek geniş bir örneklemde test edilmesi ile farklı bölgelerdeki çalışan annelerin hem mevcut durumlarının özetlenmesi ve sorunların saptanması, hem de bu durumlar arasındaki etkileşimin araştırılması, bundan sonraki adım

olabilecek eylem araştırması ve desteğe ihtiyacı olan çalışan ebeveynlerin tespiti ile koruyucu program geliştirme çabalarına ve sosyal politika önerilerine de destek olabileceği de düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Genel olarak çatışma, bireylerin istemedikleri bir durum sonucunda oluşan problemler ve bu problemleri çözmekte yaşadıkları zorlukları içermektedir. Yaşanılan bu problemler ve çözümsüzlük karşısında bireyler, deneyimledikleri stres, endişe, üzüntü ve kızgınlık gibi olumsuz duyguları dışa vurmaktadırlar (Bakan, Eyitmiş, Erşahan, Doğan ve Bulunmaz, 2011). Bütün bu duygular ve çatışma durumunda da, birey kendini engellenmiş ve kısıtlanmış hissetmektedir. Bu bağlamda, iş-aile çatışması da iş ortamındaki problemler, zorluklar ve bunlarla mücadele etme davranışlarının, bireylerin aile yaşantısına olumsuz etkilerini içermektedir. Bir başka deyişle, iş-aile çatışması işteki sorumlulukların ve yaşantının, aile sorumlulukları ve yaşantısı ile birbirine karışması ve bu durumdan kaynaklı olumsuz duygu ve davranışlar olarak tanımlanabilir (Netemeyer ve ark., 1996). Greenhaus ve Beutel (1985), iş-aile çatışmasını, iş ve aile alanlarındaki bazı durumların örtüşmemesi ve bu olumsuzluğun sonucu olarak ortaya çıkan roller çatışması olarak tanımlarken, Voydanoff ise (2005) iş ve aile sorumluluk ve rollerinin gerçekleştirilmesi konusunda iş ve ailenin karşı karşıya gelmesi durumu olarak tanımlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin yaşamlarını, davranış ve tutumlarını farklı şekillerde etkilemektedir. Örneğin, geleneksel toplumlarda kadınların ev ile ilgili işleri ve çocuk bakımı konusundaki sorumlulukları ön plandayken, erkekler için iş ve para kazanma rolleri daha önem kazanmaktadır (Powell ve Greenhaus, 2010). Türkiye'deki kadın-erkek ilişkilerinin ve aile içi ilişkilerin geleneksel (ataerkil) yapıda olduğu bilinmektedir (Güvenç, 2014; Kandiyoti, 1997). Türkiye, kadın-erkek ilişkileri ve eşitsizliği konusunda hazırlanan Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (Gender Inequality Index-GII) endeksinde 69. sırada (2015), Dünya Ekonomi Forumu 2013 Cinsiyet Ayrımcılığı Raporu'nda (Global Gender Gap Report) ise 136 ülke içinde 120. sırada yer almaktadır. Geleneksel cinsiyet rollerini benimseyen toplum ve bireylerde, kadın okuryazarlığı ve eğitim seviyesi erkeklere göre düşük olduğundan, kadının iş gücüne katılımı, ekonomik anlamda bağımsızlığı ve aile içindeki söz hakkı erkeklere oranla daha az olmaktadır. Günümüzde her ne kadar, kadınların iş gücünde artış olsa da, kadınlar Türkiye'de toplumsal değerler ve beklentiler ışığında ailelerini kariyerlerinden üstün tutmaktadırlar (Aycan, 2008). TURKONFED (2017) raporuna göre, 2015 yılına kadar olan 5 yıllık dönemde yaklaşık 1 milyon kadının çocuk bakımı, yaklaşık 112 bin kadının ise yaşlı bakımı nedeniyle iş hayatını bıraktığı belirtilmiştir. Benzer bir şekilde, Türkiye Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre de, Türkiye genelinde ailede

küçük çocuğa gündüzleri genellikle annesi bakmaktadır (TUİK, 2016). Özellikle kadınlar için, ailede “anne” ve “eş” kimlikleri işlerinden önce gelmekte (Sirman, 2000) ve bununla beraber çalışıyor olmalarından dolayı suçluluk hissetmektedirler (Aycan ve Eskin, 2005). Bu durum, özellikle küçük yaşlarda çocuğu olan kadınlarda çok daha büyük suçluluk, endişe ve strese yol açmaktadır (Greenhaus ve Beutell 1985). Kadınların, iş yaşamına katılımlarında artış olsa da, üstlenilen bu geleneksel kadın ve anne rolleri nedeniyle, ev işleri ve çocuk bakımında birincil sorumluluk taşımaları gerektiği, ülkemizde hala yaygın bir kanıdır (AÇEV, 2017). Bu nedenle de, iş-aile çatışmasının sonuçlarını, özellikle bireyin kendisindeki ve çocuklarındaki gelişimsel sonuçları incelemek oldukça önemlidir.

2.1 Kuramsal Çerçeve

Toplum, aile ve bireyi birbirlerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Aile içi iletişim, roller, bireyin davranışları ve tutumları, yaşanan kültür, çevre ve nesnel koşullardan etkilenir. Çevre-aile-birey etkileşimini anlamaya yardımcı olan Ekolojik Sistemler Kuramı ve Aile Sistemleri Kuramı, aile içi ilişkileri anlamak ve modellemek için sıklıkla kullanılan kuramlardır. Bu çalışma, bu kuramların bir sentezini içermektedir. Bu bölümde, bu kuramlar kısaca özetlenmekte ve bu kuramlara dayandırılan çalışmanın kavramsal çerçevesi açıklanmaktadır.

Ekolojik Sistemler Kuramı'na göre birey, yaşadığı çevre ve toplumdaki etkilenir ve bu etkiler çoklu çevresel katmanlarla belirlenir (Bronfenbrenner, 1979). Bu kurama göre bireyin gelişimi, makro düzeydeki sosyoekonomik düzey, eğitim seviyesi, yaşanan çevre ve kültür gibi etkenlerin yanında mikro düzeydeki aile içi dinamikler (ör., aile içi destek algısı, aile içi iletişim, vb.) ile de şekillenir. Buna uygun olarak da, insan ilişkileri ve bireyin davranışları, bir sistemin/bütünün parçası olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu çalışma ile hem makro hem de mikro düzeydeki etkiler, bu etkilerin birbirleriyle olan ilişkileri ve bu etkilerin bireye olan etkisini anlamak hedeflenmektedir. Bu kuram ışığında, toplum-aile-birey etkileşimi sunularak toplumsal algıların bireyin davranış ve tutumlarındaki yansımaları incelenerek aile ve bireylerin davranışları yorumlanmaktadır.

Beş çevresel sistemden oluşan ve çocuğun gelişimine etkisi olan aile ve çevresel ilişkileri ve yapıları inceleyen Ekolojik Sistemler Kuramı'na göre, var olan temel beş sistemin merkezinde, çocuk yer almaktadır. Anne-baba ve onların davranışları ise, bu sistemlerin ilki olan mikro sistemde yer almaktadır. Mikro sistemin dışındaki katmanda, anne ve babanın arasındaki ilişkinin çocuğu etkilemesi durumunu içeren mezo sistem bulunmaktadır. Mezo sistem, çocuğun ebeveynlerinin iş yeri, ebeveynlerin arkadaşları, toplumsal ilişki ağları ve sosyal hizmetlerin çevrelediği egzo sistem tarafından çevrelenmiştir. Egzo sistemin dışındaki halka ise, maddi kaynaklar ve yaşam olanaklarından oluşan makro sistemdir. Ebeveynler, çocukların mikro sistemlerinin en önemli bileşenlerinden biri olduklarından, çocuğun tüm

gelişim evrelerinde, ebeveynlik davranışları çocukları doğrudan etkileyecektir. Ebeveynlerin ve çocukların içinde yer aldığı diğer sistemlerdeki çevre, ebeveynlerin psikolojik sağlıklarını ve olumlu ebeveynlik davranışlarını arttırmasını kolaylaştırma –ya da zorlaştırma- potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, aile, arkadaş ve iş ortamındaki tüm destek mekanizmalarının ve deneyimlerin incelenmesi, ebeveynlik davranışlarının ve dolayısıyla çocuğun gelişimini etkileyecek unsurların belirlenmesi açısından önemli role sahiptir.

Aile Sistemleri Kuramı'nın yayılma (spillover) kavramı ise, aile içerisindeki birbirine bağlı tüm ilişkilerin diğer ilişkilerden etkilendiğini açıklamaya yardımcı olur (Cox ve Paley, 1997). Bu kavrama göre, birbirine bağlı ilişkilerde, olumsuz olan bir ilişki (ör., yönetici-anne, anne-baba), diğer ikili ilişkilere de olumsuz olarak yansır (ör., anne-baba, anne-çocuk). Bu nedenle, aynı bağlamda bulunan ilişkiler diğer tüm ilişkileri destekler ve düzenler (Erel ve Burman, 1995). İş ortamındaki anlaşmazlıklar ve stres veya bu durumların dolaylı olarak neden olduğu anne-baba arasındaki anlaşmazlıkların, ebeveyn-çocuk ilişkisine yansması olasıdır (Almedia, Wethington ve Chandler, 1999).

2.2 İş-Aile Çatışması

Literatürde, iş-aile çatışması, iş-aile ve aile-iş çatışması olmak üzere iki yönlü olarak tanımlanmaktadır. İş yönlü çatışma, iş ile ilgili rol ve sorumlulukların aile rol ve sorumluluklarını engellemesi ve iş ortamı ile ailenin iç içe geçmesi şeklinde oluşmaktadır. Aile yönlü çatışma ise, bunun tam tersi olarak, ailedeki sorumlulukların, iş sorumluluklarını ve rollerini engellemesi olarak ortaya çıkmaktadır (Voydanoff, 2005). Bu çalışmada ise, aile içi iletişim, bireysel psikolojik sağlık ve çocuk gelişimi kavramlarının incelenmesi öncelikli olduğundan, sadece iş yönlü çatışmaya odaklanılmıştır.

Özellikle Batı toplumlarında, kadınların iş gücüne katılımıyla, çalışan evli kadınların ve çiftlerin sayılarının artması, iş-aile yaşantıları arasındaki ilişkinin araştırılmasına olanak sağlamıştır (Davidson ve Burke, 2004). Çalışma yaşındaki kadınların iş gücüne katılımı Amerika'da %64, Kanada'da %70, Almanya'da %71, İtalya'da %48, Japonya'da %66'dır (OECD, 2016). Bununla beraber, iki kariyerli ailelerin sayısında da artış görülmektedir. Örneğin, Almanya'da iki kariyerli ailelerin oranı 2005'te %54 iken, 2015'te %62'ye yükselmiş; benzer şekilde Fransa'da da %60'tan %63'e yükselmiştir. Bu oran, Türkiye'de de son on yılda ciddi bir şekilde artmıştır. 2005'te iki kariyerli aile oranı %15 iken, 2015'te %21'e yükselmiştir (OECD, 2016). Ev dışında tam zamanlı çalışan kadınların sayısının artmasıyla, çocuklarına bakım, gelişim ve ilgi konusunda kadınlarla paylaşımında olan erkeklerin sayısında da artış olmuştur. Ancak, ülkemizde kadınların işgücüne katılımı, erkeklere göre çok daha düşüktür. Türkiye'de çalışan kadın oranı %27,5 iken (TÜİK, 2016), çocukları küçük yaşta olan kadınların iş gücüne katılımı çok daha az olmaktadır; 0-3 yaş arası için %17 ve 3-5 yaş arası için %21'dir (OECD, 2011). Annenin çalışması ve iş-aile yaşantısı arasında kurmakta

zorlandığı denge, onun ebeveynlik davranışlarıyla önemli ölçüde ilişkilidir. Bu konu, Türkiye’de çok sınırlı birkaç çalışma ile araştırılmıştır.

Kadınların iş gücünde artış ve bu artış ile birlikte toplumsal cinsiyet rollerinde değişimler olsa da, Türkiye’de kadınların ailelerini kariyerlerinden üstün tuttıklarını bilinmektedir (Aycan, 2008). Böylece, iş yaşantısını sürdürmeye çalışan bir kadın için, ev ve aile sorumluluklarıyla beraber iş-aile çatışmasını deneyimlemesi kaçınılmaz olmaktadır. Bununla beraber çalışma saatlerinin uzunluğu ve iş yerinden izin alma imkânlarının kısıtlılığı da iş-aile çatışmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, OECD’ye göre en uzun mesai yapan ülkeler sıralamasında Türkiye birinci konumdadır. Türkiye’de ortalama çalışma saati 48 iken, Avrupa ülkelerinde ortalama 37 saattir (OECD, 2012). Türkiye’de çalışanların %23,3’ü, haftalık 60 saatten fazla çalışmaktadır. OECD ülkeleri fazla mesai yapanların ortalaması ise %5,6’dır.

2.3 İş-Aile Çatışmasının Nedenleri

İş yönlü iş-aile çatışmasının birçok nedeni olabilmektedir. En önemli nedenleri ise, zaman kaynaklı, gerginlik kaynaklı ve davranış kaynaklı çatışmalardır. Zaman kaynaklı (time based) iş-aile çatışması, bir rol, diğer rolü tamamlamak için gereken zamanı kısıtladığında ortaya çıkarken, gerginlik esaslı (strain based) iş-aile çatışması, bir rolün stresinin, diğer rolün gerekliliklerini yerine getirmeyi zorlaştırdığında ortaya çıkmaktadır (Ishaya ve ark., 2008). Zaman kaynaklı iş-aile çatışması daha çok çalışma saatleri ile ilgiliyken, iş yerinde rol çatışmaları, anlaşmazlıklar ve iş yerinden destek görememe gerginlik esaslı çatışma nedenlerine örnek olmaktadır (Greenhaus ve Beutell, 1985). Davranış kaynaklı rol çatışmaları ise, iş yerindeki rolün gerektirdiği davranış kalıplarının aile içerisindeki rolün gerektirdiği davranış kalıplarıyla örtüşmüyor olmasıdır. Örneğin, işyerinde rekabetçi ve nesnel olması beklenen bir çalışanın, aile içerisinde ılımlı, duygusal ve hassas olmasının beklenmesi, ve bu iki çelişik beklentinin bireyde çatışma yaratmasıdır (Greenhaus ve Beutell, 1985).

Bu bağlamda, iş ve aile rol ve sorumlulukları, birbirlerinin zamanları ve gerekliliklerini kısıtladığında, bireylerin iş-aile dengesini kurmakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Aşırı iş yükü, düzensiz veya mesai dışı çalışma saatlerinin, iş-aile çatışmasını yordadığı bilinmektedir (Benligiray ve Sonmez, 2012; Yıldırım ve Aycan, 2008). 10 farklı ülkede yürütülen bir araştırmada da, deneyimlenen aşırı aile yükü ve aşırı iş yükünün, zaman-merkezli ve gerilim-merkezli iş-aile çatışmasını yordadığı bulunmuştur (Ishaya ve ark., 2008). Aycan (2008), Türkiye’de 0-6 yaş çocuğu olan çalışan ebeveynlerin iş-aile çatışmasının nedenlerini inceleyen çalışmasında, kadın ve erkeklerin farklı nedenlerden kaynaklı iş-aile çatışması yaşadığını bulmuştur. Bu çalışmaya göre, erkekler işteki aşırı yük ve düşük seviyedeki eş desteği nedeniyle iş-aile çatışması yaşarken, kadınlar için ise bu unsurlara ek

olarak çocuklarla geçirilen zamandan memnuniyetsizlik, çocuk bakımına ilişkin memnuniyetsizlik ve kurumsal desteğin azlığı da yer almaktadır (Aycan, 2008).

2.4 İş-Aile Çatışmasının Sonuçları

İş-aile çatışmasının farklı sonuçları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, performans düşüklüğü, kurum memnuniyetsizliği ve kurum bağlılığının azalması gibi sonuçları içeren kurumsal sonuçlar; ikincisi psikolojik ve fiziksel sağlığın bozulması, stres ve yaşam memnuniyetsizliği gibi bireysel sonuçlar; ve sonuncusu da evlilik doyumunun azalması, aile içi iletişimsizlik ve olumsuz ebeveynlik gibi ailesel sonuçlardır (Aycan, Eskin ve Yavuz, 2007; Frone, Russell ve Cooper, 1997). Bu nedenle, iş-aile çatışmasını hem işveren kurum, hem bireylerin psikolojik sağlıkları, hem de bireylerin aile içi iletişimleri için olumsuz etkiler yaratabilecek bir kavram olarak tanımlamak mümkündür. Çalışanların iş çevresinden aldığı destek ve işyerinin özelliği (iş doyumunu veya iş yükü), onların çalıştığı kuruma bağlılıklarını, psikolojik sağlıklarını ve ebeveynlik davranışlarını etkilemektedir. İş-aile çatışmasının, çalışanların kurumsal bağlılık ve iş tatmini düzeylerini azalttığı (Bruck, Allen ve Spector, 2002; Efeoğlu, 2006; Tekingündüz, Kurtuldu ve Öksüz, 2015), işten ayrılma niyetlerini ise arttırdığı bilinmektedir (Carıkcı ve Celikkol, 2009). İş yaşantısı kalitesi ve tatmini azaldığında ise, yaşanan stres ve endişe ile birlikte bireylerin psikolojik sağlıklarına olumsuz etkisi olduğu bilinmektedir (Westrupp ve ark., 2016). Bu nedenle, yukarıda bahsedilen iş odaklı olumsuz sonuçlar, her ne kadar işveren kurum için olumsuz etkiler olarak ele alınsa da, bu durumların çalışan bireylerin psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyeceği de söylenebilmektedir. Bu çalışmada, kuramsal çerçeve doğrultusunda ve çocuk gelişimi odaklı olarak, sadece bireysel ve ailesel sonuçlara odaklanmıştır.

Çalışan ebeveynlerin deneyimlediği iş-aile çatışmasının, hayat memnuniyetini (Özdevecioğlu ve Doruk, 2009; Yıldırım ve Aycan, 2008), duygusal gelişimlerini (Karatepe ve Tekinkus, 2006; Yavaş, Babakuş, Karatepe, 2008), bireylerin psikolojik sağlıklarını (Aycan ve Eskin, 2005; Borelli ve ark., 2017; Frone, Russell, ve Barns, 1996; Parasuraman ve Simmers, 2001) olumsuz etkilediği bilinmektedir. Aycan ve Eskin (2005), çalışmalarında ayrıca iş-aile çatışması düzeyi yüksek olan ebeveyn çalışanların, hem evlilik hem de ebeveynlik rollerinden duyduğu memnuniyetin azaldığını bulmuşlardır. Westrupp ve ark., (2016) ise, iş-aile çatışmasının bireylerin psikolojik sağlığına olan etkisini boylamsal olarak incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda, erken çocukluk döneminde çalışan annelerin iş-aile çatışmasının ve deneyimledikleri psikolojik stres etkilerinin karşılıklı olarak birbirini etkilediğini bulmuşlardır. Yani, iş-aile çatışması arttıkça, stres de artmış; stres seviyesi arttıkça da ileriki yıllardaki iş-aile çatışması da artmıştır.

Ebeveynlerin psikolojik sağlığı bozulduğunda (özellikle depresyon durumunda) olumlu ebeveyn davranışlarının ve ebeveyn-çocuk iletişiminin olumsuz etkilendiği (Lovejoy, Graczyk,

O'Hare ve Neuman,2000; McCarty ve McMahon, 2003) ve cezaya dayalı katı disiplin ve olumsuz ebeveyn davranışlarının arttığı, yapılan birçok çalışma ile vurgulanmıştır (Eamon ve Zuehl, 2001). Benzer şekilde, aşırı iş yükü ve stresli iş ortamı nedeniyle, ebeveynlerin çocuklarıyla daha az iletişime geçtikleri (Repetti ve Wood, 1997), daha çok cezaya dayalı disiplin uyguladıkları (Costigan, Cox ve Cauce, 2003) ve sıcak ve duyarlı ebeveynlik gibi olumlu ebeveyn davranışlarını daha az gösterdikleri (Costihan ve ark., 2003) birçok çalışma ile vurgulanmıştır. Uzun çalışma saatleri, ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgili olacakları ve bakım gösterecekleri faaliyetlerde daha az bulunmalarına neden olmaktadır (Roeters, Van Der Lippe ve Kluwert, 2010). Bunun yanı sıra Borelli ve ark. (2017) 1-3 yaşlarında çocuğu olan ailelerde, iş-aile çatışmasının izin verici ebeveynlik davranışlarını arttırdığı ve ebeveynlerin çocuklarını yaşına uygun disiplin etme davranışlarının azalttığını bulmuşlardır.

İş-aile çatışmasının çocuk gelişimi üzerindeki etkileri hakkında yapılan araştırmalar sınırlı sayıdadır (Eby ve ark., 2005). Buna rağmen, özellikle annelerin çalışmasının çocuklar üzerindeki etkilerini araştıran ve temsil gücü yüksek örneklerle yapılan çalışmalar, annenin çalışmasının tek başına olumsuz bir etkisi olmadığını, daha çok iş yerindeki stresin ebeveyn-çocuk ilişkisine olumsuz yansıdığını göstermiştir (Baydar, Greek ve Gritz, 1999; Han, Waldfogel ve Brooks-Gunn, 2001). Buna benzer birçok çalışma da, ebeveynlerin, özellikle annelerin çalışıp çalışmamasından çok, iş-aile dengesini kurup kuramadıklarının çocuk gelişimine etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Lucas-Thompson, Goldberg ve Prause, 2010). Bu çalışmalara benzer şekilde, yakın zamanda yapılan çalışmalar, iş ortamı özelliklerinin ve iş-aile çatışmasının çocuklar üzerinde doğrudan etkisi konusunda net bir bilgi vermemektedir (Crouter, Bumpus, Maguire ve McHale, 1999). Buna karşın, iş-aile çatışmasının çocuk gelişimi üzerinde, ebeveyn- çocuk ilişkisi üzerinden dolaylı etkileri olduğu vurgulanmıştır. Örneğin, erken çocukluk döneminde yapılan bir araştırmada, 3-6 yaşlarında çocuğu olan iki kariyerli ailelerde, iş-aile çatışması, ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinden dolaylı olarak çocukların dışsallaştırma davranış problemlerine neden olduğu bulunmuştur (Vieira ve ark., 2016). Bunun yanı sıra, herhangi bir dolaylı ilişki test etmeksizin, Hart ve Kelley (2006) 1,5 ve 4 yaş aralığında çocukları olan iki kariyerli ailelerle yapmış oldukları çalışmada, çalışan anne ve babaların deneyimledikleri stres, annelerin iş-aile çatışması ve babaların çalışma saatleri çocuklarında içselleştirme ve dışsallaştırma davranışlarını arttırdığını göstermişlerdir.

Türkiye'de ise iş-aile çatışması ve bunun kurumsal ve bireysel etkileri üzerinde yapılmış çalışmalar olsa da, çocuk gelişimi üzerindeki etkilerini araştıran çalışma, bilindiği üzere, sadece bir tanedir. Bu çalışmada, annelerin iş yükünün doğrudan ve dolaylı olarak ebeveynlik davranışlarını yordadığını bulunmuştur (Erder, 2010). İş yerinde problem yaşayan ve fazla iş yüküne maruz kalan annelerin, annenin psikolojik sağlığı ile olumsuz ilişkisi

nedeniyle, çocuklarına karşı daha az anlayışlı ve duyarlı, daha fazla kontrolcü oldukları belirtilmiştir. Bunun sonucu olarak da, 3-6 yaşlarındaki çocukların daha fazla içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemleri gösterdiği bulunmuştur (Erder, 2010). Ancak bu çalışma, çok kısıtlı sayıda temsili olmayan bir örneklem içermesi nedeniyle, iş-aile çatışması ve çocuk gelişimi arasındaki ilişkiyi açıklamakta zayıf kalmaktadır.

2.5 Algılanan Destek

Ebeveynlerin aile fertlerinden ve eşlerinden aldığı sosyal destek, ya onlara verilen duygusal destek şeklinde ya da gereksinimleri olduğunda çocuk bakımı ve ev işi konularında yardımcı olmak gibi araçsal destek şeklinde olabilir (Belsky, 1994). Deneyimlenen destek mekanizmalarının, ebeveynlerin hem bireysel gelişim ve psikolojik sağlıkları hem de onların çocuklarıyla olan iletişimlerini ve onlara karşı davranış ve tutumlarını olumlu bir şekilde etkilediği bilinmektedir. Özellikle geniş aile bireylerinin ve ailenin öneminin ön planda olduğu ve aile bireylerinin birbirleriyle hem fiziksel hem de duygusal olarak yakın olmalarının beklendiği Türkiye gibi toplulukçu kültürlerde, aile desteği de ebeveynlik davranışlarında önemli bir rol oynamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010). Yapılan bazı kültürlerarası çalışmalar, annelerin ailelerinden almış olduğu sosyal destek ile annelerin psikolojik sağlığı ve dolayısıyla ebeveynlik davranışları arasında bireyci kültürlerle kıyasla, toplulukçu kültürlerde daha kuvvetli ilişki bulunmuştur (ör., Cutrona, Russell, Hessling, Brown ve Murry, 2000).

Ebeveynlik davranışları üzerine yapılan birçok çalışmada, algılanan eş ve aile desteğinin genel olarak ebeveynlerin olumlu davranışlarını arttırdığı bulunmuştur (Kotchick, Dorsey ve Heller, 2005; Lamb, 1977; Mulsow, Pursley, Caldera, Reifman ve Huston, 2002). Bu destek mekanizmaları, ebeveynlere olumlu davranışlar konusunda rol model olmakta ve ebeveynlerin yetkinlik duygularını geliştirmektedir. Benzer şekilde, algılanan arkadaş desteği de, tıpkı eş ve aile desteği gibi, bireylere yalnız olmadığı mesajını aktararak, onların daha olumlu hissetmelerini sağlamaktadır. Bu sosyal ve duygusal destek çeşitlerine, ebeveynlerin, çocuklar ve aile iletişimi konusundaki ortak problemleri hakkında konuşmaları ve rahatlamaları, ebeveynlik davranışları konusunda bilgi ve fikir paylaşımında bulunmaları, sevinç ve kederlerini paylaşmaları örnek olarak verilebilir. Toplam 66 çalışmayı içeren bir meta-analiz çalışması da (Andersen ve Telleen, 1992), annenin çevresinden algıladığı destek ile hem annenin çocuklarına karşı göstermiş olduğu yakınlık, sıcaklık ve destekleyici ebeveynlik davranışlarının hem de annenin çocuğuyla oynadığı oyunun ve sözel iletişimin kalitesi arasında olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Aycan ve Eskin (2005) çalışmalarında eşten algılanan desteğin, kadınlar için iş-aile çatışmasını azaltan bir unsur olduğunu bulmuştur.

Kurumsal destek, çalışan ebeveynlerin özellikle iş ve aile dengesini kurabilmeleri için yardımcı olacak diğer önemli bir destek kaynağıdır (Allen, 2001). İşveren desteği ve anlayışı,

kurumsal politikalar, esnek çalışma saatleri, iş-aile çatışmasını azaltmaya yönelik destekleyici programlar, kurumsal çocuk bakımı sağlanması, çocuk gelişimi ve aile içi iletişim ile ilgili eğitimler gibi desteklerin tümü kurumsal destek olarak tanımlanmaktadır (Behson, 2002; Thomas ve Ganster, 1995). Özellikle çocuk bakımı konusunda iş ortamında kurumsal destek alabilen bireylerin, hem psikolojik sağlıklarında hem de iş-aile çatışması konusunda koruyucu etkileri olduğu yapılan çalışmalarla gösterilmiştir (Aycan ve Eskin, 2005). Aycan ve Eskin'in (2005) bu çalışmasında, kurumsal destek, erkek çalışanlar için iş-aile çatışması açısından olumsuz yönde ilişkili bulunurken, kadın çalışanlar için ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bir başka çalışmada da, iş arkadaşı ve kurum desteği, iş-aile çatışmasını azaltan tek unsur olarak bulunmuştur (Benligiray ve Sonmez, 2012). Stresli bir iş yerinde çalışan ve iş ortamı nedeniyle öz değerini düşük olarak algılayan annelerin ise çocuklarına karşı daha fazla kısıtlayıcı ve cezalandırıcı davrandıkları bulunmuştur (Parcel ve Menaghan, 1997). Erder'in (2010) yapmış olduğu çalışmada ise, iş yerinden destek alamayan, iş yerinde problem yaşayan ve fazla iş yüküne maruz kalan annelerin, çocuklarına karşı daha az anlayışlı ve duyarlı, daha fazla kontrolcü ve daha fazla cezaya dayalı disiplin uyguladıkları bulunmuştur.

2.6 Çocuklarda Sosyal-Davranışsal Gelişim

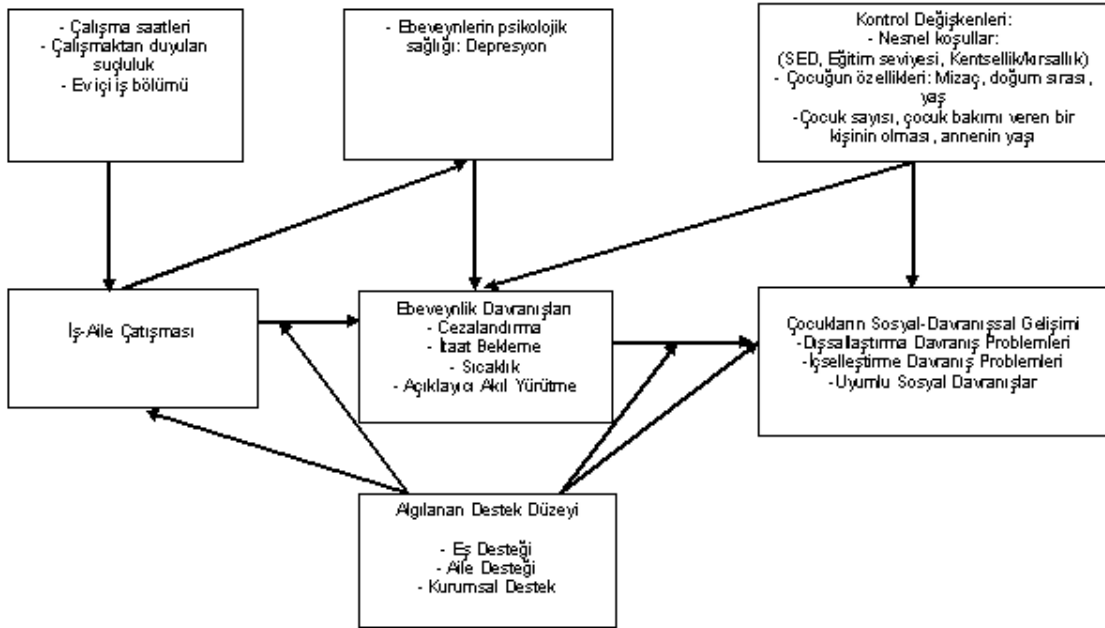
Erken çocukluk dönemi, çocukların gelişim yörüngelerini belirlemek açısından kritik bir dönemdir. Bu dönemde çocukların etkileşim içine girdikleri sosyal çevreleriyle olan iletişimleri olumlu olduğu takdirde, bu durum çocukların sosyal, duygusal ve davranışsal gelişimlerini destekler. Dışsallaştırma davranış problemleri, zayıf dürtü kontrolü, karşı gelme, düşmanca, antisosyal ya da saldırgan (kavga etmek gibi) davranışlar olarak tanımlanabilir (Achenbach, Edelbrock ve Howell, 1987).

İçselleştirme davranış problemleri ise, sosyal olarak içe kapanıklık, mutsuzluk, korku ve endişe olarak tanımlanmaktadır (Achenbach ve Edelbrock, 1981). Uyumlu sosyal davranışlar ise iletişim (ör, kendini ifade etme, ihtiyaçları anlama) ve sosyal işleyiş (ör, başkalarıyla iyi geçinme, kendini uygun biçimde düzenleme ve yöneltme, uygunsuz davranışlardan kaçınma) alanlarındaki etkin davranışlardır (Miles ve Stipek, 2006). Erken çocukluk döneminde dışsallaştırma ve içselleştirme davranış problemi yaşayan ve sosyal olarak çevresiyle uyumlu davranışlar gösteremeyen çocuklar, ileriki yıllarında da sosyal, davranışsal ve akademik olarak birçok problem yaşamaya devam etmektedirler. Aile ilişkilerinde problemler, kendini sözel olarak ifade edememe, akran reddi, depresyon, okul başarısızlığı ve okul terk problemleri, bu problemlerden bazılarıdır (Deater- Deckard ve Dodge, 1997; Tandon, Cardeli ve Luby, 2009; Webster-Stratton, 2003).

Ebeveynlerin disiplin yaklaşımı ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin duygusal içeriği erken çocukluk döneminde gelişimi destekleyen önemli ekolojik faktörlerdendir (Bronfenbrenner,

1979). Genel olarak, kontrol ve itaat beklemeye önem veren kısıtlayıcı ebeveyn davranışları, ceza ile ilişkilendirilerek, çocuklarda endişe, korku ve olumsuz sosyal davranışlara neden olmaktadır (Akcinar ve Baydar, 2014; Barber, 1996). Benzer şekilde, ceza, fiziksel ceza ve katı disipline dayalı ebeveyn davranışlarının, çocuğun dışsallaştırma ve içselleştirme davranış problemlerini arttırdığı bilinmektedir (Coley, Kull ve Carrano, 2014; Rudy ve Grusec, 2006).

Bunun aksine, ebeveyn sevgi ve sıcaklığı ise, çocuğun kendini güvende hissetmesini, kendiyile ilgili endişelerinin azalmasını, dolayısıyla diğerlerinin ihtiyaçlarına duyarlı olmasını mümkün kılmaktadır (Aunola ve Nurmi, 2005; Eisenberg ve ark., 2005). Bu nedenle, sıcak, yakın ve duyarlı ebeveyn davranışları, çocuklarda dışsallaştırma ve içselleştirme davranış problemlerini azaltmaktadır (Akcinar ve Baydar, 2014; Barber, 1996). Janssens ve Gerris (1992), daha az güç kullanımı içeren ve duyarlı ebeveynlik davranışlarının, çocuğun empati becerisini arttırdığını ve empatinin de uyumlu sosyal gelişimi hızlandırdığını bulmuştur.

Şekil 1. Kavramsal çerçeve

2.7 Çalışmanın Amaç ve Hipotezleri:

Amaç 1: Bu projenin birinci amacı erken çocukluk dönemi olarak belirlenen 2-6 yaşları arasında çocuğu olan evli ve çalışan kadınların, iş-aile çatışması deneyimlerini araştırmaktır. Günümüzde kadınların işgücüne katılımının artmasıyla, ailelerdeki bazı iletişim alışkanlıkları ve rol dinamikleri değişmektedir. Bu değişim, bazı aileler için olumlu sonuçlar doğururken, bazı aileler için ise zorlayıcı ve olumsuz koşullar yaratabilmektedir. Türkiye'nin, değişen

sosyo-ekonomik koşullar ve kentleşme ile birlikte, daha modern ve demokratik yapıya sahip, endüstrileşmiş bir ülke olduğu söylenebilir (Sunar ve Fişek, 2005). Ancak, bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri algılarındaki değişim biraz daha yavaş olabilmektedir. Ataerkil, erkeğin ev işi yapmadığı, kadın-erkek eşitliğine inanılmayan geleneksel rolleri benimsemiş ailelerde, ev işi ve çocuk bakımı sorumluluğunun genelde annede olduğu düşünülmektedir. Kadınlar açısından bakıldığında, hem çalışan hem de bu geleneksellikten doğan evdeki iş yükü, onların iş-aile çatışması deneyimlemesini kaçınılmaz kılacaktır. Literatürdeki bu bilgiler ışığında, çalışan ve küçük yaşlarda çocuğu olan annelerin iş-aile çatışması yaşamaması beklenmiştir. Bu amaç doğrultusunda belirlenmiş hedefler şu şekildedir:

- ✓ Hedef 1.1: İş-aile çatışmasını ölçümleyerek kadınlarda ortalama değerleri elde edilmektedir.
- ✓ Hedef 1.2: İş-aile çatışmasının özellikle çalışmaktan suçluluk duyan ve çalışma saatlerinin daha uzun olduğu kadınlarda daha fazla olacağı beklenmektedir (Aycan ve Eskin, 2005). Bu nedenle, ikinci hedef ile, bu iki değişken arasındaki ilişki test edilmektedir.
- ✓ Hedef 1.3: İş-aile çatışmasının, ev içi iş bölümü eşit olmayan ailelerde, yani kadınların daha fazla ev işi yaptığı ailelerde daha fazla olacağı beklenmektedir.

Amaç 2: Bu projenin ikinci amacı, iş-aile çatışmasının bireylerin psikolojik sağlıklarıyla olan ilişkisini incelemektir. Ayrıca, bu ikili ilişkide koruyucu (buffering) rol üstlenebilecek destek mekanizmalarının rolü de incelenmiştir. Literatürde yapılan birçok çalışma (Aycan ve Eskin, 2005; Borelli ve ark., 2017; Frone, Russell, ve Barns, 1996), iş-aile çatışmasının bireylerin psikolojik sağlıkları ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu bulmuştur. Diğer bir taraftan, Türkiye’de her ne kadar geleneksel aile yapısı hâkim olsa da, erkeklerin değişime açık olduğu ve bazı geleneksel toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarda, özellikle konu çocukları olduğunda, erkeklerin daha eşitlikçi yöne doğru değişime uğradığı da söylenebilir (AÇEV, 2017; Boratav, Fişek ve Ziya, 2017). Yapılan çalışmalar göstermiştir ki, birçok baba, giderek çocuklarının yaşamlarında daha etkin rol oynamaya özen göstermektedirler (Barker ve ark., 2011). Bu nedenle erkekler, eşlerine daha çok destek verip, çalışan annelerin deneyimleyecekleri iş-aile çatışmasını azaltabilirler.

Eş, aile ve çalıştığı kurumdan destek gören bireyler, iş-aile çatışması deneyimleseler bile psikolojik sağlıkları olumsuz yönde etkilenmeyebilir (Aycan ve Eskin, 2005; Kotchick ve ark., 2005). Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hedef belirlenmiştir:

- ✓ Hedef 2.1: İş-aile çatışmasının, kadınların depresyon seviyelerini arttıracacağı, ancak bu iki değişken arasındaki ilişkinin destek mekanizmaları ile şekilleneceği beklenmektedir. Çevresinden algıladığı desteğin yüksek olduğu kadınlarda, bu

desteğin iş-aile çatışması ve depresyon arasında düzenleyici (moderator) etkisi olması beklenmektedir.

Amaç 3: Bu projenin üçüncü amacı, iş-aile çatışmasının annelerin, ebeveynlik davranışları ile olan ilişkisini incelemektir. Literatürde özetlendiği gibi, iş-aile çatışması deneyimleyen annelerin, özellikle küçük yaşlarda çocuğu olanlarda, yaşanan stres ve endişeye bağlı olarak gelişen olumsuz psikolojik duygu durumuyla beraber, daha fazla cezalandırıcı ve kontrolcü, daha az sevgi/yakınlık davranışları gösterdikleri ve açıklayıcı akıl yürütme tekniklerini daha az uyguladıkları bulunmuştur (Costigan, Cox ve Cauce, 2003; Roeters, Van Der Lippe ve Kluwert, 2010). Yukarıdaki amaçta bahsedildiği gibi, bu olumsuz iş-aile çatışması deneyiminin ebeveynlik davranışlarına olumsuz ilişkisinde, bireylerin çevrelerinden aldıkları sosyal destek koruyucu bir rol üstlenebilir. Bu amaç kapsamında iki hedef belirlenmiştir:

- ✓ Hedef 3.1: İş-aile çatışması deneyimleyen çalışan annelerin, çocuklarına karşı olumsuz ebeveynlik davranışlarında (cezalendirme ve itaat bekleme) artış görülecekken, olumlu ebeveynlik davranışlarında (sıcaklık ve açıklayıcı akıl yürütme) ise azalma görülecektir.
- ✓ Hedef 3.2: Algılanan sosyal desteğin yüksek olduğu durumlarda, çalışan anneler iş-aile çatışması deneyimleseler bile, çocuklarına karşı gösterecekleri ebeveynlik davranışları olumsuz yönde etkilenmeyecektir. Sosyal destek, yine koruyucu bir düzenleyici rol üstlenecektir.

Amaç 4: Hem uluslararası literatürde, özellikle de ulusal literatürde, iş-aile çatışmasının çocuk gelişimi ile olan ilişkisini araştıran çalışmalar çok sınırlıdır. Yapılan sınırlı sayıda araştırmalar, iş-aile çatışmasının çocuk gelişimini olumsuz yönde etkilediğini ve bu etkinin ebeveyn davranışları aracılığıyla ortaya çıktığını göstermektedir (Hart ve Kelley, 2006; Lucas- Thompson, Goldberg ve Prause, 2010). Bu amaç kapsamında belirlenen hedefler ise şu şekildedir:

- ✓ Hedef 4.1: İş-aile çatışma seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarının daha fazla içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemleri göstermesi beklenmektedir. Aynı zamanda, iş-aile çatışma seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarında uyumlu sosyal davranışların daha az olması beklenmektedir.

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve kentsel/kırsal bölgeden olması gibi demografik değişkenlerin ebeveynlik davranışları ve çocuk davranışları üzerinde etkisi bulunmaktadır. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, hem ebeveynlerin maddi imkanlarını ve manevi değerlerini yansıtarak çocuğa yapılan yatırımları (Yeung ve ark., 2002), hem de ekonomik yetersizlikten dolayı oluşan aile içi stres ve kaygıları arttırmasıyla ebeveynlik davranışlarını etkiler (Bradley ve ark., 1994). Türkiye’de yapılan çalışmalar, ayrıca kentteki kırsal kökenli ve düşük eğitilmiş

ailelilerin, diğer ailelere oranla daha fazla cezalandırıcı ebeveynlik davranışları gösterdiğini (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005) ve kırsal bölgede yaşayan annelerin kentte yaşayan anneler göre daha fazla itaat bekleme ve cezalandırma davranışları gösterdiklerini bulmuştur (Nacak, Yağmurlu, Durgel ve van de Vijyer, 2011). Bu nedenlerden dolayı, ailenin sosyo-ekonomik düzeyleri, bu çalışmada kontrol değişkenleri olarak analizlere dâhil edilmiştir. Bunun yanı sıra, çocuğun mizacının, onun sosyal-davranışsal gelişimine etkisi olduğu bilinmektedir. Ayrıca mizaç, çocuğun ebeveynlerinin ona nasıl tepki verdiğini belirleyerek de ebeveynlik davranışlarını etkiler. Örneğin, zor mizaçlı ve tepkisel çocukların ebeveynlerinden daha az sevgi, sıcaklık, ilgi daha fazla cezalandırıcı davranış gördükleri bulunmuştur (Collins, Maccoby, Steinberh, Hetherington ve Bornstein, 2000). Çocuğun mizacı da, bu nedenle ilgili analizlerde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde, literatürde iş-aile çatışmasını ve ebeveynlik davranışlarını etkilemesi olası olan bazı değişkenler de, yine analizlerde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Örneğin, çocuk sayısının fazla olmasının, annenin çocuklarına ayırdığı süreyi ve ilgiyi azalttığı bulunduğu (Black, Devereux ve Salvanes, 2005; Demirel, Üner ve Kırmı, 2001) iş-aile çatışmasına veya ebeveynlik davranışlarına olası etkileri düşünülerek nicel soru formuna eklenmiştir. Anne ve çocuğun yaşı ise, daha önce yapılmış birçok çalışmada sadece kontrol değişken olarak kullanıldığından, iş-aile çatışmasına etkisi tam olarak bilinmemektedir (Cooklin, ve ark., 2015; Goodman ve Crouter, 2009). İş-aile çatışmasını azaltacak bir unsur olan, çalışan kadınların aldığı maddi ve manevi destekler arasından çocuk bakımı konusunda aldıkları destekler de yine ilgili analizlerde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır (Bond, Flaxman ve Bunce, 2008). Bu destek, ya kreşe devam etmek ya da aileden birinin anne çalışırken çocukla ilgileniyor olması şeklinde olabilmektedir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1 Örneklem

Araştırmanın evreni 2-6 yaş arası çocuğu olan evli ve çalışan annelerden oluşmaktadır. Çalışan annelerin, ücretli bir işte çalışıyor olmaları gerekmektedir. Ücretsiz çalışma, çalışma ortamı ve koşulları nedeniyle öngörülemeyen ve kontrol edilemeyen sonuçlar yaratabilir. Örneğin, bir akrabasına yardım amaçlı, akrabasının iş yerinde ücretsiz çalışan bir anne, çocuğuyla ilgili bir işi olduğunda, iş yerinden nispeten rahatlıkla ayrılabilir. Buna karşın, ücret söz konusu olduğunda bu inisiyatifi kullanamayabilir. Bu nedenle, katılımcılar arası eşitlik ve çalışma hipotezlerini etkilemesi olası olan ücretsiz çalışma kavramı bu çalışmada dâhil edilmemiştir. Aynı zamanda, benzer nedenlerden dolayı, evden çalışan ve kendi hesabına çalışan kadınlar da kapsam dışı tutulmuştur. Bu araştırmada sadece kısmi veya tam zamanlı olarak, gelir elde etmek amacıyla ücretli/maaşlı, ev dışında

çalışan kadınlar örneklem olarak kapsamıştır. Bu kriterlerin dışında işin ne olduğuyla ilgili herhangi bir dışlama kriteri bulunmamaktadır. Meslek sahibi ya da vasıfsız işçi olarak çalışan, hizmet, sanayi veya tarım sektörlerinden kadınlar bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışan kadınların aynı zamanda evli olması, çalışmaya katılmaları için bir kriter olarak kullanılmıştır. Bu kriterin, hem ampirik hem sayısal veriye dayanan nedenleri bulunmaktadır. Bazı çalışmalar boşanmanın iş-aile çatışmasından daha çok aile-iş çatışmasını etkilediğini bulurken (Duxbury, Higgins ve Lee, 1994), medeni durumun iş-aile ve aile-iş çatışması ile ilişkisiz olduğunu belirten meta analiz çalışmaları da bulunmaktadır (Byron, 2005). Aynı zamanda, boşanmış ve çalışan kadınların evli ve çalışan kadınlara kıyasla, psikolojik sağlıklarını ve iş-aile çatışmasını etkileyen başka unsurların da olabileceği düşünülmektedir. Örneğin, boşanma nedeni, boşanma süreci, çocukların velayeti, boşanma sonrası eşlerin iletişimleri gibi konular çalışan kadınların yaşamlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Bu unsurların etkileri, önerilen bu çalışmada ölçülmediği ve kontrol edilmediği için, çalışmanın amaç ve hipotezlerini beklenmedik yönde etkileyebilir. Bu nedenle, bu çalışmada medeni durumun evli dışında bir seçenek olması dışlama kriteri olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, son yıllarda Türkiye’de geniş örneklerle yapılan çalışmalarda 0-6 yaşlarında çocuğu olan annelerin (ve babaların) çoğunun evli oldukları bulunmuştur (%99, AÇEV, 2017; %99.5, Akcinar, 2017; %98.2, Baydar ve ark., 2008).

Örneklem seçiminde kadınların evli ve ücretli bir işte çalışıyor olmaları dışında herhangi bir dışlama kriteri kullanılmamıştır. Ancak yukarıda literatür bölümünde özetlenen bazı demografik değişkenlerin, iş-aile çatışmasını ve ebeveynlik davranışlarını etkilemesi olası olduğundan, bu değişkenler analizlerde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Bu değişkenler şunlardır; sosyo-ekonomik düzey, kentsellik/kırsallık, annenin yaşı, çocuğun yaşı, çocuğun mizacı, çocuk sayısı ve çocuk bakımı üstlenen bir kişinin olup olmaması (Cooklin ve ark., 2015). Bu değişkenlerin seçiminde, literatürdeki benzer çalışmalar referans alınmıştır. Katılımcılara, bilgilendirilmiş onam formu dağıtılmış ve sadece gönüllü katılmak isteyen kadınlar, çalışmanın örneklemi oluşturmuştur. Katılımcılardan kişisel bilgi olarak isim-soy isim ve telefon numarası alınmıştır. Bu bilgiler, anketlerdeki herhangi olası bir hatanın telafisinin daha sonra mümkün olabilmesi adına alınmıştır. Bu bilgiler, sadece araştırma ekibi tarafından görülmüş ve kesinlikle gizli tutularak saklanmaktadır.

Çalışma toplam 12 ilin kentsel ve kırsal yerleşim birimlerinde gerçekleştirilmiştir. Cezaevi, hastane, öğrenci yurdu gibi toplu ikamet yerleri araştırma evreni dışında bırakılmıştır. Örneklem seçimi başlıca şu aşamalardan oluşmuştur: TÜİK tarafından belirlenmiş olan istatistiki bölge birimleri sınıflandırması çalışmanın örneklem seçiminde temel tabakalandırma seviyesi olarak alınmıştır. Bu sınıflandırmada 81 il üç düzeyde bir araya getirilmiştir. Birinci düzey sınıflandırmada 12 il grubu kendi içlerinde hem coğrafi, hem

de sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi farklarına göre bir gruplandırmaya tabi tutulmuştur. Bu çalışmada TÜİK tarafından yapılmış olan bu tabakalandırma kullanılmıştır. Tabakalı örneklem yöntemi, evrendeki alt grupların, evrendeki ağırlıkları oranında örnekleme temsil edilmelerini amaçlar (Tavşancıl, 2013). Yapılan çalışmalarda tüm evreni dâhil etmek mümkün olmadığından, bu örnekleme yöntemi ile istenilen tüm alt grupların örnekleme yansıtılması mümkün olabilmektedir. Bu nedenle, önerilen bu çalışmada da NUT1 dağılımına göre farklı sosyo-ekonomik düzeylerin örnekleme mümkün olduğunca yansıtılması amacıyla, tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. NUT1 dağılımı, sadece coğrafi ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre çeşitlendirilmiştir. Bu bakımdan, sonuçların genellenebilirliği açısından herhangi bir kısıtlılık oluşturmamaktadır. İdeal şartlarda erken çocukluk döneminde çocuğu olan, evli ve ücretli/maaşlı çalışan kadınların 12 bölgeye göre dağılımına uygun bir örneklem dağılımı uygulamak gerekir, ancak bu bilgi 21.02.2018 tarihli olarak TÜİK'ten talep edildiği halde mevcut istatistiklerden elde edilememiştir. Bu nedenle TÜİK'in en güncel verisi olarak 25-64 yaş arası kadın istihdam sayısı alınmış ve toplam görüşme sayısı bölgelerin çalışan kadın nüfuslarına orantılı olarak dağıtılmıştır. Buna göre 12 alt bölgenin örneklem dağılımı aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

Tablo 1. 12 alt bölgede kadın istihdamına göre anket dağılımı (TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2016)

BÖLGE ADI	İstihdam [25-64 yaş-bin kişi] : Kadın	Oran	Anket sayısı
İstanbul	1337	0,198	139
Batı Marmara	361	0,054	37
Ege	1095	0,162	114
Doğu Marmara	648	0,096	67
Batı Anadolu	653	0,097	68
Akdeniz	827	0,123	86
Orta Anadolu	298	0,044	31
Batı Karadeniz	473	0,070	49
Doğu Karadeniz	333	0,049	35
Kuzeydoğu Anadolu	182	0,027	19
Ortadoğu Anadolu	238	0,035	25
Güneydoğu Anadolu	302	0,045	31
Toplam	6747	1	700

Her alt bölgeden nüfusa ağırlıklı olarak birer il seçilmiştir. Her örneklem bloğunda 10 görüşme yapılacak şekilde 80 örneklem birimi NUT1 bölge dağılımına uygun olarak TÜİK tarafından tesadüfi olarak seçilmiştir. Her örneklem bloğu için TÜİK'ten tesadüfi olarak seçilen başlangıç adresleri alınmış, anketörler bu başlangıç hanesini esas alarak sağa doğru 3 hane atlayarak tespit ettikleri adres bloğunu 2-6 yaş arası çocuğu olan evli ve çalışan kadın nüfusu ile görüşecek şekilde taramışlardır. Bir adres bloğunda bu şekilde 10 görüşme

yapılmıştır. Bu plana göre 80 örneklem noktasında esas saha çalışması için toplam 700 yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Bölgesel düzeyde kadın istihdamı ile ilgili ek tablo

BÖLGE ADI	İstihdam [15 yaş ve üzeri-bin kişi] : Toplam / Kadın	İşgücüne katılma oranı [15 yaş ve üzeri-%] : Toplam / Kadın	İşgücü [15 yaş ve üzeri- bin kişi] : Toplam / Kadın	İşsizlik [15 yaş ve üzeri- bin kişi] : Toplam / Kadın	İstihdam oranı [15 yaş ve üzeri-%] : Toplam / Kadın	İşgücü [25-64 yaş-bin kişi] : Toplam / Kadın	İstihdam [25-64 yaş-bin kişi] : Toplam / Kadın
İstanbul	1683	35,5	2035	352	29,3	1571	1337
Batı Marmara	418	35,3	470	52	31,4	399	361
Ege	1292	37,1	1483	191	32,3	1231	1095
Doğu Marmara	798	31,7	923	125	27,4	729	648
Batı Anadolu	774	31,2	905	131	26,7	743	653
Akdeniz	995	31,7	1181	187	26,7	958	827
Orta Anadolu	363	29,7	427	64	25,2	344	298
Batı Karadeniz	592	37,2	653	61	33,8	515	473
Doğu Karadeniz	397	41,3	415	18	39,5	345	333
Kuzeydoğu Anadolu	239	32,4	250	11	31	189	182
Ortadoğu Anadolu	320	26,5	351	31	24,2	258	238
Güneydoğu Anadolu	441	19,5	544	103	15,8	366	302

Bu sayılar, aynı zamanda yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak ölçülecek ve ölçümlerden oluşacak genel değişkenlerin sayısı, istediğimiz alpha değeri ve görmeyi istediğimiz istatistiksel güç ile hesaplanan güç analizi sonuçları temel alınarak da belirlenmiştir (Cohen, 1988; Soper, 2016; Westland, 2010). Bu büyüklükte basit tesadüfi örnekleme metoduyla seçilmiş bir örnekleme, yalnızca örnekleme ait olarak %95 güvenilirlik düzeyinde beklenen azami hata payı % $\pm$ 2,5'dir.

Nicel çalışma sonlandıktan sonra, sadece İstanbul'da ikamet eden nicel çalışma katılımcılarından yine tesadüfi yöntemle seçilmiş 40 çalışan kadın ile derinlemesine mülakat çalışması yapılmıştır. Nitel görüşmelerin mahalleleri Anadolu ve Avrupa yakasını eşit olarak temsil edecek şekilde, rastlantısal olarak belirlenmiştir. Kadıköy, Maltepe, Pendik, Ümraniye, Beykoz, Tuzla, Sarıyer, Bağcılar, Esenler, Küçükçekmece, Esenyurt ilçeleri, nitel çalışma örnekleminde bulunmaktadır.

Tablo 3. Projede illere göre gerçekleşen toplan anket sayıları

	İl	Anket sayıları
1	İSTANBUL	143
2	KOCAELİ	60
3	TEKİRDAĞ	21
4	İZMİR	113
5	ANKARA	71
6	ADANA	90
7	KAYSERİ	30
8	DİYARBAKIR	32
9	VAN	31
10	ERZURUM	20
11	SAMSUN	54
12	TRABZON	35
	TOPLAM	700

3.2 İşlem

Çalışma, anket yoluyla ve yüz yüze veri toplama şeklinde olacak nicel araştırma ve derinlemesine mülakat şeklinde yapılacak nitel araştırma olmak üzere iki şekilde uygulanmıştır. Saha çalışmaları, Türkiye genelinde yapıldığından, araştırmanın fizibilitesi açısından verilerin profesyonel bir ekip tarafından toplanması onaylanmıştır. Bu nedenle, nicel saha çalışmalarının bir bölümü Optimist Araştırma Şirketi tarafından yapılmıştır. Sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkları yansıtan bir örnekleme veri toplandığı için, saha çalışmaları sadece kadın anketörler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Projede kullanılan soru formunun işlerliğini ve ölçeklerin güvenilirliğini anlamak amacıyla yapılan pilot testler için Işık Üniversitesi'nde 28 Kasım 2018'de anket eğitimleri yapılmış ve 1 Aralık 2018'de pilot saha çalışmasına başlanmış, 4 Ocak 2019 tarihinde sonlanmıştır. Pilot çalışma kapsamında 10 ilde sahaya çıkmıştır. Bursa, Bolu, Zonguldak, Kocaeli, Kırklareli, Sakarya, Manisa, Mersin ve Kastamonu'dan 57 ve İstanbul'dan 43 kadın ile görüşülmüştür. Örneklem dağılımı için, farklı kesimlere ulaşabilmeye dikkat edilmiştir. Bu iller, hem örneklem çeşitliliğini sağlayabilmek, hem de gönüllü lisans öğrencilerinin katılımcılara ulaşılabilirliğini kolaylaştırmak için seçilmiştir. Böylece, esas çalışmada da dâhil edilecek olan, her sosyo-ekonomik düzeyden kişileri temsil etmeye yakın bir pilot örnekleme oluşturulmuştur. Pilot testlerde 1 lisans bursiyeri ve 15 gönüllü Işık Üniversitesi Psikoloji bölümü lisans öğrencisi görev almıştır. Proje önerisinde, pilot saha çalışmasının da Optimist Araştırma Şirketi tarafından yapılacağı belirtilmiş ve bu nedenle, örneklem seçimi de planlanan esas saha çalışmasıyla aynı illerde, tüm Türkiye'yi kapsayacak şekilde yapılacağı ifade edilmiştir. Ancak, proje önerisinden sonra, Hizmet Alımı kaleminde onaylanan proje bütçesi, nicel araştırmanın pilot çalışması ve esas saha çalışmasının bir bölümünü

kapsamayacak şekilde onaylanmıştır. O nedenle, proje önerisinde belirtildiğinden farklı olarak, pilot saha çalışmasının tamamını bursiyer ve gönüllü öğrenciler ile yürütülmüş, bu nedenle öğrencilerin ulaşabileceği maksimum örneklem ve il çeşitliliği ile devam edilmiştir. Pilot görüşmeler ortalama 56 dakika sürmüştür. Soru formunun akışı ve ölçekler ile ilgili herhangi bir olumsuz dönüş olmamıştır, genel olarak tüm sorular katılımcı tarafından anlaşılmıştır.

Yapılan pilot çalışma sonucunda, tüm ölçeklerin güvenilirlik puanları hesaplanmış ve ölçeklerin herhangi bir revizyon olmadan esas saha çalışmasında da kullanılmasına karar verilmiştir. Ölçeklerden çocukların davranış problemlerini ölçmek amacıyla kullanılan 36 maddelik Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri'nin sadece saldırganlık alt ölçeğinin kullanılmasına karar verilmiştir. İlgili envanterin alt boyutlarının (davranış problemleri, ilgi talep etme ve saldırganlık) birbirleri ile ve toplam puan ile yüksek korelasyona sahip olduğu bulunmuştur (ortalama $r=0.92$). Bu nedenle, ölçeğin uzunluğu da göz önüne alındığında sadece saldırganlık alt ölçeğinin kullanılması uygun bulunmuştur. Pilot çalışma sonucunda bazı demografik sorularda, soruların ve cevap seçeneklerinin daha iyi anlaşılır olması için, revizyonlar yapılmıştır. Örneğin, 'doğum izni kullandınız mı?' sorusunun yanıtları sadece evet ve hayır iken, esas saha çalışmasında 'o zaman çalışmıyordum' seçeneği de eklenmiştir. Benzer şekilde, 'çocuğunuza bakan kişiler' sorusunda da, cevap seçenekleri çeşitlendirilmiş ve kategorileştirilmiştir. Yapılan bu revizyonlar sonucunda, esas saha anketi oluşturulmuştur.

Saha uygulamasının standart hale gelmesini sağlayacak saha eğitimi, 11-15 Şubat 2019'da yapılmıştır. Hazırlanan soru formunun işlerliğini ve ölçeklerin güvenilirliğini anlamak amacıyla yapılan pilot testlerin ardından revize edilen nihai soru formu ile 11 Şubat 2019'da İstanbul'da proje yürütücüsü Berna Akçınar ve lisans bursiyeri Atahan Karadağ tarafından verilen anketör eğitimleri ile projeye başlanmıştır. İstanbul dışındaki süpervizör ve anketörlere ise Berna Akçınar ve Optimist Araştırma proje yöneticisi tarafından telefonla eğitim verilmiştir. Ayrıca, İstanbul ilinde sahada görevli olacak gönüllü lisans öğrencileri için de 12-15 Şubat tarihlerinde Işık Üniversitesi'nde eğitimler verilmiştir. Mart ayında yüksek lisans bursiyeri olarak çalışmaya katılan Ebru Özbek için de, proje yürütücüsü tarafından eğitim verilmiştir.

Verilen eğitimlerde anketör ve süpervizörlerin saha çalışması sırasında dikkat etmesi gereken hususlar vurgulanmıştır. Çalışmaya katılabilme şartı dahilinde, kadınların eş figürü olarak gördükleri birinin olmasına, 2-6 yaşları arasında çocuklarının olmasına ve kadınların ev dışında bir işte ücretli olarak çalışıyor olmasına dikkat edilmesi, anket uygulaması sırasında kadınların mümkün olduğunca yalnız olması ve anket sorularının okunarak cevaplandırılması gibi konular bu eğitimler sırasında vurgulanmıştır.

Esas saha çalışması, 23 Ağustos 2019 itibariyle tamamlanmıştır. Saha çalışma sürecinde, anketör bazında minimum %30 telefon kontrolü yapılmış, görüşmelerin rastsal olarak %54'ü (N=377) telefon kontrolü ile onaylanmıştır. Veri toplama sürecinin bittiği tarihten itibaren de, veri kontrolü işlemlerine başlanmıştır. Veri girişi kontrolü için %10 çift giriş yapılmıştır. Tüm kontroller tamamlandıktan sonra, SPSS veri seti 17 Eylül 2019'da araştırma şirketinden gönderilmiştir. Ayrıca, araştırma şirketi esas saha çalışması devam ederken de veri girişlerini yapmış ve ara veri seti olarak proje yürütücüsüne iletmiştir.

Esas saha çalışmasında toplam 28 anketör, 6 gönüllü Işık Üniversitesi Psikoloji bölümü öğrencisi, 1 lisans bursiyeri ve 1 yüksek lisans bursiyeri görev almıştır. Bu anketörlerin eğitimleri ve saha kontrolleri için 6 proje süpervizörü çalışmıştır. Görüşmeler minimum 42 ve maksimum 165 dakika olmak üzere ortalama 55 dakika sürmüştür. Soru formunun (Ek-1) akışı ve ölçekler ile ilgili herhangi bir olumsuz dönüş olmamıştır, genel olarak tüm sorular katılımcı tarafından anlaşılmıştır. Çalışma, proje önerisinde sunulan iş-zaman çizelgesine uygun bir şekilde tamamlanmıştır.

3.3 Nicel Çalışmada Kullanılan Ölçekler

Katılımcıların yaşı, sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyleri, medeni hali, çocuk sayısı, çocuk doğum sırası, çocukların cinsiyeti, ailede bulunan diğer üyeler, çocuğa bakım veren kişi ya da kurumlar, ebeveynlerin çalışma saatleri, çocukla geçirilen zaman, işte geçirilen zaman gibi demografik özellikler de çocuk gelişimi ve anne-baba-çocuk etkileşimiyle ilgili unsurlar olduğundan bu konular hakkında da sosyodemografik form aracılığıyla bilgi toplanmıştır. Ölçeklerin tümü, annelerin raporlamasıyla elde edilmiştir.

3.3.1 Algılanan Sosyal Destek – Kurumsal Destek

Kurumsal destek, Galinsky, Bond ve Friedman (1996) tarafından geliştirilen ve Aycan ve Eskin (2005) çalışmasında kullanılan süpervizör/iş veren desteği ile ölçülmüştür. İşverenin anlayışı ve empatisini ölçen 8 maddeden oluşan bu ölçeğin (ör., "İşverenim aile sorumluluklarımı yerine getirebilmem için çalışma saatlerimde esneklik sağlamaktadır", $\alpha=0.85$). Bu ölçeğe ek olarak, katılımcılara ayrıca çocuk bakımı ve gelişimi konusunda işverenin ve kurumun ne kadar destek olduğunu ölçmek amacıyla katılımcıların 'evet' ya da 'hayır' şeklinde yanıt vereceği bazı sorular da sorulmuştur. Örneğin, "Kurumun çocuk bakımevi/anaokulu var mı?", "Kurumun herhangi bir anaokulu ile anlaşması var mı?", "Kurum, bireylerin kendi ayarladıkları anaokulları için, ücret konusunda çalışanlarına ödeme yapıyor mu?", ($\alpha=0.82$; Aycan ve Eskin, 2005). Elde edilen cevaplar 0 ve 1 olarak kodlanacak ve bir toplam puan oluşturulmuştur.

3.3.2 İş-Aile Çatışması

Carlson, Kacmar ve Williams (2000) tarafından geliştirilen İş-Aile Çatışması Ölçeği, hem iş-aile hem de aile-iş yönlü çatışmayı ölçmektedir. İş-Aile Çatışması Ölçeği'nin Türkçe

versiyonu Aycan ve Eskin (2005) tarafından oluşturulmuştur. Toplam 6 maddeden oluşan iş-aile yönlü çatışma ölçeğinde kişiler kendi durumlarını 5'li Likert ölçeğine göre değerlendirmektedirler (ör., "İşim beni aile aktivitelerimle ilgilenmekten fazlasıyla alıkoyuyor", $\alpha=0.90$; Aycan ve Eskin, 2005).

3.3.3 Ebeveynlik Davranışları

Çocuk Yetiştirme Anketi (Parenting Questionnaire, PQ; Paterson ve Sanson, 1999), ebeveynlik davranışlarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Orijinal ölçek 30 maddeden oluşur. Her maddede, ebeveyn, kendi ebeveynlik davranışlarının sıklığını değerlendirir. Çocuk Yetiştirme Anketi'nin Türkçe versiyonu (ÇYA-TR) Yağmurlu ve Sanson (2009) tarafından adapte edilmiştir. ÇYA –TR, orijinalindeki gibi 5'li Likert tipi ölçeğe göre değerlendirilen 4 alt ölçeğin kapsadığı 30 maddeden oluşur; itaat bekleme (ör. "Çocuğumun kendisine söyleneni tartışmasız yapmasını beklerim."), cezalandırma (ör. "Çok kötü davrandığında, çocuğuma fiziksel ceza veririm; örnek, tokat atarım."), sıcaklık (ör. "Çocuğumla benim, sıcak ve çok yakın olduğumuz anlar vardır.") ve açıklayıcı akıl yürütme (ör. "Çocuğuma, kuralların nedenini açıklarım."). İtaat bekleme alt ölçeği, cezalandırma alt ölçeği, sıcaklık alt ölçeği ve açıklayıcı akıl yürütme alt ölçeği için iç güvenirlik katsayıları sırasıyla 0.74, 0.82, 0.88 ve 0.82 dir (Baydar ve ark., 2008).

3.3.4 Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği

30 maddeden oluşan Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği 'nde (Prior, Sanson ve Oberklaid, 1989) ebeveyn, her maddede belirlenen davranışı çocuğun ne sıklıkta gösterdiğini değerlendirmektedir. Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği dört alt ölçekten oluşmaktadır: sıcakkanlılık, sebatkarlık, ritmiklik ve tepkisellik. Ölçeğin Türkçe versiyonu, Kumru, Sayıl ve Yağmurlu (2006) tarafından oluşturulmuştur. Bu çalışmada ise, kontrol değişkeni oluşturulması amacıyla tepkisellik (ör., "Çocuğum bir işle uğraşırken, üzülmediği ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar."; $\alpha=0.75$; Baydar ve ark., 2008) alt ölçeği kullanılmıştır.

3.3.5 Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri

Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri (Eyberg Child Behavior Inventory, ECBI; Eyberg ve Robinson, 1983), 2–17 yaşlarındaki çocukların davranış problemlerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Ebeveyn, 36 madde ile çocuğun her maddede belirlenen davranışlarının sıklığını değerlendirir. Ölçeğin Türkçe versiyonu (EÇDE-TR) Batum ve Yağmurlu (2007) tarafından adapte edilmiştir. EÇDE-TR, düşük eğitim seviyesindeki katılımcıların da yorumlamasını kolaylaştırmak adına (Akcinar ve Baydar, 2014) çocuğun davranışının şiddetini orijinalindeki 7'li Likert tipi ölçek yerine 5'li Likert tipi ölçeğe göre değerlendirmesi dışında orijinal ölçekle aynıdır. EÇDE-TR maddeleri, saldırganlık (ör. "Yaşlılarıyla dövüşür."), ilgi talep etme (ör: Mızızlanır.") ve davranış problemleri (ör. "Kurallar hakkında anne-

babasıyla tartışır.”) olmak üzere dışsallaştırma davranışlarının sıklığını ölçen üç alt ölçek oluşturmaktadır. Toplam ölçek, saldırganlık alt ölçeği, davranış problemleri alt ölçeği ve ilgi talep etme alt ölçeği ve için iç güvenirlik katsayıları sırasıyla 0.93, 0.80, 0.88 ve 0.63'tür (Baydar ve ark., 2008).

3.3.6 Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri

Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri (ASBI, Hogan, Scott ve Bauer, 1992), 30 maddeden oluşan ve okul öncesi çocukların sosyal becerilerini ölçmek amacıyla hazırlanan bir ölçektir (ör., “Başkalarının duygularını anlar.”, “Başka çocuklara yardımcı olur”). Ölçeğin Türkçe versiyonunda da toplam puan ile çocuğun genel olarak uyumlu sosyal davranışlarının düzeyi ölçülmektedir ($\alpha=0.85$; Baydar ve ark., 2008; Kumru, 2005).

3.3.7 İçselleştirme Davranış Problemleri Ölçeği

Çocuklardaki içselleştirme davranış problemlerini ölçmek için, 1.5-5 yaş çocukları için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (Achenbach ve Rescorla, 2000) endişeli-depresyon alt ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe adaptasyonu yapılmıştır (Dumenci, Erol, Achenbach ve Simsek, 2004). 3'lü Likert tipi (0-2) ölçeğe göre değerlendirilen ve toplam 7 maddeden oluşan alt ölçektir (ör., “Mutsuz görünüyor”, $\alpha=0.87$; Dumenci, Erol, Achenbach ve Simsek, 2004).

3.3.8 Kısa Semptom Envanteri

Kısa Semptom Envanteri (KSE; Derogatis, 1992), çeşitli psikolojik hastalıkların belirtilerini saptamak amacıyla 53 maddeden oluşan bir ölçektir. Katılımcılar, her maddede tanımlanan psikolojik belirtilerin şiddetini kendi için değerlendirir. KSE'nin Türkçe versiyonu Şahin ve Durak (1994) tarafından adapte edilmiştir. Önerilen bu çalışmada, depresyon ($\alpha=0.82$; ör: “Yalnızlık hissetmek”) alt ölçeği kullanılacaktır (Baydar ve ark., 2014). Diğer alt ölçekler (ör., somatizasyon, obsesif-kompulsif, psikotizm) ile ölçülen semptomlar, bu çalışmanın amaçlarından değildir. Depresyon alt ölçeği, daha az madde ile katılımcıların genel psikolojik sağlıkları hakkında bilgi vermiştir.

3.3.9 Algılanan Sosyal Destek – Arkadaş, aile ve eş

Katılımcıların, sosyal çevrelerinden aldıkları desteği ölçmek amacıyla Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Envanteri (Multidimensional Scale of Perceived Social Support, MSPSS; Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley, 1988) kullanılmıştır. Toplam 12 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe'ye uyarlamasını Eker ve Arkar (1995) yapmıştır. Eş desteği (ör., “Eşim ihtiyacım olduğunda yanımdadır”, $\alpha=0.88$), aile desteği (ör., “İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım”, $\alpha=0.86$) ve arkadaş desteği (ör., “Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var”, $\alpha=0.85$) olmak üzere 3 alt ölçekten oluşmaktadır (AÇEV, 2017; Eker ve Arkar, 1995).

3.3.10 Çalışmaktan Duyulan Suçluluk

McElwain (2002) tarafından geliştirilen Çalışmaktan Duyulan Suçluluk Ölçeği, hem iş-aile hem de aile-iş yönlü suçluluğu ölçmektedir. Çalışmaktan Duyulan Suçluluk Ölçeği'nin Türkçe versiyonu Aycan ve Eskin (2005) tarafından oluşturulmuştur. Toplam 7 maddeden oluşan iş-aile yönlü suçluluk ölçeğinde kişiler kendi durumlarını 6'lı Likert ölçeğine göre değerlendirmektedirler (ör., "Ailemle istediğim kadar birlikte olamadığımdan dolayı üzülüyorum.", $\alpha=0.84$; Aycan ve Eskin, 2005).

3.3.11 Ev İçi İş Bölümü

Anne ve eşlerinin, ev işlerinde ve çocuk bakımında ne kadar rol aldıklarını ölçen Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeği (Bozok, 2016) kullanılmıştır. Toplam 14 maddeden oluşan ölçekte, anneler hem kendi hem eşlerinin yaptıkları işleri ve sıklıklarını 5'li Likert ölçeğine göre değerlendirmişlerdir (ör., çamaşır yıkama, çocuğa yemek vermek, $\alpha=0.92$; AÇEV, 2017).

3.3.12 Sosyo-Ekonomik Düzey

Ailenin ekonomik düzeyini ölçmek amacıyla, hane gelir-gider anketinden elde edilen, farklı değişkenlerden oluşan toplam bir ekonomik düzey faktör puanı elde edilmiştir. Bu faktör puanına dahil olan değişkenler, annenin eğitimi, babanın eğitimi, ailenin yaşadığı evde sahip olunan varlıklar (bulaşık makinesi, araba, vb.) ve evde yaşayan kişilerin aylık toplam giderlerin miktarıdır (Baydar ve ark., 2014). Analizlerde bu faktör puanı kullanılmıştır.

3.4 Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında kullanılması önerilen ölçümler, Türkiye'de bir başka örnekleme uygulanmış ölçümlerdir. Yine de, esas saha çalışması öncesinde tüm ölçümlerin pilot testleri yapılacak ve psikometrik özellikleri değerlendirilmiştir. Aynı değerlendirme, esas saha çalışmasında da yapılmıştır. Kavramsal modeldeki değişkenlerin birbiri ile olan ilişkisini, aracı ilişkileri (mediator) ve düzenleyici ilişkileri (moderator) analiz edilmiştir. Bu tür aracı ve düzenleyici ilişki modellemelerini en etkili bir şekilde nicelleştirecek olan yöntem ise yapısal eşitlik modelleri (structural equation models, SEM) olduğundan, betimleyici analizler sonrasında MLUS (Muthén ve Muthén (1998-2012) programı kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1 Nicel Çalışma Pilot Verilerin Analizi

Esas saha çalışması öncesinde kullanılacak ölçeklerin bu örnekleme için güvenilir olmasını sağlamak amacı ile pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmada kullanılan ölçekler daha önceki çalışmalarda geliştirilmiş ve psikometrik özellikleri saptanmış ölçekler olmasına rağmen, esas saha çalışmasından önce pilot çalışma ile yeniden psikometrik analize tabi tutulmuştur. Bu analizlere göre çoğu ölçeğin psikometrik özellikleri yeterli bulunmuştur. İlgili

analiz ve sonuçları Tablo 4'te belirtilmiştir.

Ayrıca annelerin deneyimlediği iş-aile çatışmasını ölçen İş-Aile Çatışması Ölçeğinin yakınsak geçerlik katsayısı benzer testlerle korelasyon katsayısı hesaplanarak elde edilmiştir. İş-Aile Çatışması Ölçeği toplam puanı ile çalışmaktan duyulan suçluluk ölçeği puanı arasında ($r=0.62, p<.05$) korelasyon bulunurken, kurum desteği ölçeği toplam puanı arasında ($r=-0.26, p<.05$) korelasyon bulunmuştur. Benzer şekilde, çocukların problem davranışlarını ölçen Eyberg Çocuk Davranış Envanteri ile İş-Aile Çatışması Ölçeği toplam puanları arasında ($r=0.27, p<.05$) korelasyon bulunmuştur. Bu sonuçlar da, iş-aile çatışması ölçeğinin bu örneklem grubunda yakınsak geçerliğinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Pilot çalışmada kullanılan ölçeklerin özellikleri ve güvenirlik bilgileri

Ölçek İsmi	Örnek Maddeler	Alt Ölçekler ve alt ölçeklerin madde sayıları	Toplam Madde Sayısı	Ölçeğin Ne Amaçla Uygulandığına Dair Kısa Bilgi	Pilot Saha Çalışmasında İç Güvenirlik Katsayısı (Cronbach α)
1. Algılanan Kurumsal Destek	<p>“Kurum çocuk bakımı ve gelişimi konusunda eğitimler veriyor mu?”</p> <p>“İşverenim aile sorumluluklarımı yerine getirebilmem için çalışma saatlerimde esneklik sağlamaktadır”.</p>	<p>a. Kurum özellik</p> <p>b. Kurum destek</p>	<p>8</p> <p>7</p>	Bu ölçek, hem kurumun ve işverenin anlayışı ve empatisini hem de çocuk bakımı ve gelişimi konusunda işverenin ve kurumun ne kadar destek olduğunu ölçmektedir.	<p>a. 0.70</p> <p>b. 0.87</p>
2. İş-Aile Çatışması Ölçeği	<p>“İşim beni aile aktivitelerimle ilgilenmekten fazlasıyla alıkoyuyor”</p>		6	Çalışanların işteki olumsuz deneyim ve streslerinin aile yaşantısına olan etkisini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.	0.90
3. Çalışmaktan Duyulan Suçluluk Ölçeği	<p>“Ailemle istediğim kadar birlikte olamadığımdan dolayı üzülüyorum.”</p> <p>“Çocuklarımla istediğim kadar ilgilenemediğim için suçlu hissediyorum”.</p>		7	Annelerin çalışmaktan dolayı deneyimledikleri iş-aile yönlü suçluluk düzeyini ölçmektedir.	0.84

4. Çocuk Yetiştirme Anketi	<p>“Çocuğum, yanlış davrandığında ona bağırırim.”</p> <p>“Çocuğuma sevgimi, onu kucaklayarak, öperek ve sarılarak ifade ederim.”</p> <p>“Çocuğumun, kendisine söyleneni tartışmasız yapmasını isterim.”</p> <p>“Çocuğuma, kuralların nedenini açıklarım.”</p>	<p>a. Cezalandırma: 8</p> <p>b. Sıcaklık/yakınlık: 9</p> <p>c. İtaat bekleme: 6</p> <p>d. Açıklayıcı akıl yürütme: 7</p>	30	<p>Annenin çocuk yetiştirmeye dair yaklaşımına ilişkin bilgi edinmek amacıyla uygulanmıştır.</p>	<p>a. 0.71</p> <p>b. 0.76</p> <p>c. 0.68</p> <p>d. 0.74</p>
5. Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği	<p>“Çocuğum bir işle uğraşırken, üzüldüğü ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.”</p>	Tepkisellik	9	<p>Çocukların tepkisel mizaç özelliklerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.</p>	0.74
6. Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri	<p>“Yaşlılarıyla dövüşür”.</p> <p>“Öfke nöbetleri olur”.</p>		27	<p>Çocukların problem davranışlarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Toplam puan hesaplaması yapılmıştır.</p>	0.91
7. Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri	<p>“Başkalarının duygularını anlar.”</p> <p>“Başka çocuklara yardımcı olur”.</p>		30	<p>Okul öncesi çocukların sosyal becerilerini ve uyumlu davranış düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır.</p>	0.84

8. Davranış Değerlendirme Ölçeği	“Mutsuz, üzgün, çökkün ve bezgindir”. “İçine kapanıktır, başkalarıyla olmak istemez”.	Endişeli-depresyon	7	Çocukların içselleştirme davranış problemlerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Çocukların ne kadar endişeli ve depresyonda olduklarını tespit etmektedir.	0.83
9. Kısa Semptom Envanteri	“Yalnızlık hissetmek” “Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları”	Depresyon	6	Annelerin depresyon düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Anneler, kendi psikolojik belirtilerini değerlendirir.	0.78
10. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Envanteri	“Eşim ihtiyacım olduğunda yanımdadır” “İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım” “Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var”	a. Eş desteği: 4 b. Aile desteği: 4 c. Arkadaş desteği: 4	12	Annelerin eş, aile yakınları ve arkadaşlarından aldıkları sosyal ve duygusal desteğin düzeyini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.	a. 0.91 b. 0.86 c. 0.89
11. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeği	“Çamaşır yıkama” “Çocuğa yemek vermek”	a. Ev işleri: 8 b. Çocuk odaklı işler: 6	14	Annelerin, kendilerini ve eşlerini değerlendirdikleri bu ölçek, anneler ve babaların ev işi ve çocuk bakımı konularındaki işleri ne sıklıkta yaptıklarını ölçmektedir.	a. 0.82 (anne); 0.74 (baba) b. 0.87 (anne); 0.85 (baba)

Tablo 5. Esas saha çalışmasında kullanılan ölçeklerin özellikleri ve güvenirlik bilgileri

Ölçek İsmi	Örnek Maddeler	Alt Ölçekler ve alt ölçeklerin madde sayıları	Toplam Madde Sayısı	Ölçeğin Ne Amaçla Uygulandığına Dair Kısa Bilgi	Esas Saha Çalışmasında İç Güvenirlik Katsayısı (Cronbach α)
1. Algılanan Kurumsal Destek	<p>“Kurum çocuk bakımı ve gelişimi konusunda eğitimler veriyor mu?”</p> <p>“İşverenim aile sorumluluklarımı yerine getirebilmem için çalışma saatlerimde esneklik sağlamaktadır”.</p>	<p>a. Kurum özellik</p> <p>b. Kurum destek</p>	<p>8</p> <p>7</p>	Bu ölçek, hem kurumun ve işverenin anlayışı ve empatisini hem de çocuk bakımı ve gelişimi konusunda işverenin ve kurumun ne kadar destek olduğunu ölçmektedir.	<p>a. 0.71</p> <p>b. 0.89</p>
2. İş-Aile Çatışması Ölçeği	<p>“İşim beni aile aktivitelerimle ilgilenmekten fazlasıyla alıkoyuyor”</p>		6	Çalışanların işteki olumsuz deneyim ve streslerinin aile yaşantısına olan etkisini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.	0.92
3. Çalışmaktan Duyulan Suçluluk Ölçeği	<p>“Ailemle istediğim kadar birlikte olamadığımdan dolayı üzülüyorum.”</p> <p>“Çocuklarımla istediğim kadar ilgilenemediğim için suçlu hissediyorum”.</p>		7	Annelerin çalışmaktan dolayı deneyimledikleri iş-aile yönlü suçluluk düzeyini ölçmektedir.	0.87

4. Çocuk Yetiştirme Anketi	<p>“Çocuğum, yanlış davrandığında ona bağırırim.”</p> <p>“Çocuğuma sevgimi, onu kucaklayarak, öperek ve sarılarak ifade ederim.”</p> <p>“Çocuğumun, kendisine söyleneni tartışmasız yapmasını isterim.”</p> <p>“Çocuğuma, kuralların nedenini açıklarım.”</p>	<p>a. Cezalandırma: 8</p> <p>b. Sıcaklık/yakınlık: 9</p> <p>c. İtaat bekleme: 6</p> <p>d. Açıklayıcı akıl yürütme: 7</p>	30	Annenin çocuk yetiştirmeye dair yaklaşımına ilişkin bilgi edinmek amacıyla uygulanmıştır.	<p>a. 0.77</p> <p>b. 0.80</p> <p>c. 0.73</p> <p>d. 0.73</p>
5. Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği	“Çocuğum bir işle uğraşırken, üzüldüğü ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.”	Tepkisellik	9	Çocukların tepkisel mizaç özelliklerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.	0.74
6. Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri	“Yaşlılarıyla dövüşür”. “Öfke nöbetleri olur”.	Saldırganlık	9	Çocukların problem davranışlarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Sadece saldırganlık alt ölçeği kullanılmıştır.	0.84
7. Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri	“Başkalarının duygularını anlar.” “Başka çocuklara yardımcı olur”.		30	Okul öncesi çocukların sosyal becerilerini ve uyumlu davranış düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır.	0.84

8. Davranış Değerlendirme Ölçeği	“Mutsuz, üzgün, çökkün ve bezgindir”. “İçine kapanıktır, başkalarıyla olmak istemez”.	Endişeli-depresyon	7	Çocukların içselleştirme davranış problemlerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Çocukların ne kadar endişeli ve depresyonda olduklarını tespit etmektedir.	0.81
9. Kısa Semptom Envanteri	“Yalnızlık hissetmek” “Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları”	Depresyon	6	Annelerin depresyon düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Anneler, kendi psikolojik belirtilerini değerlendirir.	0.86
10. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Envanteri	“Eşim ihtiyacım olduğunda yanımdadır” “İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım” “Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var”	a. Eş desteği: 4 b. Aile desteği: 4 c. Arkadaş desteği: 4	12	Annelerin eş, aile yakınları ve arkadaşlarından aldıkları sosyal ve duygusal desteğin düzeyini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.	a. 0.90 b. 0.87 c. 0.90
11. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeği	“Çamaşır yıkama” “Çocuğa yemek vermek”	a. Ev işleri: 8 b. Çocuk odaklı işler: 6	14	Annelerin, kendilerini ve eşlerini değerlendirdikleri bu ölçek, anneler ve babaların ev işi ve çocuk bakımı konularındaki işleri ne sıklıkta yaptıklarını ölçmektedir.	a. 0.84 (anne); 0.82 (baba) b. 0.90 (anne); 0.85 (baba)

Tablo 6 . Çalışma değişkenlerinin birbirleri ile korelasyonu

Değişkenler	Ort. (SS)	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1.Sosyo-ekonomik Düzey	.00 (.99)	-.056	-.079*	.030	.092*	-.132**	.239**	-.151**	.207**	.084*	-.030	-.107**	-.080	-.176**	.209**
2. Çalışmaktan Duyulan Suçluluk	55.18 (26.87)		.604**	-.171**	-.128**	.063	-.113**	.168**	-.174**	-.221**	.169**	.140**	.221**	.056	-.063
3. İş- Aile Çatışması	53.29 (24.67)			-.287**	-.229**	.162**	-.198**	.208**	-.256**	-.297**	.215**	.114**	.300**	.011	-.124**
4. Kurum Destek	64.50 (20.71)				.179**	-.188**	.106**	-.198**	.202**	.197**	-.111**	-.114**	-.163**	.006	.030
5. Toplam Destek	80.36 (15.87)					-.127**	.255**	-.120**	.218**	.288**	-.191**	-.068	-.462**	.070	.280**
6. Çocuk Yetiştirme_ cezalandırma	11.64 (11.13)						-.387**	.370**	-.373**	-.312**	.365**	.063	.174**	-.042	-.096*
7. Çocuk Yetiştirme_ sıcaklık	90.87 (9.81)							-.303**	.652**	.388**	-.083*	-.006	-.132**	.168**	.259**
8.Çocuk Yetiştirme_ itaat bekleme	37.55 (19.62)								-.308**	-.237**	.208**	.139**	.201**	.056	-.178**
9. Çocuk Yetiştirme _açıklayıcı akıl yürütme	84.34 (12.51)									.425**	-.178**	-.016	-.159**	.186**	.239**
10. Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri	70.70 (10.26)										-.446**	-.109**	-.196**	.123**	.232**
11.Eyberg Davranış Problemleri	27.13 (17.67)											.166**	.330**	-.066	.011
12. İçselleştirme Davranış Problemleri	79.23 (21.73)												.112***	.107*	.083*

13. Anne Depresyon	15.39 (18.94)	.003	-.060
14. Toplam Ev işleri_anne	87.87 (13.21)		.079*
15. Toplam Ev işleri_baba	42.38 (19.10)		

4.2 Nicel Çalışma Esas Saha Çalışması Veri Analizi

4.2.1 Esas Saha Çalışması Psikometrik ve Betimleyici Analizler

Esas saha çalışması veri seti proje yöneticisine ulaştıktan sonra, veri seti ve anket soruları karşılaştırılmış, herhangi bir yanlış veri girişi olup olmadığı kontrol edilmiş, bazı açık uçlu sorular (ör., anne-baba eğitimi, çocuğa bakım verenler) niceliksel olarak kodlanmış ve ölçeklerin toplam puanları oluşturulmuştur. Sonrasında, psikometrik, betimleyici ve yordayıcı analizler yapılmıştır. Esas saha çalışmasında kullanılan ölçeklerin psikometrik bilgileri Tablo 5'te verilmiştir. Bu analizlere göre çoğu ölçeğin psikometrik özellikleri yeterli bulunmuştur.

Tablo 6'da bu çalışmada kullanılan değişkenlerin birbiriyle olan korelasyonları gösterilmektedir. Annelerin yaşadıkları iş-aile çatışması çalıştıkları kurumdan, eş, aile ve arkadaşlarından aldıkları destek, annenin çocuğuna sıcaklık göstermesi ve açıklayıcı akıl yürütme davranışları kullanması, çocukların uyumlu sosyal davranışları, eşlerinin ev işlerine katılımları ve sosyo-ekonomik durumları ile olumsuz yönde ilişkilidir. Başka bir ifade ile çalıştığı kurumdan, eş, aile ve arkadaşlardan alınan destek annelerin iş-aile çatışması yaşama ihtimalini azaltmaktadır. Fakat eşlerinin ev işlerine daha az katkıda bulunması ve düşük sosyo-ekonomik seviyede olmaları bu çatışmanın hissedilme ihtimalini arttırmaktadır.

Ayrıca, iş-aile çatışması annenin çalışmaktan duyduğu suçluluk hissi, cezalandırıcı ve itaat bekleme davranışları, çocukların problemli davranış göstermesi ve anne depresyonu ile olumlu olarak ilişkilidir. Yani, 2-6 yaş arası çocuk sahibi olan, çalışan annelerin, iş aile çatışması yaşamaları onların çalışmaktan duydukları suçluluk hissini ve depresyon düzeylerini arttırmaktadır. Aynı zamanda, annenin psikolojik iyi oluş hali azaldıkça, çocuklarına sıcaklık gösterme ve çocuk yetiştirmede açıklayıcı akıl yürütme davranışlarını azalırken, depresyon seviyesi artan annelerin çocuk yetiştirmede daha fazla itaat beklemekte ve daha fazla cezalandırıcı disiplin yöntemleri kullandıkları bulunmuştur. Olumlu ebeveyn davranışlarından yoksun olan ve daha fazla itaatkar ve cezalandırıcı ebeveyn davranışlarına maruz kalan çocukların, uyumlu sosyal davranış gösterme yönelimleri azalmakta fakat problemli davranış gösterme eğilimleri artmaktadır.

Ayrıca annenin depresyon seviyesi, çalıştığı kurumdan, eş, aile ve arkadaşlardan aldığı destek, annenin çocuğa sıcaklık göstermesi, açıklayıcı akıl yürütme davranışları, çocuğun uyumlu sosyal davranışları ve annenin ve babanın ev işlerine katılımı ile olumsuz yönde ilişkilidir. Yani annenin iş yerinden ve çevresinden gördüğü destek, annelerin depresyon düzeylerini azaltmaktadır. Annenin iş-aile çatışması yaşamaması ve suçluluk hissetmemesi onun iyi oluşunu ve olumlu ebeveyn davranışlarını arttırmaktadır. Cezalandırıcı ve itaat bekleyen ebeveyn davranışları yerine sıcaklık gösterme ve açıklayıcı akıl yürütme davranışları gösteren annelerin çocukları daha az problemli davranış gösterme eğiliminde olmaktadır.

Bunun yanı sıra çocuğun içselleştirme davranışları, ailenin sosyoekonomik statüsü, annenin çalıştığı kurumdan aldığı destek ve çocuğu uyumlu davranış göstermesi ile olumsuz yönde ilişkilidir. Annenin çalışmaktan duyduğu suçluluk, iş-aile çatışması, cezalandırıcı çocuk yetiştirme, anne depresyonu ve anne ve babanın ev işi yapma seviyeleriyle olumsuz olarak ilişkilidir. Bir diğer deyişle, çocuğun içinde bulunduğu ailenin sosyo-ekonomik seviyesi ve annenin çalıştığı kurumdan aldığı destek azaldıkça çocuğun içselleştirme davranışları artmaktadır. Bunun yanında, annenin daha çok iş-aile çatışması yaşamaması ve daha çok suçluluk hissetmesi de çocuğun içselleştirme davranışını arttırmaktadır.

Bu korelasyon analizlerinden sonra, betimleyici analizler yapılmıştır. Çalışmanın sonunda yapılan betimleyici analiz sonuçlarına göre katılımcı annelerin ortalama 9.34 senedir evli oldukları, minimum 1 maksimum 8 (O=1.68) çocuk sahibi olduğu, ortalama 3.81 kişi ile çoğunlukla çekirdek aile yapısında yaşadıkları bulunmuştur. Çalışmaya katılan annelerin ortalama yaşı 34.02'dir, en küçük anne 19.83 yaşındadır.

Annelerin iş gücüne katılım bilgileri temel alınarak yapılan analiz sonuçlarına göre, annelerin günde ortalama 8.8 saat çalıştıkları ve % 48.6'sının hafta sonu çalıştığı ve annelerin çoğunun tam zamanlı çalışan olarak çalıştıkları bulunmuştur. Katılımcıların %70.6'sı özel sektörde çalışırken, toplam katılımcıların %12.3'ü kendi işinde çalışmaktadır. Eğitim seviyesi dağılımına baktığımızda ise annelerin %47.6'sı ve babaların %46.4'ü üniversite ve üstü mezundur. Çalışmaya katılan annelerin %42.8'i metropolde, %37.7'si kentte doğduğunu, %54.5'i hayatının büyük bir bölümünü metropolde yaşadığını belirtmiştir. Ailelerin büyük bir bölümü çekirdek aile yapısında (%90.6) yaşamaktadır. Çalışma örnekleminde çocuk gelişimi ve davranışıyla ilgili soruların sorulduğu odak grubu olan çocukların %55.3'ü kız çocuklarıdır. Çocukların %28'i yuvaya ya da kreşe, %18.4'ü anasınıfına giderken %51.6'sı herhangi bir eğitim grubuna katılmamaktadır. Okula giden çocukların %30'u okula tam zamanlı olarak devam etmektedir. Annelerin %60.6'ı, onlar isteyken çocuklarının bakımına bir aile bireyinin katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Anne ve baba dışında doğduğundan beri çocuğa bakım veren kişiler düşünüldüğünde ise, annelerin %85'i (N=593) en az birinin daha çocuğun bakımına düzenli olarak katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Çocuğa doğduğundan beri bakım veren bu kişiler arasında en çok belirtilen çocuğun anneanesi (%53) olmuştur. Bunu, çocuğun babaanesi (%21) ve bakıcı (%11) takip etmiştir. Bunların dışında, annenin komşusu, çocuğun teyze/hala/amca/dayı/yengesi de çocuğa bakanlar arasındadır.

Annelerin %55.6'sı ücretli yasal doğum izni hakkını kullandığını belirtirken, %29.2'si o dönemde çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Ücretsiz doğum izni hakkını kullanan, kullanmayan ve o dönemde çalışmayan annelerin oranları birbirine çok yakındır, sırasıyla %36.1, %33.4 ve %30.5. Annelerin iş yeri özellikleri değerlendirildiğinde, kurumların sadece %13.4'ünde

anaokulu bulunmaktadır, sadece %6.7'sinin bir anaokulu anlaşması vardır ve %4'ü çalışanlarına anaokulları için maddi destek vermektedir. Bu kurumların sadece %1.9'u çalışanlarına bakıcı bulmalarına yardımcı olmaktadır. Yönetici/amirlerin %15.1'i çalışanlarına iş ve aile sorumluluklarını nasıl dengede tutacaklarını hakkında bilgi paylaşımında bulunmaktadır. Annelerin %79.2'si acil bir iş olduğunda işe iki saat geç gelme ya da erken ayrılma imkanlarının olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmada ele alınan iş yaşantısı ile ilgili değişkenlerin, belirli demografik bilgilere göre farklılaşıp farklılaşmadığını analiz etmek için, t-test analizleri uygulanmıştır. Yapılan t-test analizi sonuçlarına göre annelerin özel sektör veya kamu kuruluşunda çalışmalarına göre çalışmaktan duydukları suçluluk arasında bir farklılık bulunamamıştır. Fakat kendi işinde çalışan annelerin (O=47.91; SS=26.57) kendi işinde çalışmayanlara (O=56.21; SS=26.78) göre istatistiksel olarak çalışmaktan daha az suçluluk duydukları $t(698) = -2.69, p < .05$ bulunmuştur. Hafta sonu çalışan anneler (O=58.90; SS= 26.73) hafta sonu çalışmayan annelere göre (O=51.68; SS=26.59) istatistiksel olarak daha fazla suçluluk hissetmektedirler $t(698) = 3.58, p < .05$.

İş aile çatışması incelendiğinde hafta sonu çalışan annelerin (O=56.15;SS=25.06) çalışmayanlara göre (O=50.59; SS=24.03) daha fazla çatışma hissettiği $t(698) = 2.99, p < .05$ bulunmuştur. Okul öncesi eğitim imkanı sunan kurumlarda çalışan annelerin (O=45.12; SS=26.39), okul öncesi eğitim hizmeti sunmayan kurumlarda çalışan annelere (O=53.88; SS=24.47) göre istatistiksel olarak daha az iş aile çatışması yaşadıklarını $t(698) = -2.36, p < .05$. İş ve aile sorumluluklarının nasıl dengede tutulabileceğini paylaşan kurumlarda çalışan anneler (O= 43.99; SS=25.20), bu hizmeti sunmayan kurumlarda çalışan annelere (O= 54.95; SS= 24.23) göre $t(698)=-4.27, p < .05$ ve acil bir durum nedeniyle resmi izin gerekmeden amirlerini bilgilendirerek bir iki saat erken çıkma ya da işe geç gelme serbestliğine sahip olan anneler (O= 51.07; SS=24.61), bu hizmeti sunmayan kurumlarda çalışan annelere (O= 61.73; SS=23.10) göre istatistiksel olarak daha az $t(698) = -4.72, p < .05$ iş aile çatışması yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yani, kurumda daha fazla destek unsuru olan anneler ve hafta sonu çalışmayan anneler, iş-aile çatışmasını daha az deneyimlemektedirler.

4.2.2 Esas Saha Çalışması Yordayıcı Analizler

4.2.2.1 İş-Aile Çatışmasının Yordayıcıları

2-6 yaş arası çocuğu olan ve çalışan annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışması seviyelerini yordayan etmenleri belirleyebilmek için iki modellenli regresyon analizi yapılmıştır. Model 1 ailenin ekonomik durumu, annenin günlük çalışma süresi, çocuğun tepkiselliği, annenin kendi işinin sahibi olması ve hafta sonu çalışması gibi betimleyici yordayıcılar içermektedir. Model 2, bu değişkenlere ek olarak annenin toplam ev iş yükü, annenin kurumdan algıladığı destek, annenin yakın çevresinden algıladığı toplam destek ve

çalışmaktan duyulan suçluluk yordayıcılarını da içermektedir.

Annelerin iş-aile çatışmasını belirleyen değişkenlerin yer aldığı model sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Buna göre, çocuğun tepkiselliği ve annenin çalışmaktan duyduğu suçluluk, annelerin iş-aile çatışması seviyesi ile pozitif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 2’ye göre sırasıyla %15 ve %51), annenin kurumdan ve yakın çevresinden aldığı destek negatif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 2’ye göre sırasıyla %18 ve %10). Regresyon analizi sonucuna göre annenin çalıştığı kurumdan ve eş, aile ve yakın çevresinden aldığı destek annenin iş-aile çatışması deneyimlemesini azaltmaktadır. Buna rağmen özellikle çalışmaktan dolayı suçluluk duyan annelerde hissedilen iş-aile çatışmasının arttığı söylenebilir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda, annenin iş-aile çatışmasını yordayacak en önemli unsurların annelerin çalışma saatleri ve çalışmaktan duyulan suçluluk duyguları olduğu öngörülmüştür. Ayrıca, annenin ev işi yükünün de (hem çocuk bakımı hem rutin ev işleri), iş-aile çatışmasını yordayacağı çalışma hipotezleri arasındadır. Bu sonuçlar da göstermiştir ki, annelerin iş-aile çatışmasını yordayan en önemli faktör çalışmaktan duyulan suçluluk duygularıdır. Fakat, annenin ev işi yoğunluğunun, onların deneyimledikleri çatışma ile bir ilişkisi bulunmamıştır.

Tablo 7. İş-aile çatışması yordayıcıları

	Model 1	Model 2
Sabit	20.10	39.15
Ailenin ekonomik durumu	.12	.03
	.00	.00
Annenin günlük çalışma Süresi	1.53***	.48
	.14	.04
Çocuğun tepkisel mizacı	.48***	.23***
	.32	.15
Annenin işinin kendi işi Olması	-6.11*	-2.21
	-.08	-.03
Annenin hafta sonu Çalışması	4.43*	2.17
	.09	.04
Annenin toplam ev işi yükü		.03
		.01
Annenin kurumundan algıladığı destek		-.22***
		-.18
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek		-.14**
		-.10
Çalışmaktan duyulan Suçluluk		.47***
		.51
R ²	.14	.45

Notlar: Regresyon katsayıları ve ikinci sırada standardize edilmiş regresyon katsayıları;

N = 657. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

4.2.2.2 Anne Depresyon Seviyesinin Yordayıcıları

Annelerin depresyon seviyelerini belirleyen değişkenlerin yer aldığı model sonuçları Tablo 8’de verilmiştir. Buna göre, annelerin eş, aile ve arkadaşlarından aldığı destek, annelerin depresyon seviyesi ile negatif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 2’ye göre sırasıyla %26, %18, %7), annenin deneyimlediği iş-aile çatışması pozitif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 2’ye göre %13). Analizlerin sonucuna göre anne depresyonunu belirleyen en önemli değişkenin annenin eş ve ailesinden aldığı destek olduğu söylenebilir.

Tablo 8. Anne depresyon seviyesi yordayıcıları

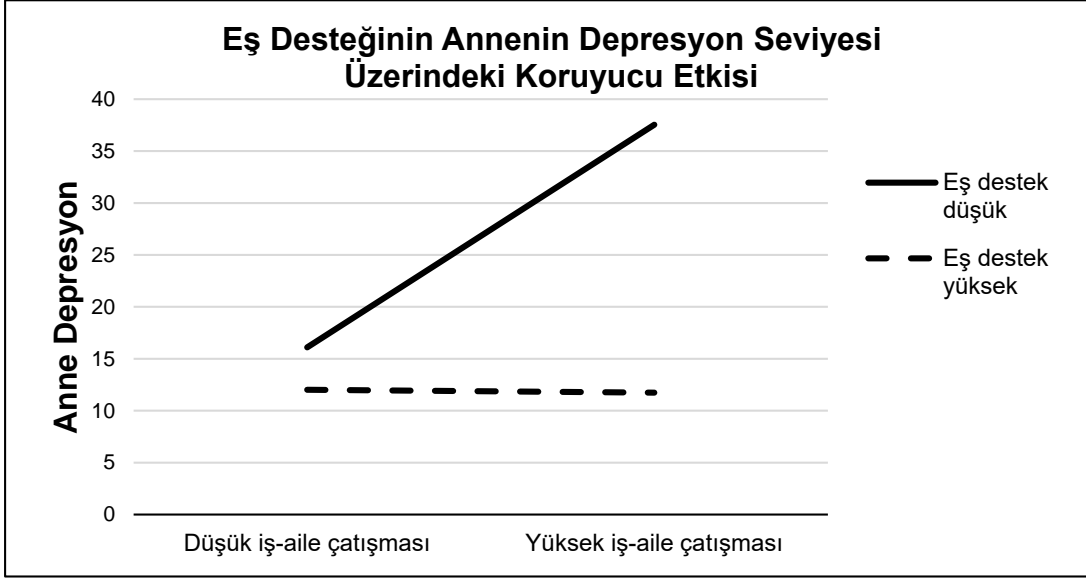
	Model 1	Model 2
Sabit	1.01	46.97
Ailenin ekonomik durumu	-.41	-.03
	-.02	-.00
Annenin günlük çalışma süresi	.66*	.14
	.08	.02
Çocuğun tepkisel mizacı	.23***	.08
	.20	.07
Annenin kurumundan algıladığı destek		-.03
		-.03
Annenin eşinden algıladığı destek		-.26**
		-.28
Annenin ailesinden algıladığı destek		-.18**
		-.18
Annenin arkadaşlarından algıladığı destek		-.07*
		-.08
İş-Aile Çatışması		.13**
		.17
R²	.05	.29

Notlar: Regresyon katsayıları ve ikinci sırada standardize edilmiş regresyon katsayıları;

$N = 657$. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

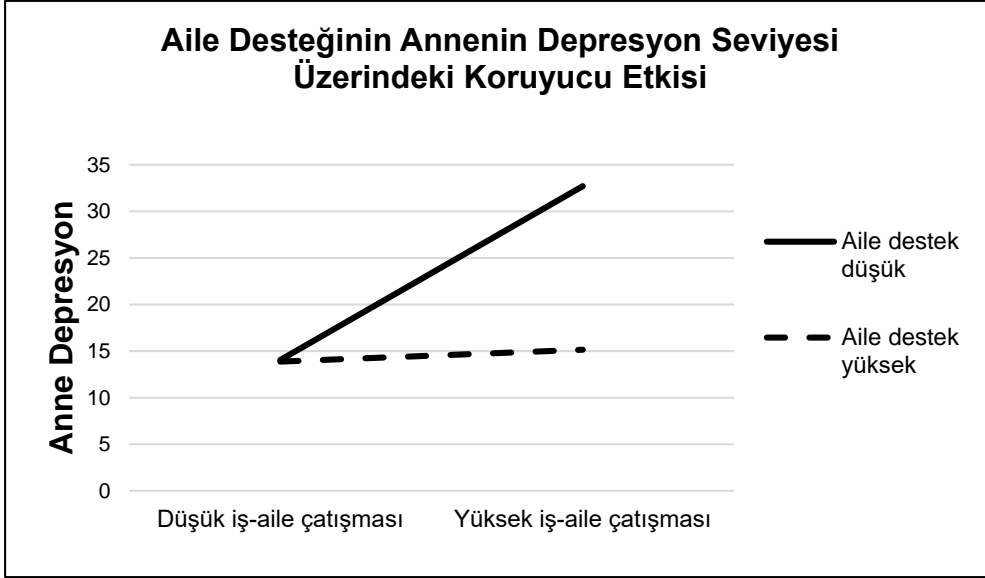
İş-aile çatışmasının, kadınların depresyon seviyelerini arttıracığı, ancak bu iki değişken arasındaki ilişkinin destek mekanizmaları ile şekilleneceği beklenmektedir. Anneleri iş-aile çatışması faktöründen koruyabilecek olan bir etken çevreden gelen destek olabilir. Bunu ampirik olarak belirlemek amacıyla iş-aile çatışması değişkeni ile destek düzeyini ölçen değişkenlerin etkileşimli etkileri hesaplanmıştır. Etkileşimli etki analizlerindeki değişkenler, önceki değişkenler modelde kontrol edilerek, Model 3 olarak regresyon analizine dahil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda okunurluğu kolaylaştırmak amacıyla, etkileşimli etki regresyon katsayıları gösterilmemiş, anlatım içerisinde belirtilmiştir. Yapılan regresyon analizlerinde eş,

arkadaş ve aileden gelen destek seviyesinin, annenin depresyonu üzerinde koruyucu bir etkisi olduğu bulunmuştur. Kurumdan algılanan desteğin ise, annelerin depresyon seviyeleri üzerinde bir koruyuculuğu olmadığı bulunmuştur. Sonuçlara göre, eşlerinden daha fazla destek alan anneler, iş-aile çatışması deneyimleseler bile, düşük düzeyde depresyon seviyesi gösterebilmektedirler ($\beta=-.63$, $p=.00$). Şekil 2, eşlerinden algıladıkları destek seviyesinin, annelerin depresyon düzeyleri üzerindeki koruyucu etkisinin işleyişini göstermektedir.

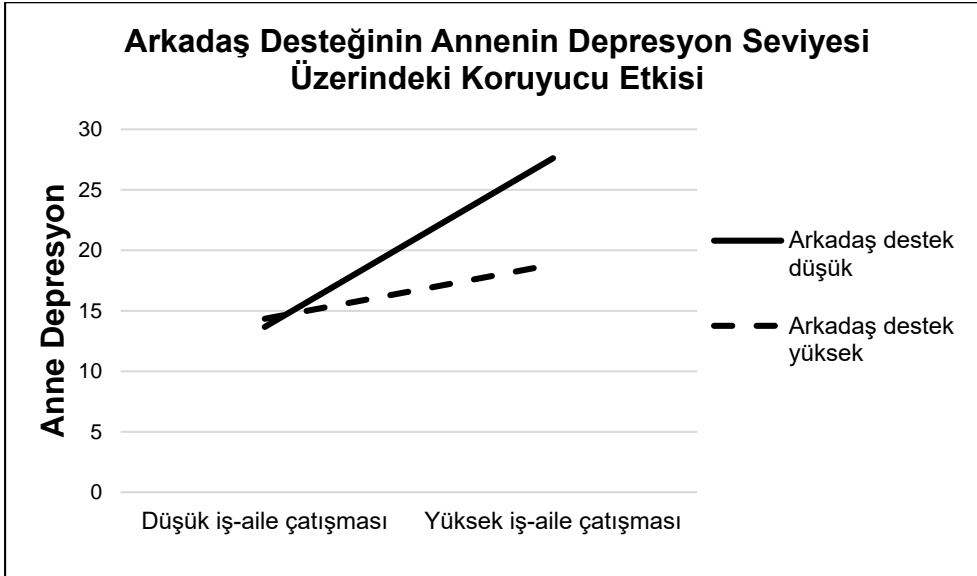

Şekil 2. Eş desteğinin annenin depresyon seviyesi üzerindeki koruyucu etkisi

Aynı analizler, aileden algılanan destek için de tekrarlanmış ve sonuçlar göstermiştir ki, ailelerinden daha fazla destek alan anneler, iş-aile çatışması deneyimleseler bile, yine düşük düzeyde depresyon seviyesi gösterebilmektedirler ($\beta=-.71$, $p=.00$). Şekil 3, ailelerinden algıladıkları destek seviyesinin, annelerin depresyon düzeyleri üzerindeki koruyucu etkisinin işleyişini göstermektedir. Son olarak, arkadaş desteğinin koruyucu etkisini ölçümlenmek için, etkileşimli etki analizleri tekrarlanmış ve arkadaşlarından algıladıkları destek seviyesinin ($\beta=-.49$, $p=.00$), annelerin depresyon düzeyleri üzerindeki koruyucu etkisi bulunmuştur (Şekil 4).

Şekil 3. Aile desteğinin annenin depresyon seviyesi üzerindeki koruyucu etkisi

Şekil 4. Arkadaş desteğinin annenin depresyon seviyesi üzerindeki koruyucu etkisi

4.2.2.3 Olumlu ve Olumsuz Ebeveyn Davranışları Yordayıcıları

Ebeveynlerin olumlu (sevgi/sıcaklık ve açıklayıcı akıl yürütüme) ve olumsuz davranışları (cezaya dayalı ve itaat bekleme) ile annenin iş davranışları ve destek mekanizmaları arasındaki ilişkiyi incelemek için hiyerarşik regresyon modelleri oluşturulmuştur. Her bir ebeveyn davranışını değerlendirmek için aynı değişkenler kullanılmıştır. Model 1 çocuğun tepkisel mizacı, ailenin ekonomik durumu ve annenin günlük çalışma süresini, Model 2 bunların yanında annenin çalıştığı kurumdan ve eş, aile ve yakın çevresinden aldığı toplam desteği ve iş- aile çatışmasını içermektedir (Tablo 9).

Ebeveynlerin sevgi ve sıcaklık davranışlarının yordandığı modele göre, çocuğun tepkisel mizacı ve annenin deneyimlediği iş-aile çatışması, ebeveynlerin sıcaklık davranışları ile negatif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre sırasıyla %19 ve %8), ailenin ekonomik durumu ve annenin sosyal çevresinden algıladığı toplam destek pozitif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre sırasıyla %19 ve %18). Aynı model diğer bir olumlu ebeveynlik davranışı olan açıklayıcı akıl yürütme davranışları için de test edilmiştir. Sonuçlara göre, benzer şekilde çocuğun tepkisel mizacı ve annenin deneyimlediği iş-aile çatışması, ebeveynlerin sıcaklık davranışları ile negatif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre sırasıyla %25 ve %12), ailenin ekonomik durumu, annenin günlük çalışma süresi, annenin kurumdan algıladığı destek ve annenin sosyal çevresinden algıladığı toplam destek pozitif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre sırasıyla %15, %9, %11 ve %12). Açıklayıcı akıl yürütme davranışlarını yordayan modele göre en etkili unsur, çocuğun tepkisel mizacı olduğu bulunmuştur.

Ebeveynlerin olumsuz davranışları da aynı şekilde regresyon modellemesi ile test edilmiştir. Ebeveynlerin cezaya dayalı davranışlarının yordandığı modele göre, ailenin ekonomik durumu ve annenin kurumdan algıladığı destek ile cezaya dayalı ebeveynlik davranışları negatif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre sırasıyla %9 ve %15), çocuğun tepkisel mizacı pozitif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre %24). İş-aile çatışması ise, ebeveynlerin cezaya dayalı davranışlarını bu modelde anlamlı olarak yordamamaktadır. Aynı model diğer bir olumsuz ebeveynlik davranışı olan itaat bekleme davranışları için de test edilmiştir. Sonuçlara göre, benzer şekilde ailenin ekonomik durumu ve annenin kurumdan algıladığı destek ile cezaya dayalı ebeveynlik davranışları negatif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre sırasıyla %10 ve %13), çocuğun tepkisel mizacı ve iş-aile çatışması pozitif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 2'ye göre sırasıyla %21 ve %8).

Çalışmanın amaçlarından biri de, algılanan sosyal desteğin yüksek olduğu durumlarda, çalışan anneler iş-aile çatışması deneyimleseler bile, çocuklarına karşı gösterecekleri ebeveynlik davranışları olumsuz yönde etkilenmeyeceğidir. Yapılan analizler sonucunda, ebeveynlik davranışları açısından, kurum veya toplam sosyal çevre desteğinin herhangi bir koruyucu etkisi olmadığı bulunmuştur.

Tablo 9. Olumlu ve olumsuz ebeveyn davranışları yordayıcıları

	Cezaya Dayalı Ebeveyn Davranışları		Sevgi ve Sıcaklık Ebeveyn Davranışları		Ebeveyn İtaat Bekleme Davranışları		Açıklayıcı Akılyürütme Ebeveyn Davranışları	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Sabit	7.531	16.883	95.118	84.680	25.717	37.990	91.142	78.760
Çocuk tepkisel mizacı	.177***	.158***	-.152***	-.116***	.304***	.249***	-.243**	-.190***
	.271	.241	-.253	-.193	.257	.211	-.323	-.253
Ailenin ekonomik durumu	-1.057**	-1.005*	2.021***	1.898***	-2.100**	-2.109**	2.020***	1.899***
	-.098	-.093	.204	.191	-.108	-.104	.163	.153
Annenin günlük çalışma süresi	.310	.209	.153	.285	.050	.106	.267	.477*
	.065	.054	.035	.065	.006	.022	.049	.087
Annenin kurumdan algıladığı destek		-.078***		.010		-.135***		.069**
		-.149		.021		-.143		.115
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek		-.038		.114***		-.035		.091***
		-.057		.184		-.029		.117
İş-aile Çatışması		.006		-.035*		.065*		-.061**
		.013		-.087		.082		-.121
R²	.09	.12	.12	.17	.09	.12	.15	.20

Notlar: Regresyon katsayıları ve ikinci sırada standardize edilmiş regresyon katsayıları; $N = 657$. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

4.2.2.4 Olumlu ve Olumsuz Çocuk Davranışları Yordayıcıları

Çocukların olumlu ve olumsuz davranışları (dışsallaştırma, içselleştirme ve uyumlu sosyal davranışları) ile annenin iş ve ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek için hiyerarşik regresyon modelleri oluşturulmuştur. Her bir çocuk davranışını değerlendirmek için aynı değişkenler kullanılmıştır. Model 1 ailenin ekonomik durumu ve annenin günlük çalışma süresini, Model 2 bunların yanında annenin çalıştığı kurumdan ve eş, aile ve yakın çevresinden aldığı desteği, annenin çalışmaktan duyduğu suçluluk ve iş- aile çatışmasını içermektedir. Ebeveynlik davranışlarının bu değişkenlerle birlikte çocukların davranışlarını incelemek için oluşturulan Model 3'te cezaya dayalı disiplin ve sevgi ve sıcaklık gösterme davranışlarının ilişkisine de eklenmiştir. Çocukların olumlu ve olumsuz davranışlarının yordayıcıları Tablo 10'da verilmiştir.

Çocukların dışsallaştırma davranış problemlerinin yordandığı modele göre, annelerin yakın çevresinden algıladığı toplam destek ve sıcaklık davranışları, çocukların dışsallaştırma davranış problemleriyle negatif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 3'e göre sırasıyla %16 ve %13), annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışması ve çocuklarına uyguladıkları cezaya dayalı disiplin yöntemleri pozitif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 3'e göre sırasıyla %13 ve %36). Bu modele göre çocuğun dışsallaştırma davranış problemlerini en çok yordayan unsur annenin cezaya dayalı disiplin davranışlarıdır.

Çocukların içselleştirme davranış problemlerinin yordandığı modele göre ise, annelerin sosyo-ekonomik düzeyleri, çalıştıkları kurumdan algıladıkları destek ve sıcak ebeveynlik davranışları, çocukların içselleştirme davranış problemleriyle negatif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 3'e göre sırasıyla %11, %8 ve %9), annelerin çalışmaktan duydukları suçluluk pozitif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 3'e göre %9). İçselleştirme davranış problemlerinin tüm bu değişkenler ile açıklanma oranı ise oldukça düşüktür ($R^2=0.05$).

Son olarak, çocukların olumlu davranışlarının etkileri incelenmiştir. Çocukların uyumlu sosyal davranışlarının yordandığı modele göre, annelerin yakın çevresinden algıladığı toplam destek ve sıcaklık davranışları, çocukların uyumlu sosyal davranışlarıyla pozitif yönde ilişkili iken (etki büyüklüğü son model olan Model 3'e göre sırasıyla %14 ve %25), annelerin çalışmaktan duyduğu suçluluk, deneyimledikleri iş-aile çatışması ve çocuklarına uyguladıkları cezaya dayalı disiplin yöntemleri negatif yönde ilişkilidir (etki büyüklüğü son model olan Model 3'e göre sırasıyla %10, %13 ve %16). Regresyon analizi sonucuna göre ebeveyn davranışlarının çocuğun uyumlu sosyal davranışları üzerinde en büyük etkiye sahip olduğu görülmüştür. Annenin yakın çevresinden aldığı desteğin çocukların uyumlu davranışları üzerinde olumlu bir etkisi varken annenin hissettiği suçluluk ve çatışma duygularının ise çocukların uyumlu davranışları üzerinde olumsuz etkileri olduğu bulunmuştur.

Tablo 10. Olumlu ve olumsuz çocuk davranışları yordayıcıları

	Dışsallaştırma Davranış Problemleri			İçselleştirme Davranış Problemleri			Uyumlu Sosyal Davranışlar		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Sabit	25.58	37.16	4.65	20.08	26.18	7.64	71.01	60.56	43.30
Ailenin ekonomik durumu	-.50	-.03	.24	-2.3**	-2.11*	-2.43**	.91*	.54	-.24
	-.03	-.00	.01	-.11	-.10	-.11	.09	.05	-.02
Annenin günlük çalışma süresi	.02	-.19	-.01	.07	-.22	-.24	-.01	.27	.11
	.17	-.03	-.00		-.02	-.03	-.04	.06	.03
Annenin kurumdan algıladığı destek		-.02	.02		-.09*	-.09*		.05*	.03†
		-.03	.02		-.09	-.08		.10	.07
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek		-.18***	-.18***		-.04	-.06		.13***	.09***
		-.16	-.16		-.03	-.05		.21	.14
Çalışmaktan duyulan suçluluk		.04	.05		.09*	.12*		-.04*	-.04*
		.06	.07		.11	.09		-.10	-.10
İş-aile çatışması		.10**	.09**		.01	.02		-.08***	-.05**
		.14	.13		.01	.02		-.18	-.13
Cezaya dayalı disiplin davranışları			.58***			.09			-.16***
			.36			.05			-.16
Sevgi ve sıcaklık davranışları			-.24**			-.21*			.26***
			-.13			-.09			.25
R ²	.00	.08	.18	.01	.04	.05	.01	.16	.26

Notlar: Regresyon katsayıları ve ikinci sırada standardize edilmiş regresyon katsayıları; N = 657. † p<.10; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001.

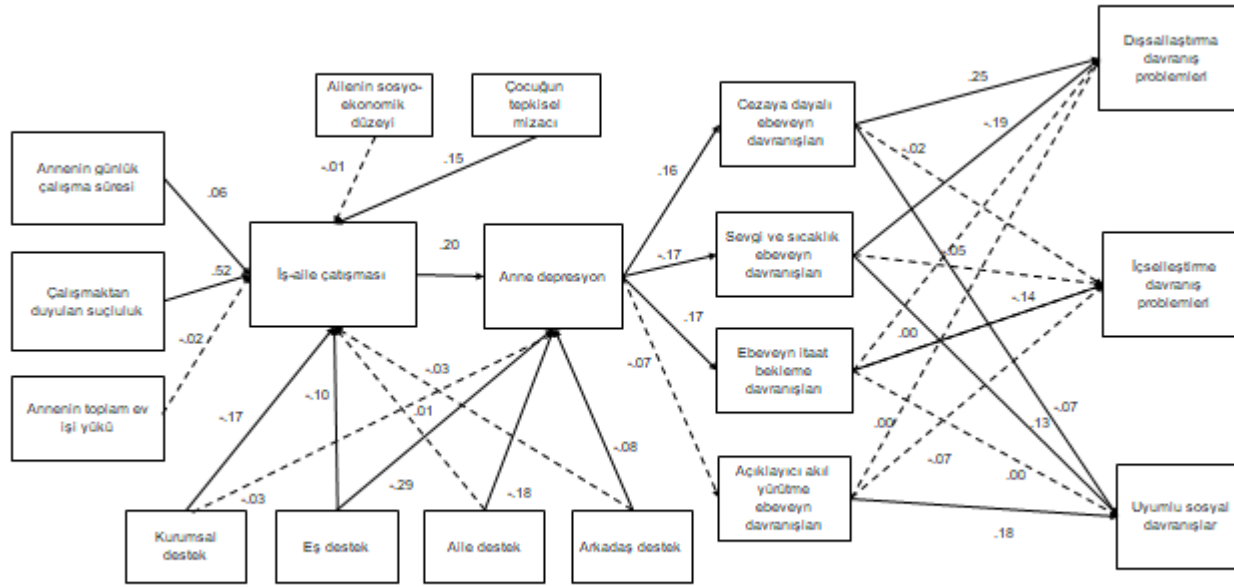
4.2.3 Esas Saha Çalışması Yapısal Eşitlik Model Analizleri

Mikro ve mezo-sistem değişkenlerin çocukların sosyal ve davranışsal gelişimleriyle doğrudan ve dolaylı ilişkilerinin incelendiği kuramsal modelin test analizleri yapısal eşitlik modellemesi ile MLUS analiz programı kullanılarak yapılmıştır. Ölçüm modelinin gözlemlenen verilere uyum iyiliği yeterlidir: $X^2(69)=300.244$, $p<.01$, RMSEA=.07, SRMR= .06, CFI=.90 (Şekil 5). Sonuçlar göstermektedir ki, annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışmasını, çocuğun tepkisel mizacı ($\beta =.15$, $p<.05$), annenin günlük çalışma süresi ($\beta =.06$, $p<.05$), ve çalışmaktan duyduğu suçluluk hissi ($\beta =.52$, $p<.05$) olumlu yönde yordarken, algılanan kurumsal ($\beta =-.17$, $p<.05$), ve eş desteği ($\beta =-.10$, $p<.05$) ise olumsuz yönde yordamaktadır. Annelerin depresyon düzeylerini ise, deneyimlenen iş-aile çatışması artırırken ($\beta =.20$, $p<.05$), eşinden ($\beta =-.29$, $p<.05$), ailesinden ($\beta =-.18$, $p<.05$), ve arkadaşlardan ($\beta =-.08$, $p<.05$), alınan sosyal destek ise, annelerin depresyon düzeylerini azaltmaktadır.

Sonraki aşamada, önceki değişkenlerin etkisi kontrol edilerek, modele annelerin ebeveynlik davranışları eklenmiştir. Analizler göstermiştir ki, anne depresyon düzeyi onların cezaya dayalı ($\beta =.16$, $p<.05$) ve itaat bekleme davranışlarını ($\beta =.17$, $p<.05$) artırırken, çocuklarına gösterdikleri sevgi ve sıcaklık davranışlarını ($\beta =-.17$, $p<.05$) azaltmaktadır. Kavramsal modelin son aşaması olarak, çocukların sosyal-davranışsal gelişimlerini etkileyen model, yine önceki değişkenler kontrol edilerek test edilmiştir. İş-aile çatışmasından ve anne depresyonundan etkilenen ebeveynlik davranışları ile beraber test edilen modele göre, ebeveynlerin cezaya dayalı davranışları çocukların dışsallaştırma davranışlarını artırırken ($\beta =.25$, $p<.05$), ebeveynlerinden sevgi ve sıcaklık davranışları ($\beta =-.19$, $p<.05$) gören çocukların daha az dışsallaştırma davranışları sergilediği bulunmuştur. Çocukların içselleştirme davranış problemlerini, sadece ebeveynlerinin itaat bekleme davranışları etkilemektedir ($\beta =-.14$, $p<.05$). Ebeveynler daha fazla itaat bekleme davranışları gösterdiklerinde, çocuklarındaki içselleştirme davranış problemleri azalmaktadır. Bunun aksine, çocukların uyumlu sosyal davranışları üzerinde, ebeveyn itaat bekleme davranışının bir etkisi bulunmamaktadır. Ebeveynler daha fazla sevgi/sıcaklık ($\beta =.13$, $p<.05$) ve açıklayıcı akıl yürütme davranışları ($\beta =.18$, $p<.05$) gösterdiğinde ve daha az cezaya dayalı disiplin yöntemleri ($\beta =-.07$, $p<.05$) sergilediklerinde, çocuklarındaki uyumlu sosyal davranışlarda artış görünmektedir.

İş-aile çatışması ve depresyon değişkenlerinin ebeveynlik ve çocuk davranışları değişkenleri ile ilişkisinin anlamlı olması nedeniyle, sonraki aşamada bu ilişkilerdeki aracı değişken etkileri test edilmiştir. MPLUS aracı etki komutu ile 10000 bootstrap yöntemi kullanılmıştır. Tüm aracı etki analizleri, her bir çocuk davranışı ve ebeveyn davranışı için modeldeki önceki değişkenler kontrol edilerek tekrarlanmıştır. Sonuçlar göstermiştir ki, iş-aile çatışması ile çocukların dışsallaştırma davranışları arasındaki ilişkide, annelerin depresyon

seviyeleri ve cezaya dayalı ebeveyn davranışlarının toplam aracılık etkisi ($\beta = .09$, $SE=.02$, $p=.01$) ile annelerin depresyon seviyeleri ve itaat bekleme ebeveyn davranışlarının toplam aracılık etkisi ($\beta = .08$, $SE=.01$, $p=.01$) anlamlıdır. İş-aile çatışması ile çocukların içselleştirme davranışları arasındaki ilişkide, sadece annelerin depresyon seviyeleri ve cezaya dayalı ebeveyn davranışlarının toplam aracılık etkisi ($\beta = -.03$, $SE=.03$, $p=.01$) anlamlı bulunurken, iş-aile çatışması ile çocukların uyumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide, annelerin depresyon seviyeleri ve cezaya dayalı ebeveyn davranışlarının ($\beta = -.03$, $SE=.01$, $p=.00$) ve annelerin depresyon seviyeleri ve açıklayıcı akıl yürütme ebeveyn davranışlarının ($\beta = .05$, $SE=.01$, $p=.00$) toplam aracılık etkisi anlamlı bulunmuştur.

Notlar: 1. Kesikli çizgiler istatistiki olarak anlamlı olmayan ilişkilerdir. 2. Standardize edilmiş değerlerdir. 3. Destek, ebeveynlik ve çocuk davranışları arasında korelasyonlar da hesaplanmış ancak modelde gösterilmesi zor olduğundan görsele eklenmemiştir.

Şekil 5. Yapısal Eşitlik Model Analizleri

4.3 Nitel Çalışma: Derinlemesine Mülakat Sonuçları

Nitel çalışmada annelik kavramı bağlamında kadınların tutum ve davranışlarıyla ilgili kapsamlı bir sözel analiz yapabilmek için sadece İstanbul'da ikamet eden tesadüfi yöntemle seçilmiş 8 pilot, 40 esas çalışma olmak üzere 48 kişilik bir alt örneklem ile derinlemesine mülakat yapılmıştır (Ek-2). Mülakatlar, sadece İstanbul'daki çalışan annelerle yapıldığından, saha çalışmasındaki örneklem özelliğini yansıtabilmesi açısından farklı sosyo-ekonomik düzeydeki mahallerden tesadüfi yöntemle seçilmişlerdir. Nitel görüşmelerin mahalleleri Anadolu ve Avrupa yakasını nicelik açısından eşit olarak temsil edecek şekilde, rastlantısal olarak belirlenmiştir. Kadıköy, Maltepe, Pendik, Ümraniye, Beykoz, Tuzla, Sarıyer, Bağcılar, Esenler, Küçükçekmece, Esenyurt ilçeleri, nitel çalışma örnekleminde yer almaktadır. Yarı-yapılandırılmış kılavuz kullanılarak, katılımcıların onayı alınarak ses kaydı yapılmıştır. Çözümlenen ses kayıtlarının oluşturduğu görüşme dökümleri nitel raporun temel girdisini oluşturmuştur.

Nitel çalışmaya katılan 40 katılımcı ile nicel çalışmaya katılan katılımcıların çalışma değişkenleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri arasında bir farklılık olup olmadığını kontrol etmek amaçlı analizler yapılmıştır. Öncelikli olarak yapılan bağımsız örneklem t-test sonuçlarına göre, nitel araştırmaya katılan katılımcıların kurumlarından algıladıkları destek ($O=76.64$, $SS=16.02$) diğer katılımcılardan daha yüksektir ($O=63.78$, $SS=20.76$; $t(697)=-3.848$, $p<.05$). Aynı zamanda, nitel araştırmaya katılan annelerin çocuklarına karşı gösterdikleri sevgi ve sıcaklık davranışları da ($O=94.65$, $SS=8.83$), diğer annelere göre daha yüksektir ($O=90.53$, $SS=9.83$; $t(697)=-2.584$, $p<.05$). İş-aile çatışması seviyesi ise, nitel araştırmaya katılan annelerin ($O=43.12$, $SS=19.51$) diğer katılımcılardan daha düşüktür ($O=53.93$, $SS=24.83$; $t(697)=2.793$, $p<.05$). Bunun dışında, nitel araştırmaya katılan annelerin kendilerinin ve eşlerinin eğitim seviyeleri, iş yerinin özel sektör/devlet kurumu olması, kendi işinin olup olmaması, doğum iznini kullanıp kullanmaması gibi faktörlerde herhangi bir istatistiki anlamda farklılık bulunmamaktadır. Nicel çalışmadaki annelerin sosyo-ekonomik olarak dağılımları daha çeşitli iken, nitel çalışmaya katılan anneler daha çok yüksek sosyoekonomik düzeye sahip annelerdir.

Derinlemesine görüşmelerde, kadınların sıradan bir günü neler yaparak geçirdikleri, kadın-erkek eşitliğine ilişkin fikirleri ve ev içi iş bölümü konusunda eşleriyle paylaşımları hakkında bilgiler alınmıştır. Ayrıca, annelik deneyimleri, iş ortamında yaşadığı sorunlar, çevrelerinden bekledikleri destek ve türleri hakkında da sorular sorulmuştur. Bu soruların bazıları AÇEV'in yapmış olduğu ebeveynlik araştırmalarından (AÇEV, 2017) alınmış, bazıları da yürütücü tarafından geliştirilmiştir. Mülakatlarda, derinlemesine bilgi almak önemli olduğundan, gerektiği yerlerde derinlemesine araştırma soruları (sondaj) da eklenmiştir. Örneğin, "Bu konuyu biraz açar mısınız?", "Bununla neyi kastettiğinizi açıklar mısınız?" gibi ek sorular sorulmuştur. Nitel çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır; çalışan annelerin

sorunlarına dair derinlemesine nitel bilgi alabilmek ve çalışan annelerin sorunlarını ve ebeveynlik davranışlarını nicelleştirmek için kullanılan ölçümlerin daha iyi yorumlanabilmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda nitel çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır:

- ✓ Kadınların günlük yaşantıları nasıldır? Günlük yaşantıları içerisinde, kendileri, eşleri, çocukları ve çevresine ne amaçla ve ne kadar zaman ayırmaktalar? (1,2,3 numaraları nitel görüşme soruları).
- ✓ Kadınlar anneliği ve babalığı nasıl tanımlamaktalar? Anneliğin ve babalığın nasıl öğrenildiğini düşünüyorlar? (4,5 numaraları nitel görüşme soruları).
- ✓ Kadınların, evdeki iş bölümü ve çocukların sorumlulukları açısından eşleriyle ilişkileri nasıldır? (6,7,8,11,16 numaraları nitel görüşme soruları).
- ✓ Çalışan kadından beklentiler konusunda ne düşünülmektedir? (9,10 numaraları nitel görüşme soruları).
- ✓ Kadınların iş ortamları nasıldır? Memnuniyet düzeyleri, aldıkları destek ya da çalışmaktan duydukları suçluluk ne derecededir? (12,14,15 numaraları nitel görüşme soruları).
- ✓ Kadınlar, çocuk bakımı konusunda ne düşünülmektedir? (13 numaraları nitel görüşme sorusu).
- ✓ Kadınlar açısından önemli olan destek mekanizmaları hangileridir? (17,18,19 numaraları nitel görüşme soruları).

Derinlemesine mülakatlar, lisans ve yüksek lisans bursiyerleri tarafından, genellikle annelerin evlerinde, bazen de iş yerlerinde yapılmıştır. Mülakatlar için, nicel çalışma sonrasında katılımcı annelerden randevu alınmıştır. Mülakat çalışmalarının veri toplaması toplam 3,5 ay sürmüştür. Nitel verilerin çözümlenmesi, söylem analizlerinin yapılması ve raporlanmasının da toplam 8 ay sürmüştür.

Katılımcıların izniyle kaydedilen konuşmalar, tümevarım ilkesine dayanan Temellendirilmiş Kuram yöntemi ile proje yöneticisi kontrolünde bursiyerler tarafından çözümlenmiştir. Bu kurama göre toplanan verilerden, yani katılımcıların söylemlerinden, bir araya getirilerek yeni kavram ve temalar oluşturulmaktadır. Aşamalı olarak oluşturulan bu kavram ve temalar, birbirleriyle bağlantılı olacak ve temel bir çerçevede toplanacak şekilde elde edilmektedir (Charmaz, 2006; Corbin ve Strauss, 1990). Buna göre, öncelikli olarak açık kodlama yöntemi olarak isimlendirilen, verilerden tanımlayıcı kategoriler oluşturulmuş ve bu kategoriler kod aileleri altında kümelendirilmiştir. Sonrasında, oluşturulan kategoriler için kategoriler arasında bağlantı kurmak amacıyla kuramsal kodlama, yani detaylandırma yapılmıştır. Bu detaylandırma ile daha önce elde edilen kategorilerin ana kategoriler mi yoksa alt kategoriler mi olup olmadığı belirlenmiştir (Arkonaç, 2012; Boratav ve ark., 2017).

Öncelikli olarak pilot çalışma verileri analiz edilmiş, böylece kategori ve kod listeleri

oluşturulmuştur. Esas saha çalışmasında da belirlenen bu kategoriler ve kodlar üzerinden katılımcı söylemleri analiz edilmiş, ancak esas saha verileriyle yeni bir kategori olduğunda da ekleme yapılmıştır. Örneklem sayısı az olduğundan, herhangi bir nitel analiz programı kullanılmamıştır. Veriler, çözümlenirken Word dökümanına aktarılmıştır. Çözümleme sonrasında da, kodların oluşturulması Excel programında yapılmıştır.

Ağustos-Eylül 2019 tarihleri arasında nitel çalışmanın pilot saha çalışması 8 çalışan anne ile tamamlanmıştır. Pilot çalışmayı bir lisans bursiyeri ve yüksek lisans bursiyeri gerçekleştirmiştir. Alınan ses kayıtlarının transkripsiyonu (çözümlemesi) da yapılmıştır. Yapılan pilot çalışma sonrasında, bazı soruların soru şeklinde değişiklikler yapılmasına karar verilmiştir. Örneğin, 'anne ve baba olmak ne demektir?' sorusu peş peşe sorulduğunda katılımcı annelerin genellikle sadece annelik tanımına odaklandıklarını, babalık tanımını atladıkları gözlemlenmiştir. Bu konuda, bursiyerlere de tekrar bir eğitim verilmiş ve bu iki soru birbirinden ayrı sorulacak şekilde düzenlenmiştir. Benzer şekilde, 'eşiniz de çocuklarla ve ev işleriyle uğraşır mı?' sorusuna bazı annelerin kısaca evet, bazen gibi cevaplar verdiği ancak konuşmayı daha detaylandırmadığı görülmüştür. Bu nedenle, bu soruya 'örneğin neler yapıyor, örnek verir misin' gibi biraz daha açıklayıcı bir ifade eklenmesine karar verilmiştir.

Pilot çalışma verilerinin analizi ise, ses kayıtlarının çözümlenmesinden sonra Word dokümanı üzerinde yapılmıştır. Öncelikli olarak belirli konu başlıkları oluşturulmuştur. Bu konu başlıkları şu şekildedir:

- Bir günün nasıl geçirildiği
- Annelik ve babalık kavramları
- Evdeki iş bölümü
- Çalışma nedenleri
- Çalışma hayatı ve ortamı
- Destek konuları

Bu konu başlıkları kapsamında annelerin çözümlenen söylemleri incelenmiş ve özetlenmiştir.

- Bir günü nasıl geçirildiği
  - o Hafta içi: Annelerin hepsi sabah güne erken başladıklarını ve ev-iş ya da ev- iş-okul ekseninde zamanlarının geçtiğini belirtmişler. İki anne hariç tüm anneler, akşamları eve geldiklerinde de yemek, çamaşır ve çocuk bakımıyla ilgili konuların kendi sorumluluklarında olduğunu belirtmişler. Sadece iki anne eşlerinden bu konularda destek gördüğünü iletmış.
  - o Hafta sonu: Hafta sonları ise, tüm anneler yazın park/piknik, kışın alışveriş merkezleri ve tüm mevsimlerde aile ziyaretleri ile vakit geçirdiklerini belirtmişler.

- Annelik ve babalık kavramları
  - o Annelik ve babalık tanımları: Anneler, anneliği daha çok zorluğu ve sorumlulukları üzerinden tanımlamışlardır. Beş anne, anneliği zor, sorumluluk, özveri ve fedakarlık gerektiren bir iş olarak tanımlarken, üç anne duygusal ve içgüdüsel özelliklerini vurgulamışlardır. Annelerden sadece ikisi babalık tanımını iletmişler (bu nedenle yukarıda belirtildiği gibi, soruda değişiklik yapılacaktır). Babalığın daha az sorumluluk ve duygusallık içerdiğini belirtmişler.
  - o Annelik ve babalığın öğrenilmesi: Tüm anneler, anneliğin de babalığın da öğrenildiğini belirtmişler. Beş anne, anneliği çocuklarından öğrendiklerini ifade etmişler. Ayrıca, kitaplardan, aile büyüklerinden ve internetten öğrenmek de diğer yöntemler arasında belirtilmiştir. Anneliğin, babalığa göre daha içgüdüsel olduğunu belirten anneler, babaların çocukla ilgili konuları zamanla öğrendiklerini ifade etmişler.
- Evdeki iş bölümü
  - o Ev işleri: Altı anne ev işlerinin (yemek, çamaşır, bulaşık, ütü) sorumluluğunun kendilerinde olduğunu belirtirken, iki anne eşleriyle beraber ev işi yaptıklarını belirtmiş. Eşleri ev işlerine destek olmayan anneler genellikle bu nedenle tartışma yaşadıklarını ve eşlerinin kendiliğinden ve söylenmeden ev işi yapmalarını istediklerini belirtmişler. Annelerden biri, hem anne hem kadın olmanın sorumluluklarının zor ve yorucu olduğundan da bahsetmiş.
  - o Çocukla ilgili işler: Annelerin çoğu, çocukla ilgili işleri, ev işlerine kıyasla işbirliği içinde yaptıklarını belirtmişler. Çocukla oyun oynama ve okula hazırlanma gibi işleri annelerin yaptıklarını, ancak babaların da çocuklarıyla vakit geçirdiklerini ve oyunlar oynadıklarını iletmişler. Annelerden ikisi, eşlerinin telefonlarıyla çok meşgul olduklarını ve o nedenle çocukla pek ilgilenmediklerini belirtmişler.
- Çalışma nedenleri

Annelerin çoğu eşlerinin çalışmalarına karışmadıklarını belirtmişler.

  - o Manevi nedenler: Annelerin yedisi çalışmaktan keyif aldıklarını ve isteyerek çalıştıklarını ifade etmişler. Çalışmanın kendilerine iyi geldiğini ve üretmeyi sevdiklerini belirtmişler.
  - o Maddi nedenler: Annelerden sadece biri mecburen çalıştığını ifade etmiş. Annelerden üçü maddi özgürlüklerinin olmasının iyi bir durum olduğunu vurgulamış.

- Çalışma hayatı ve ortamı
  - o Annelerin çoğu işlerinden memnun olduklarını iletmişler. Ailesine zaman ayırabildiklerini ama verimli zaman ayıramadıklarını ifade etmişler. Özellikle hafta içi akşamları yorgunluktan çocuklarına karşı sinirli ve tahammülsüz olduklarını belirtmişler.
- Destek konuları
  - o Aileden: Annelerden üçü ailelerinden çocuk bakımı konusunda daha fazla destek alabilmeyi istediklerini ifade etmişler. Anneler, ayrıca haftada bir gün ya da ara sıra kendilerine özel vakit ayırabilmek için eşlerinin ya da aile büyüklerinin çocukla ilgilenmesini istediklerini belirtmişler.
  - o İş kurumlarından: Annelerin beşi süt izinlerini biriktirerek kullanabilmeyi istediklerini iletmişler. Annelerin çoğu iş yerinden zorunlu durumlarda izin alabildiklerini belirtirken, aynı zamanda izin istediklerinde yöneticilerinin bu durumdan rahatsız olduklarını ifade edişlerinden memnun olmadıklarını da belirtmişler. Ayrıca, sadece doktor kontrolü gibi zorunlu durumlarda değil, örneğin çocuğun okulunda bir gösteri olduğunda da izin alabilmeyi istediklerini belirtmişler.
  - o Devletten: Annelerin hepsi süt izni ve doğum izninin daha fazla olması gerektiğini ifade etmişler. Annelerin yedisi, çocuklarının ilk yılında ücretli doğum izni olmasını ve ilk üç yılında da ücretlerin çok az olmadan yarı zamanlı çalışma seçeneğinin olmasını istemişler. Annelerin hepsi kreş desteği olmasını belirtmişler. Beş anne, çocuk gelişimi hakkında eğitim ve seminerler istediklerini ve lohusalara psikolojik destek birimlerinin olmasını istediklerini de iletmişler.

Pilot çalışmada katılımcı sayısı az olduğundan, esas saha çalışmasında katılımcıların söylemlerinden oluşan kategori ve kodlar daha farklı ve sayıca fazla olmuştur. O nedenle, esas saha çalışmasında kodlayıcılar arası uyum yüzdesi belirli aralıklarla hesaplanmış ve gerekli görülen zamanlarda düzenlemeler yapılmıştır. Esas saha çalışmasında, iki lisans ve bir yüksek lisans bursiyeri, çözümlenen görüşmeleri paylaşmış, ikili gruplar halinde kodlamışlardır. Bursiyerler, kodlamaları birbirlerinden bağımsız şekilde kodlamış ve aralarındaki uyuşma yüzdeleri hesaplanmıştır. Uyuşma yüzdeleri düşük olan kategoriler ve temalar için kodlayıcılar proje yürütücüsü ile bir araya gelerek nihai kararları vermişlerdir. Öncelikli olarak her üç kodlamada bir, sonrasında uyuşma yüzdesi arttığında her beş kodlamada bir uyuşma yüzdesi hesaplanmıştır. Esas saha çalışmasında kodlayıcılar arası uyum yüzdesi %76 olarak bulunmuştur.

Esas saha çalışmasında elde edilen verilerle toplam 13 ana kategori/tema oluşturulmuştur; iş yaşamına devam, hafta içi günlük yaşantılar, hafta sonu günlük yaşantılar, anneliğin tanımı, babalığın tanımı, anneliğin öğrenilmesi, babalığın öğrenilmesi, annelik ve babalığın farkı, toplumsal cinsiyet rolleri, annenin çalışma hayatı, annelik değerlendirmeleri, çocuk bakımı ve destek mekanizmaları, bu ana kategorilerdir. Bu 13 ana kategori, ayrıca kendi içinde alt kategori ve kodlara da ayrılmaktadır. Aşağıda ana kategoriler ile ilgili genel bulgular paylaşılmaktadır. Alt kategoriler ve detaylandırmalar Tablo 11’de sunulmaktadır.

4.3.1 Hafta içi ve Hafta sonu Günlük ve Sosyal Yaşantıları

Bu bölümde katılımcılara “sizi kısaca tanıyabilir miyim?” diye sorulmuş ve katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerini belirtmeleri (çocuk sayısı, mesleği vb.) dışında ayrıca iki ayrı başlık altında da iş yaşamlarıyla ilgili tanımlama yaptıkları görülmüştür. Üç anne çalışmaya evlilik sebebiyle, 27 anne ise çocuk sebebiyle ara verdiğini belirtmiştir.

“Evlenmeden önce bir süre çalışmıştım. Daha sonra evlendikten sonra çalışma hayatıma biraz ara verdim.” (ID:170)

“Çocuğum oldu işte, ondan sonra bir sene ara verdim çalışma hayatına sonradan çocuk 2 - 2,5 yaşındayken devam ettim.” (ID: 112)

Bir sonraki soruda katılımcılara “hafta içi sıradan bir günü nasıl geçiriyorsunuz?” diye sorulmuş ve katılımcıların sıradan bir hafta içi gününü dört ayrı başlık altında tanımladığı görülmüştür. Anneler, günlük yaşantılarını “çocukla ilgili sorumluluk”, “iş ile ilgili sorumluluk”, “ev işi ile ilgili sorumluluk” ve “kendilerine ayırdıkları zaman” üzerinden tanımlamışlardır.

Anneler söylemlerinde, *çocukla ilgili sorumluluklarını*, okul ve genel bakım ile ilgili olarak ayırmışlardır. Katılımcılardan 34 anne, hafta içi yaşantılarını tanımlarken, çocuğun okul ile ilgili sorumluluklarını ifade etmişler. Genel olarak küçük çocuğu anaokuluna giden veya evde büyük çocuğu olan anneler çocuklarını okula hazırladıklarını, okuldan aldıklarını ya da evde okulla ilgili ödev veya etkinliklerine yardımcı olduklarını söylemişler. Annelerin tamamı ise, sıradan bir günlerini tarif ederken çocuğun temel bakımıyla ilgili sorumluluklara, söylemlerinde yer vermişler. Genellikle, yemek ya da kahvaltı hazırlıklarını, çeşitli oyunlar ve faaliyetler yaptıklarını, yatma zamanı hazırlıklarını, uyuttuklarını belirtmişler.

“Çocukların ödevleri oluyo onlarla birlikte oturuyoruz ödevlerini yaptırmaya çalışıyorum”. (ID: 111)

“Yatak faslına başlıyoruz, yatak faslına başlamak yani zaten pijamaları giyip, diş fırçalamak ondan sonra okuyacağımız kitapları seçmek, her akşam 3 kitap okuyoruz.” (ID: 115)

Katılımcı annelerin hepsi çalışan anne olduklarından, günlük yaşantılarını *iş ile ilgili sorumluluklar* üzerinden tarif eden anne sayısı da oldukça fazladır. 37 anne hafta içi bir gününü anlatırken saat kaçta işe gidip geldiğini ve işleriyle ilgili sitemlerini ifade etmiş.

“Sabah 6’da hani kalkıyorum, 7’de iş başı, 3.45 gibi işi bırakıyoruz, 4.30 5.00 gibi de evde oluyorum”. (ID: 112)

Ev işi ile ilgili sorumluluklarını ifade eden annelerin sayısı da az değildir. 33 katılımcı, sıradan bir gününü nasıl geçirdiğini anlatırken, ev işlerine de mutlaka söylemlerinde yer vermiş. Birçok anne de söylemlerinde ev işlerinden çok yorulduklarını sitemkar bir şekilde dile getirmişler. Annelerin söylemlerinden, iş sonrası, evde evin rutin işleriyle daha çok kadınların ilgilendiği anlaşılmaktadır.

“İşte anne olarak evi toparlıyorum.” (ID:133)

“Evde odalar ve mutfak arasında gittiğimi düşünüyorum evde kalan zamanımda tamamen”. (ID: 509)

“Hani her yere yetmeye çalışıyorsun hem anne hem eş hem çalıştığın işini hem evini idare etmek idare ettirmek zorunda kalıyorsun.” (ID: 134)

Anneler, günlük yaşantılarını tanımlarken, sadece 19 anne *kendilerine ayırdıkları zamandan* bahsetmiş. Bunu ifade eden annelerin çoğu da, çok kısa bir zaman diliminde kendilerine zaman ayırdıklarını ve genellikle bu zamanı dinlenerek, televizyon izleyerek veya kitap okuyarak geçirdiklerini ifade etmişler.

“O da işte ayaklarımı uzatıp televizyonun karşısında zaping yaparak o kadar çok fazla bir şey yapmıyorum yani o kadar.” (ID: 134)

“11’de yattıktan sonra tabi ben de yapmış olduğum bi şeyler var. Sadece cildime krem sürüyorum başka hiçbir şey yapmıyorum. Gerçekten.” (ID:596)

Bir sonraki soruda katılımcılara “hafta sonlarını nasıl geçiriyorsunuz?” diye sorulmuş ve katılımcıların yaptıklarını dört ayrı başlık altında tanımladığı görülmüştür. Anneler, hafta sonlarını “çocukla geçirilen zaman”, “işte geçirilen zaman”, “ev işi ile geçirilen zaman” ve “başkalarıyla geçirilen zaman” üzerinden tanımlamışlardır.

Katılımcı annelerin neredeyse tamamı, hafta sonu *çocuklarıyla* daha fazla zaman geçirdiklerini ifade etmişler. Çocuklarıyla beraber yaptıkları faaliyetlerden örnekler veren anneler, hafta sonunun hem kendileri hem de çocukları için önemli olduğunu vurgulamışlar. Evde oyunlar oynamak, birlikte yemek yapmak, ev dışında çeşitli spor ve sanat faaliyetlerine katılmak, annelerin hafta sonlarında çocuklarıyla geçirdikleri zaman faaliyetlerine örnektir.

“Bana yardım ediyolar mesela kek yapıyorum onlara, geliyolar kek yapmama yardımcı oluyola, mesela ceviz kırıyoruz birlikte.” (ID: 111)

“Hafta sonu bizim için çok özel çünkü birebir geçirdiğimiz ve [çocuğun adı]’nın da

iple çektiği zamanlar.” (ID: 497)

Bunun dışında, 9 anne hafta sonu da *çalıştığını* ifade ederken, katılımcı annelerin yarısı *ev işi ile geçirilen zamanı* söylemelerinde vurgulamışlar. Annelerin çoğu, hafta sonu da genellikle çalıştıkları için hafta içinde yetiştiremedikleri ev işlerini topladıklarını ifade etmişler.

“Hafta sonu okula yine geliyorum kendi kursum olduğu için.” (ID: 509)

“Cumartesi akşamları temizliği yapamaya çalışıyorum ne kadar kalmasın desen de cumartesi yapıyorsun, pazar günü ince taraflarını yapıyorsun. İşte mutfak dolabıdır odur budur.” (ID: 112).

“Yorucu geçiyor tabii hani ev işlerini yetiştirmek.” (ID: 114)

Katılımcı annelerin, eşleri, arkadaşları ve akrabalarıyla hafta sonu daha fazla vakit geçirdikleri anlaşılmaktadır. 7 katılımcı anne, eşleriyle geçirilen zamanı vurgulasalar bile, bunu sıklıkla yapamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Akşamları bazen çok bunaldığımızda bi yere çikalım dediğimiz zaman, allah’tan babaaane ile dede yakın, onlara çocukları bırakıp biz öyle ayda bi kere falan öyle kaçamaklar yapıyoruz.” (ID: 111)

Hafta sonu eş ile geçirilen zaman dışında, annelerin çoğu hafta sonlarını akraba ziyareti ile geçirdiklerini belirtmişler. Arkadaşlarıyla zaman geçirdiklerini ifade eden 14 annenin bazıları arkadaşlarıyla baş başa zaman geçirebildiklerini ifade etseler de, çoğu anne çocuklu arkadaş grubu ile anne ve çocukların bir arada sosyalleşmek için görüştükleri buluşmaları ifade etmişler.

“Kalabalık aileyiz.Benim tarafım zaten kalabalık.İşte bazen eşimin, çocuğun amcasıyla falan görüşüyoruz.” (ID: 495)

“Mümkünse arkadaşlarımızın görüp onların da çocukları var onlarla görüşüyoruz.” (ID: 114)

“Görüştüğümüz bikaç aile var çocuklu, onlarla bir araya geliyoruz, bu hafta sonu mesela onların evine gittik, beraber evde toplandık onlar oynadılar. Ya da bize geliyolar öyle bi kaç aile var görüştüğümüz.” (ID: 518)

Bir sonraki soruda katılımcılara arkadaşlarının hangi çevreden oldukları ve onlardan yeteri kadar sosyal destek alıp almadıkları sorulmuştur. Verilen cevaplar kategori oluşturacak kadar çok çeşitli olmadığından, bu soruyla ilgili bir başlık açılmamıştır. Katılımcıların çoğu, iş çevresinden arkadaşları veya çocukluk/üniversite arkadaşları olduğunu belirtirken, bazı katılımcılar komşu ve akrabalarını arkadaş olarak belirtmiş, bazı katılımcılar ise hiç arkadaşları olmadığını da ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğu, eskisi gibi arkadaşlarıyla görüşemediklerini, herkesin kendi koşturmacası olduğunu ifade ederken, bazı anneler en az

iki haftada bir arkadaşlarıyla bir araya geldiğini ifade etmişler. Annelerin çoğu, çocuklu arkadaşlarıyla ya da çocuklarının arkadaşlarının anneleriyle görüştiklerini vurgulamışlar. Bu anneler, çocuksuz buluşmadıklarını, çocukların yaşları yakın olduğunda rahat ettiklerini söylemişler. Annelerin hemen hepsi, arkadaşlarından gerekli olduğunda ve özellikle iş veya çocukla ilgili sorunlarında sosyal destek alabildiklerini vurgulamışlar.

“İş yeri arkadaşlarım var, ortak bir şeyler yaptığımda çok mutluluk duyduğum.

Hepsi ile ayrı ayrı paylaşımım farklı olduğu için.” (ID: 608)

Evim var, çocuk var, çocuğumu düşünmek zorundayım yani hiç arkadaşım yok.”

(ID: 596)

“Dışarıda görüştüğümüzde genellikle çocuklu görüşüyoruz. Ya senede bir kere çocuksuz görüşmemiz var mı? O konuda emin değilim yani çocuklar bir araya gelince çocukların birbiriyle uyumu, oynaması, oyun kurması, kavgası da işin içine dahil olduğu için.” (ID: 604)

4.3.2 Annelik ve Babalığın Tanımı

Katılımcı annelerden, anneliğin ve babalığın tanımını yapmaları ve anne-baba arasındaki farklılıkları iletmeleri, sorulan sorularla istenmiştir. Anneler, anneliğin tanımını dört ayrı başlık altında dile getirmişler; “iş yükü ve sorumluluk açısından tanım”, “fedakarlık açısından tanım”, “duygusal ve içgüdüsel ifadeler”, “annelik tanımına dair farkındalık”.

Katılımcı annelerden 26’sı, anneliğin tanımını yaparken, *iş yükü ve sorumluluklar* açısından tanımlamayı söylemelerinde vurgulamışlar. Çocuğun ihtiyaçlarını farketmek, ona temel bakım vermek, gelişimine katkı sağlayacak oyunlar oynamak, mutlu ve çevresine faydalı birey yetiştirmek, tüm bu sorumlulukların içinde ifade edilmiştir. Annelerin yarısı, anneliği *fedakarlık yapmak* üzerinden tanımlamışlar. Kendinden vazgeçmek, özveride bulunmak, çocuğu için sürekli endişe duymak, annelerin vurguladığı ifadelerdir. Birçok anne, kendi ihtiyaçlarını ikinci plana atıp çocuğun sorumluluğunu üstlenmekten bahsetse de, bazı anneler fedakarlık yapmanın ve kendi bireysel ihtiyaçlarından vazgeçmenin doğru olmadığını da ifade etmişlerdir.

“Ahtapot olmak gibi. Aslında 2 kolun değil yani çok fazla kolun olması gerektiğini düşünüyorum. Ben ahtapot olduğumu düşünüyorum. Bir şeyi yaparken hepsine yetişmeye çalıştığımı hissediyorum.” (ID: 509)

“Anne olmak çocuk doğurmakla başlayan oyun oynamakla devam eden, yemek pişirmek, vakit ayırmak yani en çok da çocuklara vakit ayırmakla geçen bir süreçtir.” (ID:602)

“Anne olmak çok fedakarlık gerektiren bi şey.” (ID: 111)

“Kendinden vazgeçmek demektir. Merhamet demektir, çok yorulmak demektir.”(ID: 171)

Katılımcı annelerin birçoğu, aynı zamanda anneliğin iş yükü ve fedakarlık boyutları dışında, *duygusal yanlarını* da söylemlerinde dile getirmişler. Bu duygusal söylemlerde olumlu ifadeler olduğu gibi, annelikleri hakkında olumsuz duygusal ifadeler dile getiren katılımcılar da bulunmaktadır. 27 anne, anneliği güzel duygu, sevgi, huzur, şükür ve hayatın anlamı gibi olumlu ifadelerle tanımlarken, 4 anne, anneliğin tanımını yaparken çocukların kendilerine yük olduğunu veya hayal ettikleri gibi güzel duygular hissedemediklerini ifade etmişler. Aslında bu anneler, iş yükü ve sorumluluklar nedeniyle yaşadıkları zorluklardan ötürü böyle hissettiklerini de vurgulamışlar.

“Yani çok güzel bir duygu bunun tarifi olmayacak nasıl tarif edilir hani bilmiyorum yani çok güzel bir duygu ya.” (ID: 503)

“Anne olmak böyle çok büyük bi sevgi çemberinin içine girmek demektir yani sevgi ve huzur.” (ID: 461)

“Anne çok kutsal evet ama zaman zaman çok zorluk yaşadığım için destek olmayınca hani hastalıklarında şeylerinde sürekli hep sizinle beraber olunca e şey oluyorlar çok yük gibi geliyor .” (ID: 134)

Anneliğin tanımı, birçok katılımcı tarafından ifadelerle belirtilmeye çalışılsa da, bazı katılımcılar bu soruya net bir yanıt veremeyeceklerini belirtmişlerdir. Tanımsal olarak anneliği ifade etmenin zor olduğunu, birden sorulunca akıllarına gelmediğini ve bunun ağır bir soru olduğunu ifade eden annelerin sayısı oldukça azdır.

Katılımcı annelere benzer şekilde babalığın tanımı da sorulmuştur. Annelerden alınan yanıtlar, anneliğin tanımı gibi benzer şekilde kodlanmıştır. Anneler, babalığın tanımını dört ayrı başlık altında tanımlamışlardır; “iş yükü ve sorumluluk açısından tanım”, “duygusal ifadeler”, “erkeklik üzerinden tanım” ve “babalık tanımına dair farkındalık”.

Bazı anneler, *babalığın iş yükü ve sorumluluk açısından* tanımlamasını yaparken, babanın da çocuk bakımı konusunda sorumluluk üstlendiğini ve babaların çocuklarına rehber olduklarını iletmışler. Annelerin çoğu ise, babalığın daha az iş yükü ve sorumluluk içerdiğini, o nedenle daha keyifli olduğunu ve babaların daha çok çocukla eğlenen oyun arkadaşı olduğunu vurgulamışlar.

“Çocuğun bakımıyla ilgilenmeyen ama en çok çocuklarıyla eğlenen insan demektir.” (ID: 133)

“Babalığın daha keyifli olduğuna inanıyorum. Annelik kadar mecburiyet barındırmıyor çünkü.” (ID: 604)

“Babanın çok bir şeyi yok ya.” (ID: 503)

Söylemlerinde babalığın *duygusal boyutuna* vurgu yapan katılımcı anneler, babalığın da sevgi, güven ve eğlence içerdiğini ifade etmişler. Anneliğin tanımını yaptıklarında daha fazla

duygusal ifadeler kullanan katılımcılar, babalığın tanımında daha az sayıda duygu ve ifade kullanmışlardır.

“Baba olmak sadece çocuklarına gidip alışveriş yapmak veya çocuklarına yemek yedirmek veya çocukların dışarı çıkarmak değil de çocuklarıyla yine oyun oynamak, sohbet etmek, konuşmak, şarkı söylemek. Bazen çok küçük bir şakayla bile onu gününü değerlendirmektir.” (ID:602)

“Ama onda da koşulsuz sevgi var bence.” (ID: 620)

Babalığı *erkeklik* üzerinden tanımlayan 14 katılımcı anne, daha çok güç ve güven gibi kavramlar üzerinde durmaktadır. Annelerin tanımlarında, babanın ev ve çocuk için gücü temsil ettiği vurgulanmıştır. Bazı katılımcılara göre ise baba çocukları için bir örnektir.

“Ciddi manada evin çatısı, kesinlikle evin çatısı.” (ID: 106)

“Koruma altına almak gibi bişey çocukları yani onlara yeterli güveni sağlamak.” (ID: 111)

“Hissiyatım bi kız çocuğu için baba çok önemli bir şeydir ben onu fazla fazla yaşadım. İşte belki oğlu ona arkadaşlık edicek, o roller değişecek ama yani gerçekten baba çok farklı bi şey. Baba bi kere erkek çocuğu için değerlendirsem eğer tamamen bi rol model...” (ID: 499)

Katılımcı annelerden 8'i ise, babalığın ne demek olduğunu daha önce hiç düşünmediklerini ve bu kavramın tanımını yapamayacaklarını ifade etmişler.

“Ya şöyle, bunu tanımlayabilmek için sanırım yaşamak gerekir yani. Dolayısıyla aslında anneliği tanımladığım kadar kolay babalığı tanımlayabileceğimi düşünmüyorum.” (ID: 604)

“Baba olmak demek... Hiç onun gözünden bakıp düşünmedim.” (ID: 596)

4.3.3 Anneliğin ve Babalığın Öğrenilmesi

Katılımcı annelere, annelik ve babalığın öğrenilebilen bir kavram mı olduğu ve kimden öğrendikleri konularında sorular sorulmuştur. Bu konuda iki temel kategori ortaya çıkmaktadır; “annelik öğrenilmez” ve “annelik öğrenilir”. 11 katılımcı anneye göre, *annelik öğrenilmez* çünkü doğuştan gelen bir yetenektir ve kadın bu bilgiye yaratılıştan sahiptir. Bazı anneler, anneliğin Allah tarafından verilen bir özellik olduğunu ifade etmişler. Anneliğin öğrenilmeyecek bir kavram olduğunu düşünen katılımcılar, bunun içgüdüsel ve kendiliğinden olduğunu belirtmişler.

“Yaratılıştadır. Kadının doğasında olan bi şey. Dişi ne olursa olsun, hayvan da insan da, anneliği doğasında.” (ID: 106)

“Annelik öğrenilmez hissesilir. Yani annelik sonradan öğrenilecek bi şey değil zaten hissetmediğiniz zaman bir şeyin bi anlamı kalmıyor. Hissetmemek elde değil yani o çok başka bi şey.” (ID: 499)

Bunun yanı sıra, birçok katılımcı anne, *anneliği öğrendiklerini* ifade etmiş. Arkadaş veya aileden tecrübeli kişilere danışarak veya kurs/seminerlere giderek, gelişimsel kitaplar okuyarak, internetten bilgi edinerek, anneliğin öğrenilebileceğini dile getirmişler. Özellikle kendi annesinden, sonra da kayınvalidesinden anneliği öğrendiklerini belirten katılımcı sayısı oldukça fazladır. Sosyal medya dışında da, pedagojik kitaplar okumanın faydasını belirten katılımcılar, çocuğun doğru büyüülmesi için eğitimlerin de alınması gerektiğini düşünmekte. Anneler, ayrıca özellikle bakıma yönelik davranışları deneyerek de kendi kendilerine anneliği öğrendiklerini vurgulamışlar. Katılımcı annelerden 13’ü, anneliği çocuklarından öğrendiklerini iletmışler. Bu anneler, çocuğun karakteri ve mizacıyla beraber anneliklerinin şekillendiğini ve çocuğun anneyi büyüttüğünü ifade etmişler.

“Ben okuduğum kitaplardan öğrendim bir sürü annelikle ilgili kitap okudum, bir sürü çocuklarla ilgili kitap okudum. Ben çocuğumla iletişim kurabilmek için NLP dersleri aldım, iletişim dersleri aldım. Almamın tek nedeni çocuğumla daha iyi nasıl iletişim kurmamdı.” (ID: 514)

“Ama bir arkadaşım var mesela. Benim çocuklarım yokken onun çocukları vardı, çocuklarıyla iletişimine neler yaptıklarına o zamandan beri dikkat ediyordum hep.” (ID: 133).

“Anneliği bence ben annemden öğrendim, annem muhteşem bir kadın. (ID: 171)”

“Ona nasıl davranman gerektiğini, aslında seni çocuk büyütüyor gibi. Sen onu büyütüyorsun yani.” (ID: 657)

Katılımcı annelerin bir bölümüne göre, *babalık da öğrenilmez*, doğuştan gelen bir özelliktir. Bu görüşe göre babalık da içgüdüsel bir şeydir. Baba sevgi ve sorumluluk duygusunu içinde hisseder ve ona göre davranır.

“Bence bu da içgüdüsel bi şey diye düşünüyorum yani çocuklarla ilgili olmak, çocukların sorumluluğunu almak.” (ID: 111)

“Hayır öğrenilmez. Babalık da içgüdüsel bir harekettir.” (ID: 602)

Katılımcı annelerin diğer bir bölümü de, *babalığın da tıpkı annelik gibi öğrenildiğini* ifade etmiş. Anneler, eşlerinin babalığı daha çok ailelerinden ve özellikle eşlerinin kendi babalarından öğrendiğini belirtmişler. Çocuk doğduktan sonra zamanla, tecrübe ederek babalığın geliştiğini vurgulamışlar. Katılımcı annelere göre, babalık da temelde yaşayarak ve deneyimle öğrenilir. Öte yandan, baba çocuğu yetiştirirken çocuğun da babayı eğittiği ve ona babalığı öğrettiğini vurgulayan anneler de bulunmaktadır.

“En büyük öğrencileri babaları tabii ki. Yani bizdeki birçok kadının da belki benim aslında kabul etmediğim ama davranışlarımın altında da belki birçoğu babam annemden öğrenmişimdir. Onlar da önce babalarından öğrenmişlerdir sonra arkadaşlarından.” (ID: 604)

“Çocuklar küçükken babalar daha az işin içinde. Ama çocuklarla iletişime geçtikçe, onlardan dönüt aldıkça daha çok baba oluyorlarmış gibi, babalar da işte oynadıkça ve karşı zaman geçirdikçe artık çocuk sanki babalığı öğretiyormuş gibi babalara.” (ID: 133)

4.3.4 Annelik ve Babalığın Farkı

Katılımcılara, anneliğin ve babalığın tanımı ve öğrenilmesi hakkında sorulan sorularla beraber, annelik ve babalık arasında bir fark olup olmadığı da sorulmuştur. Katılımcı annelerin, bu soruya verdikleri yanıtları üç farklı başlıkta toplayabiliriz; “duygusal açıdan farklılık”, “doğuştan gelen farklılık” ve “toplumsal cinsiyet rollerine bağlı farklılık”.

Katılımcılardan 15’i *duygusal açıdan farklılığı* söylemlerinde vurgulamışlar ve genel olarak babanın mantıklı taraf, annenin ise fedakar, vicdanlı ve şefkatli taraf olduğunu belirtmişler.

“Duygusal açıdan anneler daha yoğun olduğunu şefkat yönünden sıcaklık yönünden annelerin daha yoğun.” (ID: 170)

“Anne sevecenliği babanıninki farklı, Anne daha dramatik, baba daha realite gibi .” (ID:106)

Bunun yanı sıra, annelerin bir kısmı, babaların çocuk bakımına sonradan katıldıklarını ve annenin emzirme ve hamile kalma sürecinde ebeveynliği öğrendiklerini belirtmişler. Aynı zamanda, çocuğun ihtiyacından ve dilinden, annelerin daha iyi anladıklarını da dile getirmişler.

“Farklı, farklı. Anne hamile kaldığınız anda bence anne oluyosunuz, baba çocuk doğduktan sonra bile değil bana kalırsa. Baba, çocukla baba iletişim kurmaya başladıktan sonra baba oluyosunuz. Baba onu biraz daha geç hissediyor, iletişim kurduğu zaman, ona doğru gittiği zaman, ona tepki verdiği zaman.” (ID:117)

Bazı anneler ise, *toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak gelişen iş ve sorumluluklar* üzerinden annelik ve babalığın farklarını vurgulamışlar. Anneler genel olarak, babanın çocuk bakımında yetersiz kaldığını belirtirken, babayı korumacı ve evin direği olarak de tanımlamışlar. Ayrıca, anneler sorumluluğun genel olarak annede olup babada sadece eğlence kısmı olan oyunu gördüklerini de ifade etmişler.

“Normalde baba hayatından çok fazla ödün vermeden yoluna devam edebilirken yani kendisi olmaktan veya değişmeye gerek kalmadan devam edebilirken baba olduktan sonra, annelik öyle değil, anne olduktan sonra hayatınızda bir sürü şeyin

yeniden şekil alması gerekiyor .” (ID:497)

“Baba ama bizim kadar yük olduklarını düşünmüyorum, kadınlar kadar üzerinde yük olduğunu düşünmüyorum. Evde çünkü iş...Evdeki iş bizi bekliyor.” (ID: 509)

4.3.5 Toplumsal Cinsiyet Roller

Katılımcı annelerin toplumsal cinsiyet rollerini ve algılarını, ve bu algıların günlük ve iş yaşamlarındaki etkilerini anlamaya yönelik çeşitli sorular sorulmuştur. Bu soruları iki ana başlıkta toplamak mümkündür; evdeki iş bölümü ve kadınlık-erkeklik algıları. İlk olarak annelere, evdeki iş bölümünün nasıl olduğu ve hangi işlerin kim tarafından yapıldığı sorulmuştur. Bu kategori, “annenin üstlendiği”, “babanın üstlendiği”, “ortaklaşa yapılan” ve “dışarıdan destek alınan” şeklinde dört başlık ile tanımlanmıştır. Evdeki iş bölümünde öncelikli olarak hemen hemen tüm katılımcı annelerin belirttiği, rutin ev işleri ile ilgili sorumluluklar olmuştur. 38 katılımcı *sadece annenin sorumluluğunda* olan ve genel olarak yemek işlerini, temizlik ve evin düzeni ile ilgili konuları üstlendiklerini belirtmişler.

“Evde yemek işi benim işim yani yemek ben yaparım, ütü, çamaşır, bulaşık hani bu işler bende.” (ID:111)

“Bir iş bölümü yok işler benim işlerim.” (ID: 604)

Katılımcı annelerin çok büyük bir bölümü, ev işlerinde babanın da üstlendiği sorumluluklardan bahsetmişler. Burada önemli nokta, eşit sorumluluk alan babalara rağmen *cinsiyet temelli (dışarı işi, market, fatura gibi) sorumluluklar* alan babaların çoğunlukta olduğudur. Bazı kadınlar eşlerinin kendiliğinden sorumluluk aldığını söylerken, bazıları eşlerine kendileri sorumluluk verdiklerini belirtmişler. Bazı babaların çok sınırlı sorumluluklar aldıklarını belirten anneler de, özellikle eşlerinin kendiliğinden iş almalarını istediklerini de vurgulamışlar.

“Yani marketi genelde eşime bırakırım üstlenmem. Fatura şu, bu kesinlikle üstlenmem. Üstlenirsem üstüme kalıyor.” (ID: 658)

“Yapıyor ya söylediğimde hani bulaşıkları çamaşır bulaşık makinesine yerleştirir. Çamaşırını ser dediğimde serer. Süpürge aç dediğimde açar. İşte musluğu tamir et dediğimde geç de olsa eder.” (ID: 657)

22 katılımcı aynı zamanda bazı işlerin *ortaklaşa* yapıldığını ifade etmişler. Ortaklaşmada her konuda eşit sorumluluk alıyoruz diyen annelerin yanında, çoğunluk eşlerinin onlara yardımcı olduğunu iletmiş. Bazı anneler eşlerinin ev işi yapma yeteneğine sahip olmadığını söylerken, diğerleri iş paylaşımını kendilerinin yaptıklarını belirtmişler.

“Yok biz de öyle bir ayrımcılık yok. O an kim müsaitse kim ne yapabiliyorsa onu

yapıyor. Hafta sonları veya da ben akşamları işten gelince beraber yaparız.” (ID: 503)

Ayrıca, 11 katılımcı anne, rutin ev işleri konusunda, ya kendi annesi veya kayınvalidesinden ya da görevli bir kadından destek aldıklarını iletmışler.

“Annem sağ olsun yemeği yapıyo, çok büyük bir iş, işte şey temizliği 2 haftada bir teyzemiz geliyor.” (ID:117)

“Yardım da alıyorum evime. On beş günde bir de olsa bir kadın haftada bir de olsa bir kadın alabiliyorum. Çünkü hani bu tempoda bu koşturmanın içerisinde bir ütü yapmak, bir cam silmek.. Hakikaten zaman yok.” (ID:608)

Evdeki iş bölümü sorusuna, evdeki rutin ev işleri dışında, ayrıca çocuk bakımı ile ilgili üstlenilen sorumluluklar da, katılımcı anneler tarafından ifade edilmiştir. Bu kategori de, “annenin üstlendiği”, “babanın üstlendiği” ve “ortaklaşa yapılan” şeklinde üç başlık ile tanımlanmıştır. Katılımcı annelerin çoğu, *çocukla ilgili bir sorumlulukta sadece kendilerinin bu işleri üstlendiğini* belirtmişler. Çocukların her türlü bakımından sorumlu olduğunu söyleyen annelerin olduğu gibi, çocuğun oyun oynamasına katılmadığını söyleyen anneler de bulunmaktadır. Annelerin bazıları sorumluluklarından bahsederken bundan çok da memnun olmadıklarını iletmışler. Anneler çocuklarını ev işlerine de kattıkları ya da onlarla ilgili sorumluluklarını ev işlerini yaparken yerine getirmeye çalıştıklarını iletmışler.

“Baba sabah gidiyor, akşam geliyor yani her şeyi ile anne ilgileniyor. Tabii hani baba kalkıp alalım ihtiyacı var demez. Çünkü dolabını açıp ütü yapmadığı için, çamaşır yıkamayıp da çocuğu giydirmedeği için, hani neyin eksik olduğunu çok anlamıyor genelde bunun her şeyi anne.” (ID: 503)

Babaların aldığı sorumluluklardan da bahseden annelerin sayısı oldukça fazladır. Ancak, anneler genellikle eşlerinin çocuğu dışarı çıkarma ya da onlarla oyun oynamadan sorumlu olduklarını belirtmişler. Çocuğun eksik ihtiyaçlarının giderilmesi, gelişimsel süreçlerinin takibi, okul görüşmeleri gibi sorumlulukların daha çok anneye ait olduğu vurgulanmıştır. Babanın aldığı sorumluluğu yardım etmekle sınırlandıran anneler de vardır. Bunun yanı sıra, eşinin çocuk ile ilgili sorumluluklarda kendisinden daha fazla rol üstlendiğini belirten anneler de bulunmaktadır.

“Eşim de mesela kızımızla uzun uzun sohbetleri olur ama oyun oynayabilmesi, oyun kurabilmesi eşimin o yeteneği daha fazladır. Her Türk erkeğinin yaptığı gibi sonrasında çocuklarla oyun oynaması şey var. Çocukların ihtiyacı olur çocukların götürülmesi gereken bir yer olur ona yardımcı olur.” (ID: 170)

“Bence bizim ailede baba sorumlu daha çok, çünkü o daha çok ilgilenebiliyor.

Mesela çocukları yıkar. Çocuklar küçükken altlarını değiştirir. O konuda: Tuvalete götürür. Kıyafetlerini makineye atmasını eğer ben söylersem ya da o fark ederse atar. Üstlerini değiştirir, gece pijamasını giydirir. Sabah işte kıyafetini giydirir.” (ID: 620)

Katılımcı annelerin yarısından fazlası da, söylemlerinde aynı zamanda *eşi ile birlikte ortaklaşa çocuk bakımında rol üstlendiklerini* belirtmişler. Annelerin bazıları çocuk bakımı konusunda konulara göre sorumluluk aldığını söylerken, ortaklaşa sorumluluk aldıklarını söyleyen annelerin çoğunluğu her konuda ortaklaştığını belirtmişlerdir. Çocuk bakımındaki sorumluluk paylaşımının çocukların büyümesiyle birlikte arttığını belirten anneler de vardır.

“Şimdi eşit paylaşıyoruz diyebilirim, yani onun geçirdiği zamanla benim geçirdiğimiz zaman nerdeyse eşit, çocuk büyüdükçe evet daha fazla da ihtiyaç duyuyo her iki ebeveyne de hani anneye olan bağımlılık gittikçe azaluyo, büyüdükçe dolayısıyla her iki ebeveyne de daha fazla ihtiyaç duyuyo.” (ID: 117)

Annelere evdeki iş bölümü hakkında sorular sorularda, katılımcıların en çok vurguladığı konu, eşlerinden daha fazla destek görmek istekleri olmuştur. Bu konu, bir diğer ana başlık kategorisi oluşturan “destek mekanizmaları” başlığı altında diğer destek konuları ile birlikte incelenecektir.

Sınırlı sayıda da olsa, bazı katılımcı annelerin bu soruya verdikleri yanıtlarda çelişik ifadeler olduğu görülmüştür. Bir cümlesinde eşlerinin ev işine katılmadığı söyleyen anneler, bir diğer cümlesinde memnun olduklarını ve eşlerinin olabildiğince destek olduğunu ifade etmişler. Ya da ev ve çocuk bakımı konusunda sorumluluğun annede olması gerektiğini ifade ederken, bunun aslında toplumsal bir dayatma olduğunu aralarda fark edip durumdan memnuniyetsizliklerini de belirtmişler. Bu durumdaki anneler, büyük ihtimalle toplumsal rolleri ve ideallerindeki annelik/kadınlık rolleri arasında ayrışmalar yaşamaktalar.

“Bunu zaten anneliğin olması gereken şeyleri hani ben çocuğumla ilgilenmekten gayet memnunum. Zaten onu yani bir şekilde dünyaya getirdiyse bunların sorumluluğunu almış olman gerekiyor. İyiden ziyade ama böyle oluyor yani olması gereken bu herhalde ki böyle oluyor diye düşünüyorum.” (ID: 657)

Yine az sayıda anne, hijyen, düzen ve çocuk cinsiyeti sebebiyle eşlerine karşı ev içi iş bölümünde kapıtutuculuk (gatekeeper) yaptıklarını dile getirmişler. Genellikle ev işlerinde, eşlerinin yaptıklarını beğenmeyen anneler, eşlerinin daha az sorumluluk almasına neden oluyorlar.

“Ama hijyen algımız farklı olduğu için ben o mutfağa ona teslim etmek istemiyorum. ” (ID:170)

“(altını değiştirmesine) Ben müsaade etmezdim yani hijyen açısından çok benim gibi dikkat edemediğinden ben izin vermezdim, kızıma müsaade etmedim.” (ID: 658)

Çelişik ifadeler ve kapitutuculuk konularında katılımcı söylem sayıları az olduğundan, bu iki konuda bir alt kategori başlığı açılmamıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili bir sonraki sorular, kadının çalışması, mesleki rolleri, kadın ve erkeğin toplumdaki rolü ve kadının anneliği ile ilgili olmak üzere özetlenmiştir. Katılımcı annelerin bazıları daha *ataerkil* söylemler ile kadının anneliği ve çalışma hayatını tanımlarken, bazı anneler ise daha *eşitlikçi* bir bakış açısına sahip olduklarını ifade etmişler. Katılımcı annelerin yalnızca 4’ kadının çalışması konusunda ataerkil fikre sahip olduklarını ve ocuk olduktan sonra kadının iş alanın kalmaması gerektiğini belirtmiş. Bunun aksine, annelerin yarısı daha eşitlikçi söylemler ilemiş. Anneler genellikle ekonomik özgürlük için kadının çalışması gerektiğini, sorumluklarla birlikte annenin üzerinde çok yük olduğunu, ve toplumun kadının çalışmaması gerektiğini savunduğunu ama onların bunu desteklemediğini belirtmişler.

“Kadının alışması doğru bir şey değil. Evlendikten sonra mı hissediyoruz acaba değil mi?çocuktan sonra diyorsun ki niye çalışıyorum yani?” (ID: 603)

“Aile içi ilişkilerimize özellikle he bi de o ekonomi konusu kadının çalışma gerekliliği kesinlikle bir ailede ilişki yıpratın şey, yani maddi konular evlilik ilişkileri çok yıpratıyo hani kadın ne kadar tutumlu olsa bile hani evin ihtiyaçları şuan ki zamanda çok artıyo ve bunu hani tek bir insana bağlı kalmak da çok acımasız geliyor bana. Yani erkek çalışsın kadın da yesin bu da bana çok saçma geliyor. O yüzden bence herkes taşın altına elini koymalı yani.” (ID: 499)

Bazı anneler kadının çalışması ile ilgili sorular sorulara, *kadının mesleki rolleri* hakkında bilgiler ilemiş. Bu konuda ataerkil bakış açısına sahip olan katılımcı anneler, genellikle kadına uygun mesleklerin saatlerinin uygun olduğu ve erkeklerin çalışmadığı ve güç gerektiren mesleklerden olmaması gerektiğini belirtmiş. Bazı anneler ise bu konuya daha eşitlikçi yaklaşıp kadınlar ile erkeklerin aynı işte çalışabileceğini belirtmiş.

“Bazı meslekler aile hayatın yani anneliği o şekilde yapmanıza izin vermiyo yani siz bi kadın polis in ne biliyim gece vardiyası var bi şeyi var falan filan. Onlarda otomatikman tercih edilmio.” (ID: 115)

“Atıyorum bir kadın şoförlük yapamaz mı? Bir takside şoförlük yapabilir bence ama bizim erkeklerimiz bu şekilde bakıyor mu bakmıyo.” (ID:630)

Katılımcı annelerin yarısı, kadının çalışması ile ilgili sorular sorulara, *kadının anneliği üzerinden* düşüncelerini iletmiş. Ataerkil bakış açısına sahip anneler, çocuğun bakımı ile annenin sorumlu olması gerektiğini, kadın çalışsa da çalışmasa da çocuk bakımının annede olması gerektiğini ve anne bütün gün evde olmadan evin güçlü olmadığını belirtmiş. Eşitlikçi bakış açısına sahip anneler ise, çocuğun eşit şekilde bakılması gerektiğini, bütün yükün toplumda kadına yüklendiğini ve bunu savunmadıklarını ve herkesin anne olmasına gerek olmadığını belirtmiş.

“Evde oturur, 20 tane çocuk doğurur, sadece çocuk bakar, çocuk büyütür gibi bi şeyi var, aradaki fark diyorum ya şeye göre çok değişiyö bölgeye göre ama genel olarak hani kanıksadığımız ne diyim mesela genel olarak erkek daha güçlüdür, maddi olarak daha aktiftir, kadın daha güçsüzdür, kadının görevi anneliktir, annelik olmalıdır hani annelik dışında bir profil yaratılmamalıdır kadına .” (ID:499)

“Maalesef Türk toplumunda şey var ııı kadın her şeyle tek başına cebelleşiyör türk toplumunda ben bi süre evet öyleydım [çocuğun adı] 6 aylık olana kadar çünkü çevremde her şey öyle empoze edilmişti bakıyodum her evde, çocuğu olan her evde bütün yükü, çocuğun bütün yükünü anne üstleniyodu. Sonra içimde bi isyan çıktı ve hayır dedim bu çocuğu ben tek başıma yapmadım lütfen yani bana bunu normalleştirmeye çalışmayın. Ondan sonra kopmalar olmaya başladı bende eşimle ilişkilerimde, dedim ki bak bu beni yıpratıyo ve böyle bi babalık profili istemiyorum. Ondan sonra değişim yaşamaya başladık.” (ID:497)

Bütün bu söylemlerde, özet olarak annelerin yarısından fazlası, toplum yapısındaki ataerkil bakış açısından ve kadının mesleki ve annelik rolleri üzerinden yapılan tartışmalar ve söylemlerden rahatsız olduklarını dile getirmişler. Annelerin çoğu, toplumda erkeğin rolünün az olduğunu, çalışan kadının yükünün fazla olduğunu, ev işlerinin, çocuk işlerinin kendilerine yıkılmasından şikayetçi olduklarını ve erkeklerin fazla yüceltildiğini belirtmişler. Bunun yanı sıra, annelerin dördte biri de, toplumun kadına vermiş yükleri kabul ettiklerini, babayı geçim sağlayan koruyucu olarak gördüklerini ve kadının anneliğinin yüce olduğunu belirtmişler.

“Kadın işte her şeyi yapıcak, kadın evine bakıcak, çocuğuna bakıcak, kocasına bakıcak, misafirine bakıcak yani toplum bunu bu şekilde görüyo, kadının çalıştığını görmeyip a bu zaten kadının görevi şeklinde bir şey var, bi şey oluşmuş. Yani bi erkek işe gidip gelicek, yani kadın onu zaten yapıyo, peki bu erkek ekstra napiyo, hani bu kadın bir sürü şey yapıyo onun yanı sıra ama hani öbürleri kadının görevi gibi görünüyö toplumda.” (ID: 112)

4.3.6 Annenin Çalışma Hayatı

Katılımcı annelere çalışma nedenleri, iş ortamı, çalışma hayatından memnuniyet ve iş-aile çatışması hakkında deneyimleri sorulmuştur. Anneler, “neden çalışıyorsunuz, keşke çalışmasam dediğiniz oluyor mu?” sorusuna genel olarak maddi ve manevi nedenler olarak iki ayrı başlıkta yanıt vermişler. Annelerin neredeyse tamamı maddi nedenlere vurgu yapmış. Anneler, genel olarak gelecek kaygısı nedeni (boşanma, yatırım, çocuğuna iyi bir gelecek için) ve çocuğun masraflarını daha iyi karşılamak için çalıştıklarını belirtmiş. Bunun yanı sıra, annelerin neredeyse tamamı manevi nedenleri de söylemelerinde vurgulamış. Anneler, mesleklerini icra etmeyi sevdikleri için, kendisini daha faydalı hissettiği için, çocuğa daha faydalı olmak için (örnek olmak, evde olmayan bir anne olup daha iyi bir anne olmak) ve kendi özgürlüğünü kanıtlayabilmek için çalıştıklarını belirttiler. Anneler, çalışmanın bir yaşam ve yetiştirme tarzı olduğunu ve kendilerine sosyal statü kattığını da ifade etmişler.

“Maddi durum tabii ki insan hayatını çok etkiliyor. Yaşam koşulları oluşması için düzgün oluşması için çocuklarıma düzgün yaşam sunmak için çalışmam gerekiyor.” (ID: 602)

“Çalışmıyorum olsam ne yapacağım hani böyle ee çünkü sosyal çevremdeki herkes çalışıyor, psikolojik olarak kendini tatmin ediyorsun aslına bakarsan, bir sosyal statüm var.” (ID: 114)

Katılımcı annelere “keşke çalışmasam dediğiniz oluyor mu” sorusu da sorulmuş ve verdikleri yanıtlarda anneler, *çalışmaktan duyulan suçluluk duyguları ve iş-aile çatışması* hakkında bilgiler paylaşmışlardır. Annelerin çalışmaları ile ilgili duygularında farklı ve bazen de çelişik duygular hissettikleri görülmüştür. İş ortamının olumlu etkisiyle memnun olan annelerin olduğu kadar, iş ortamının zorluklarından dolayı memnuniyetsizlik yaşayanlar da bulunmaktadır. Anneler her ne kadar çalışmaktan dolayı memnun olsalar da, çocuklarının gelişimleri ve bakımı açısından, bazen kaygı ve pişmanlık yaşadıklarını iletmişler. Katılımcı annelerin yarısı, ihtiyaç olmasa çocukları ilkökul çağına gelinceye kadar çalışmamayı tercih edeceklerini, çocuğun ilk yaptığı gelişimsel davranışları (yürüme, konuşma, emekleme) göremedikleri ve kaçırdıkları için üzgün olduklarını belirtmişler. Çocuğun gelişimini kaçırma pişmanlığının yanı sıra, annelerin yarısından fazlası zaman problemlerinden bahsetmiş, işten eve gelince yorgun ve tahammülsüz olduklarını ve bunu da çocuklarına yansıttıklarını dile getirmişler. Anneler, genel olarak ayrıca ev işleriyle beraber çocuğa az zaman kaldığını, hafta içi çalışıp hafta sonu çocuklara zaman ayırınca kendilerine ayıracak özel zamanın kalmadığını, yoğunlukta gergin olduklarını ve çocuklarına karşı tahammülün azaldığını belirtmişler.

“Ama diş çıkarmasını göremedim, ilk yürümesini göremedim, ilk kelimesini ilk ben duymadım. Hep oldu, ilkokula kadar ben baksaydım, ilkokula kadar destek aldım. 2 yaşından beri kreşteler, maddi desteğe ihtiyacım olmasa çocuğumu bırakıp çalışmam hele ilkokul döneminde, çünkü çocuğun en çok ihtiyacı olan dönemde zaten sınırlı bi vakit içerisindeyim görüşüyoruz resmen.” (ID: 112)

“Çalışan bir kadın için yeterli zaman kalıyor denemez çünkü oğlumun 6 da geldiğini 9 da uyuduğunu düşünürseniz 3 saat var. Bu 3 saatte yemek, bulaşık, çamaşır bunların hepsini yapıyorsunuz. Dolayısıyla böyle kaliteli olarak çocuğa ayırdığınız yarım saat vardır en fazla yani. Gerçekçi olalım. Dolayısıyla bu yarım saatin çocuğun hani duygusal olarak bile çocuk açısından yeterli olacağını düşünmüyorum. Bu yüzden yeterli değil.” (ID: 604)

Katılımcı annelere iletilen bir sonraki soru “iş hayatınız zaman zaman da olsa herhangi bir şekilde aile içinde bir gerilim kaynağı oluyor mu?” idi. Katılımcı annelerin neredeyse tamamı, *iş-aile çatışması deneyimlediklerini belirten ifadeler* kullanmışlar. Anneler çoğunlukla, çocuk odaklı çatışma, işle ilgili problemi eve yansıtma ve yorgunluğun getirdiği sorunların evde gerilime ve tahammülsüzlüğe sebep olmasından bahsetmişler.

“(evde gerilime) Oluyor oluyor. “Yeter” dediğimi... kendi içimden kendime bağırdım, çok oluyor : “Ne yapıyorsun? Niye bu koşuşturma, niye kendine zarar veriyorsun, ne oluyor sana?” dediğim çok oluyor, (eşe patlama ve eşe kavga) Tabii tabii .Tabii oluyor hiç bir hiçbir şey dört dörtlük gitmiyor mutlaka oluyor mutlaka. ” (ID:658)

“Çok fazla işine odaklanıyosun diyo. Hani eve gidersin çalışmaya devam edersin ya ben de o yok, iş telefonumu kenara koyuyorum eve gidince.” (ID: 609)

Katılımcı annelerin çoğu tartışmalara iş-aile çatışması açısından örnekler verirken, yedi katılımcı anne, aynı zamanda aile-iş çatışması yönünden de örnek söylemler ifade etmişler. Az çalışmayla yükselememe, işteki eğitiminin hepsine katılamama, çocuktan sonra işten çıkartılma ve mesleğini çocuğundan dolayı yerine getirememesi gibi ifadeler de annelerin çalışma hayatlarından dolayı deneyimledikleri olumsuzluklar olarak belirtilmiştir.

“İki aylıkken ben geri dönmem gerekiyordu. Gittiğimde bana eczacım dedi ki Bayrampaşa’da bi eczanede çalışıyodum. şey dedi ben dedi senin geri alamam dedi çünkü dedi sen hani doğum izni, şey süt şeyi emzirme yok işte çocuğum hastalandı dicesin...Hani zırt pırt benden izin alıyosun dicesin, ben seni kabul etmiyorum dedi.” (ID: 596)

Annenin çalışmasıyla ilgili eşinden ve ailesinden aldığı olumlu ve olumsuz geri bildirimler bulunmaktadır. Annelerin bir kısmı, eşlerinden iş bölümü açısından destek aldıklarını, eşinin maddi ve manevi olarak kendisine destek olduğunu, annenin işe gitmesi gereken zamanlarda çocuk bakımında destek olduğunu ve eşinin çalışmasını teşvik ettiğini vurgularken, bir kısım anne ise eşinin çalışması ile ilgili olumsuz düşüncelerini paylaştıklarını belirtmişler. Ailelerinin ise, genel olarak çalışmalarından memnun olduğunu ifade eden anneler dışında, az sayıda katılımcı, ailesinin de çalışmalarından memnun olmadıklarını belirtmişler. Annenin çalışmasına olumsuz bakan eşler ve aile bireylerinin, özellikle çocuk bakımı konusunda yeterli zaman geçiremedikleri için, annelerin çalışmalarını istemedikleri ifade edilmiş.

“Benim annem istemiyor açıkçası çünkü neden çocuklarımı aksattığını düşünüyor. Kendimin çok yorgun olduğumu düşünüyor bu sene mesela biraz daha rahatsızım, biraz daha gücüm yok, iyi bakmıyor kayın validem de bazen şikayetçi, yeter diyor, biraz da eşin çalışsın. Biraz sen çocuklarınla vakit geçir çünkü çok fazla çalışıyoruz ondan dolayı.” (ID: 171)

“Çok gurur duyuyolar, normalde de çalışan insanlardı benim, annem de öğretmen emeklisi ve yıllardır da çalıştılar onla hep başka dükkanlarımız vardı, onları işlettiler, hani keyif yapıp yatan insanlar değildir. Kayınpederim ve kayınvalidem de çok uzun yıllar önce çalışmışlar onlar da emekliler. Onlar da inanıyorlar yani kayınvalidem de kayınpederim de hep şunu söyler, bir kadın ne iş yaparsa yapsın hiç önemli, daha doğrusu ne kadar para kazanırsa kazansın hiç önemli değil ama mutlaka çalışmalı der yani. Hani kendi en azından ayakları üzerinde duracak kadar, sağolsunlar maddi olarak iki taraftan da çok şanslıyım, çok iyiler .” (ID: 499)

4.3.7 Annelik Değerlendirmeleri

Katılımcı annelere, eşlerinin kendilerinden annelikleri ile ilgili beklentileri sorulmuş ve anneler hem eşlerinin olumlu ve olumsuz değerlendirmelerini hem de kendi annelikleri hakkında değerlendirmelerini dile getirmiş. Annelerin dörtte biri, eşlerinin kendi anneliklerini yeterli bulduğunu ve yaptıklarını beğendiğini belirtmiş. Bir kısım anne de, beklentiler ve annelikleri hakkında eşleriyle hiç konuşmadıklarını iletmiş.

“[çocuğun adı]’na söylemlerinden yola çıkıyorum, annen daha napsın senin için sabahın köründe kalkıyo gidiyo geliyor, yemek yapıyo bak bu saatte halen gelmiş senin çantanla uğraşıyo.” (ID:112)

“Bunu hiç konuşmadık. Doğal süreçler, aslında beklentiyi kadınlar oluşturuyo. Yaşam süreci, özellikle böyle bi beklenti hiç olmadı.” (ID: 106)

Bunun aksine, annelerin neredeyse yarısı, eşleri tarafından *annelikleri hakkında olumsuz değerlendirildiklerini* ifade etmişler. Anneler, bir kadın olarak evin düzeni ve ev işi sorumluluğu, anne olarak da annelik görevleri, çocukların disipline edilmesi, çocukla ilgilenilmesi, kendi annesi gibi olma beklentisi ve bağırma veya sinir konusunda eşlerinin beklentileri ve olumsuz değerlendirmeleri olduğunu iletmiş.

“Mesela hem dükkânda olmamı istiyorum hem de aynı zamanda evde çocukların karnını doyurmamı istiyorum.” (ID:111)

“O, annesinin yaptıklarını benim de yapmamı bekliyor.Yani annesi ne yapmış? Çocukları tek başına büyütmüş,baba hiçbir figür yok.O, yani Doğu kültürü öyle yani.Anneler her şeyi yapıyorlar.Erkekler de oturuyorlar ya da işe gidiyorlar .Bu şekilde sistemleri onların öyle.Konuşmuyorlar bir de,kadınlar orada konuşmaz.Öyle.Herhalde o hala o kültürü...yani onların yaptıklarını bende görmeye çalışıyor.Ben konuşunca ortalık karışıyor.” (ID: 603)

Katılımcı annelerin bazıları, eşlerinin değerlendirmelerinden sonra kendileri de *kendi annelikleri hakkında* bazı değerlendirme ve eleştiride bulunmuş. Burada anneler daha çok daha sakin olması gerektiğini, çocuğuna karşı yeterli bir anne olmadığını düşündüğünü, çocuklarıyla geçirdiği zamanın yetersizliğini, çocuğunu kendi büyütemediği için iyi disiplin edemediğini vurgulamış.

“Daha sakin kalabilmeyi istiyorum bazen ama kalamıyorum. Çıldırtdığı zamanlar oluyor bağırıyorum, bağırarak istemezdim mesela. (ID: 657)

“Kesinlikle.Çünkü hani ben her yaptığım işi tam yapmaya çalışan bir insanım. İşte anneliği de tam yapamıyorsam, arada sırada pişmanlık duyuyorsam, ya da onlarla yeterince oynayamıyorsam ,vakit ayıramıyorsam “Anne olmasa mıydım acaba?” diyorum sadece, yetemediğini, bir şeyi yanlış yaptığını ve elindeki bir insan olduğunu düşünüyorsun.” (ID: 133)

4.3.8 Çocuk Bakımı

Katılımcı annelere, işte olduklarında kimin çocukla ilgilendiği ve bu bakım ile ilgili düşünceleri sorulmuştur. Çocuk bakımı ile ilgili söylemleri, üç başlık altında toplamak mümkündür; “bakım veren kişinin neden o kişi/kurum olduğu”, “bakım verene yönelik eleştiri” ve “çocuk bakımı konusunda ataerkil söylemler”.

Nicel anket sorularından, anneler isteyken çocuk bakımı ile sırasıyla en çok anneannenin, babaannenin, bakıcının ilgilendiğini ve diğer bir seçenek olarak da çocukların kreşe gönderildiği bilinmektedir. Annelerin bir çoğu da yine ilk öncelikli olarak aileden birinin çocuğa bakım vermesinin önemini, aile ve kreş bakımını da bir arada değerlendirdiklerini

iletmiş. Anneler, çoğunlukla *çocuğa bakanın aileden biri olmasının güven verdiği*ni, kendi yetiştiği gibi yetişiyor olmasının önemli olduğunu ve imkanların bu şekilde geliştiğini belirtmiş.

“Biz yine şanslıydık iki tarafın annesini de aktif olarak kullanıyoruz. Ama çok yorucu bir şey çocuk bakmak bir yaştan sonra çok daha yorucu olur.” (ID: 114)

“Bugün ona güvendiğim için çalışabiliyorum o olmasa çalışamam. Çünkü bugün bir şeye yani bakıcıya hem mi yani fiyat sor yani miktar zor. Hem de güvenemiyorsun hep aklın kalıyor yani.” (ID: 632)

Annelerin neredeyse tamamı, kendileri isteyken bakım veren kişi ya da kurumlarla ilgili olumlu ve olumsuz eleştiri yapmışlar. Genel olarak, anneler kendi çocuk bakımı davranışlarıyla, bu kişilerin davranışları arasında karşılaştırma yapmışlar. Bazıları, aile, bakıcı ve okulun olumlu yönde katkıları olduğunu belirtirken, bazı anneler de çocuklarının huy değiştirdiğini ve disiplin konularında zorluk yaşandığını ifade etmiş.

“Ama ben evde olsaydım herhalde biraz daha onları işte gezdirme, işte onlara uygun tiyatrolar... çünkü onlar çıkaramazlar .İşte onlara uygun arkadaş ortamları, işte evde ona göre oyun faaliyetleri... Çünkü onlara diyemiyorsun hem bakıyorlar hem de “şu oyunu oynar mısın, bu etkinliği yapar mısınız?” diyemiyorsunuz.” (ID: 608)

Yukarıdaki bölümde toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili annelerin söylemleri özetlenmiştir. Bu bölümde bazı anneler çocuk bakımı konusu sorulduğunda, çocuğa kimin bakması gerektiğini yine ifade ettikleri için, çocuk bakımı konusunda ataerkil söylemler bu kategoride ele alınmıştır. Anneler çocukların bakımında cinsiyet farklılığı olduğunu düşünerek, kız çocuklarının ve erkek çocuklarının anne ve babayı rol model olarak büyümesinin farkını vurgulamış. Ayrıca, genel olarak okula gidene kadar ya da belli bir yaşa kadar annenin çocukla ilgilenmesi gerektiğini dile getirmiş.

“O yüzden çocuklarla ilgili sorumluluğun kendimin üstünde daha çok olduğunu hissediyorum ki olması gerektiğini de düşünüyorum, Anne daha yakın olmalı.” (ID: 509)

“Hiçbiri okula başlamadan girmedim işe, gerçek sorumluluk sahibi aslında daha şey olmalı kadına çok fazla çalışmaya şey yapmamalı anladın mı biraz daha onu hayatını daha kolaylaştırmalı çünkü kadın çocuğunu büyütmeli, en azından okul çağına kadar, bak kreş kapılarında şurda burda olmamalı ben size söylüyüm, çocukları küçük yaşta kreşlere vermemeliler, ya en azından ilk okula başlayana kadar, en azından çocukla bence ilkokula kadar anne büyütmeli.” (ID: 614)

4.3.9 Destek Mekanizmaları

Nitel çalışmanın son üç sorusu, katılımcı annelerin kimlerden, nasıl destekler almak istedikleri üzerinedir. Anneler, söylemlerinde kimden destek almak istediklerini belirtirken, aynı zamanda bu kişiden nasıl bir destek almak istediklerini de ifade etmişler. Bu kategori, “eşten” “aileden”, “iş yerinden” ve “devletten” destek olmak üzere dört ayrı başlıkta incelenmiştir. Annelerin üçte biri, eşlerinden daha fazla destek almayı istediklerini iletmış. Ev işi ve çocuk bakımı konularında, yetişemediği zamanlarda ve lohusa döneminde *hem psikolojik destek hem de araçsal destek* (ör., ev işlerine yardım edecek birilerinin olması) beklediklerini ileten anneler, eşleri tarafından duygusal olarak fark edilmek istediklerini de eklemişler. Annelerin temel ihtiyacı, iş yüklerini hafifletecek araçsal bir eş desteği olmasının yanı sıra, anneler psikolojik ve duygusal desteği görmenin önemini de, söylemlerinde vurgulamışlar.

“Eşim de mesela ben nöbetten çıktığımda mesela alır çocuğu dışarı çıkarabilir değil mi?1-2 saat dışarı çıkarabilir çocuğu çıkarabilir ya da çocuğu sizden alıp “neyse hadi sen biraz dinlen ben biraz çocukla ilgileneyim” diyebilir.Bunların olması bizi iyi rahatlatır.” (ID: 603)

“Bacaklarını dinlendiriyo. Dinleniyo. Onu da anlıyorum, beden eğitimi öğretmeni bütün gün çalışıyo yoruluyo ama ben de çalışıyorum. Ben silerim o süpürebilir. Ben gelene kadar o bulaşıkları, sabahtan kalanları koyabilir, kıyafetleri dağınık onları toplayabilir. Yemek mesela ben yaparım o sofrayı kurabilir, çamaşır toplayabilir yapabilir. Duvardaki saat durur, koltuğun kenarı kırılır, şifonyer kırılır, yatağın suntası kırıldı 2 hafta kaldı öyle. Yaparım. O yapmaz, dokunmaz, o saat duvarda durmuş olsun görmez, görse de umursamaz, daha çok içinden gelmiyo.” (ID: 609)

“Belki psikolojik olarak daha anlaşılmaq, eşim tarafından psikolojik ihtiyaçlarımın daha yerine getirmesi. Böyle bi yani eşimde bi duygusal olarak fark edilmek isterdim. Hani bazen bunların üstünü örtmeye çalışsam da, eşimle ilgili olarak böyle bi destek, daha sevdiğini gösterilmesi, daha anlayışın gösterilmesi, daha fazla iletişim olması benim belki de anneliğime ve belki benim evdeki rolüme eş olsun annelik olsun daha iyi gelebilirdi yani.” (ID: 507)

Annelerin sayıca çok az bir bölümü, ailelerinden daha fazla destek görmek istediklerini belirtmiş. Ailelerinin, hem çocuk bakımı ve ev işleri konularında araçsal desteğini, hem de duygusal olarak yalnız hissetmemek için yanında olmalarını istediklerini ifade etmişler.

“Mesela isterdim ki annem haftada bir gün gelsin mesela benim evimde yemek yapsın, ben akşam eve gideyim. Bir gün hazır yemeğe oturayım, ertesi gün de yemeğini hazırlasın gitsin. Böylece hafta içi iki gün yemek işini halletmiş olsun.

Böyle bir destek çok güzel olurdu.” (ID: 604)

Katılımcı annelerin neredeyse yarısı, *iş yerinden daha fazla destek almak istediklerini* ifade etmiş. Özellikle, doğum izni, gerektiğinde kolayca izin alabilme, emziren annelere daha anlayışlı bir yaklaşım, ücretsiz izin ve izin uzatma, yarım gün çalışma veya çalışma saatlerinin düzenlenmesi desteği konularında ve kreş desteği alma konusunda, iş yerlerinden destek görmek istediklerini belirtmişler. Aslında annelerin vurguladığı birçok konu, iş yerinden bağımsız olarak devletin çalışan annelere sunduğu/sunması gerektiği destekler ile de örtüşmektedir.

“Ben keşke esnek olsun hani sabah 9 da geleyim, akşam kendimi ona göre ayarlayım işte bazen de sabah 6 da geleyim, akşam işim varsa erken çıkayım hani böyle bir şey hem trafik saatlerinden kaçmak isterim hem de şeyden kaçmak isterim ama daha onu yani beceremiyorlar yapamıyorlar, yapmak istemiyorlar.”

(ID: 114)

Destek mekanizmaları konusunda, annelerin hepsi *devletten özellikle kanunlar ve uygulamalar konusunda destek* beklediklerini ifade etmiş. Annelerin vurguladığı destekler; babaya verilen iznin artırılması, annelerin yarım gün çalışma düzenlemesinin yapılması, annenin çalışma saatlerine göre düzenlenmiş bir eğitim sisteminin olması, çocuğa maddi kreş desteği, ücretsiz izinler konusundadır. Bazı anneler, çalışma şartları ve devletin imkanları konusunda, özel sektör ve devlet memurluğunun da farkını vurgulamışlar. Özel sektörde çalışan annelerin izin isteme ve çalışma saatleri gibi konularda çok daha zor şartlar deneyimlediklerini belirtmişler.

“Mesela şimdi özel okul, özel kreş fiyatları çok yüksek. Devletin şimdi bu şeyine başvurduğum ben bir yeni bir şeyleri geldi, destek geldi işte neydi kreşe giden çocukları olan annelere işte aylık bir 800 lira mı yardım mı ne ama sıraya bile giremedik yani yedek listesindeyiz. Bence bu, bu kadar kısıtlı kalmamalı yani herkese.” (ID: 616)

“Zaten ben 4 yıl evdeydim, ücretsiz izin haklarım vardı, ikisi peş peşe olduğu için 2 yıl birinde evde kaldım diğer 2 yıl da diğerinde yani toplamda 4 yıl evdeydim. Böyle bi rahatlığı var devlet memurluğunun. Dediğim gibi işimin belki biraz da rahatlık ve devlet memurluğu olması bakımından diye düşünüyorum. Çalışma saatleri.” (ID: 111)

Annelerin çoğu ayrıca anneliklerini geliştirmek için çeşitli eğitim ve seminer ile psikolojik destek de almak istediklerini iletmiş. Çocuğun eğitimi, çocuk ve eşiyle iletişim, çocuğa alışma döneminde psikolojik destek, aile hekimliği gibi aile psikologu olması ve hayat boyu düzenli destek almak istediklerini söylemişler.

“Mesela çocuklarla ilgili iletişimin, hangi yaşta nasıl iletişim kurmakla ilgili destek almak isterdim, mesela 3 yaşındakiyle böyle iletişim kurmak. Çünkü bizde şimdi 2 tane farklı çocuk var ikisinin de yaş aralığı çok fazla.2 tane, tek çocuk gerçekten, şimdi birinin hobileri, zevkleri ve şeyi,iletişim şekliyle öbürünün çok farklı. Hani o konuda böyle birinin bana sufle vermesini isterdim, bak burada bu dediğin cümleyi böyle değil de şöyle desen daha iyi olurdu. Burada böyle değil de şöyle davransan daha iyi olurdu.” (ID: 620)

Nitel çalışma sonuçlarının, annelerin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına da, söylemler ile anne katılımcı numaraları eşleştirilerek, bakılmıştır. Bu incelemelerde görülmüştür ki, annelerin çoğu, sosyo-ekonomik ve eğitim düzeylerinden bağımsız olarak, birçok konuda benzer sorunlarla karşılaşmaktadır. Annelerin demografik özellikleri ne olursa olsun, çocukla ilgili sorumluluk ve bakım işleri, ev işi sorumlulukları, anneliğin tanımı yaparken iş yükü ve sorumlulukları açısından değerlendirmeleri, eşlerinin ev işi ve çocuk bakımına katılımı, iş-aile çatışması deneyimleri, çocuklarının gelişimlerini kaçırdıklarını düşünerek çalışmaktan dolayı suçluluk hissetmeleri ve sosyal çevrelerinden ve devletten bekledikleri destekler çok benzerdir. Ancak, annelerin hafta içi kendilerine ayırdıkları ve hafta sonu başkalarıyla geçirilen zamanlar, yüksek eğitilmiş ve yüksek sosyo-ekonomik seviyeye sahip annelerde daha fazladır. Bunun yanı sıra, yüksek eğitilmiş ve yüksek sosyo-ekonomik seviyeye sahip anneler arasında da, ataerkil söylemler yer almaktadır. Örneğin, anneliğin kadının yaratılışında olduğu ve öğrenilmez olduğu ya da kadının özellikle çocukları küçük yaşta annelik sorumluluklarına öncelik vermeleri gibi ataerkil yapıyı destekleyici fikirleri görmekteyiz. Bu fikirlerin, erkeklerin babalık kavramından uzaklaşmalarına yardımcı olduğu bilinmektedir (AÇEV, 2017).

Tablo 11. Nitel çalışma tema ve alt kodlamalar

Kategori adı	Alt kategori 1 adı	Alt kategori 2 adı	Kaç katılımcı tarafından ifade edildiği	Örnek cümle(ler)
Hafta içi günlük yaşantıları - Kendini tanımlama – iş yaşamına devam	Evlilik sebebiyle ara verme		3	Evlenmeden önce bir süre çalışmıştım. Daha sonra evlendikten sonra çalışma hayatıma biraz ara verdim. (170)
	Çocuk sebebiyle ara verme		27	Çocuğum oldu işte, ondan sonra bir sene ara verdim çalışma hayatına sonradan çocuk 2 - 2,5 yaşındayken devam ettim. (112)
Hafta içi günlük yaşantıları	Çocukla ilgili sorumluluk	Okul ile ilgili	34	Çocukların ödevleri oluyo onlarla birlikte oturuyoruz ödevlerini yaptırmaya çalışıyorum (111)
		Genel bakım ile ilgili	40	8 buçuktan sonra da işte çocuklarla faaliyetler kitap okumadır zaten 9 buçuk. 1 saat sonra da zavallılar yatıyor yani.bizi gördükleri gün 1 saat (514)
	İş ile ilgili sorumluluk		37	Sabah 6'da hani kalkıyorum, 7'de iş başı, 3.45 gibi işi bırakıyoruz, 4.30 5.00 gibi de evde oluyorum (112)
	Ev işi ile ilgili sorumluluk		33	Evde rutin hani yapılması gereken işler hani yemek, bulaşıktır evin derlenmesi toplanmasıdır (170) İşte anne olarak evi toparlıyorum. (133)
	Kendilerine ayırdıkları zaman		19	Kişisel 10 dakika ayırdığım kendime bi vakit var. Meditasyon diyebiliriz, dua diyebiliriz öyle bi vakit ayırıyorum kendime (497) Çok nadir iş falan olmazsa bi şeyler okuyoruz, bi şeyler izliyorum öyle. (461)
Hafta sonu günlük yaşantıları	Çocukla geçirilen zaman		39	Ya çocuklarla beraber ya tiyatro ayarlarsak oraya gideriz ya hava güzelse böyle bi parka gideriz. Bazen işte burda çevremiz olduğu için arkadaşlarla beraber bir şeyler yaparız

				ama genelde hafta sonumu çocuklarla geçirmeye çalışıyorum (123) Ama fazla bir şey yapmıyoruz yani. Dışarı çıkmıyoruz fazla çok (495)
	İşte geçirilen zaman		9	Hafta sonu okula yine geliyorum kendi kursum olduğu için (509)
	Ev işi ile geçirilen zaman		20	Hafta içi fazla ev işi falan yapamadığım gibi cumartesi günleri eve ayırıyorum (495)
	Başkalılarıyla geçirilen zaman	Eş ile	7	Akşamları bazen çok bunaldığımızda bi yere çıkalım dediğimiz zaman, Allah'tan babaaane ile dede yakın, onlara çocukları bırakıp biz öyle ayda bi kere falan öyle kaçamaklar yapıyoruz (111)
Arkadaş ile		14	Mümkünse arkadaşlarımızın görüp onların da çocukları var onlarla görüşüyoruz (114)	
Akraba ile		19	Kalabalık aileyiz. Benim tarafım zaten kalabalık. İşte bazen eşimin, çocuğun amcasıyla falan görüşüyoruz (495)	
Anneliğin Tanımı	İş yükü ve sorumluluk açısından tanım		26	Ahtapot olmak gibi .Aslında 2 kolun değil yani çok fazla kolun olması gerektiğini düşünüyorum. Ben ahtapot olduğumu düşünüyorum. Bir şeyi yaparken hepsine yetişmeye çalıştığımı hissediyorum (509)
	Fedakarlık açısından tanım		19	Koşulsuz sevmek anne olmak özveride bulunmak fedakârlık da bulunmak (170)
	Duygusal ve içgüdüsel ifadeler	Olumlu ifadeler	27	Anne olmak böyle çok büyük bi sevgi çemberinin içine girmek demektir yani sevgi ve huzur (461)
		Olumsuz ifadeler	4	Anne çok kutsal evet ama zaman zaman çok zorluk yaşadığım için destek olmayınca hani hastalıklarında şeylerinde sürekli hep sizinle beraber olunca e şey oluyorlar çok yük gibi geliyor (134)
	Annelik tanımına dair farkındalık		5	Tanımsal olarak yapmak çok zor (106)

				Anne olmak, hıı hıı çok bam diye ağır bi soru oldu. (615)
Babalığın Tanımı	İş yükü ve sorumluluk açısından tanım		25	Çocuğun bakımıyla ilgilenmeyen ama en çok çocuklarıyla eğlenen insan demektir (133) Babanın çok bir şeyi yok ya. (503)
	Duygusal ifadeler		11	Sevgi, sabır çocukla birlikte onların hepsi (461) Baba olmak sadece çocuklarına gidip alışveriş yapmak veya çocuklarına yemek yedirmek veya çocukların dışarı çıkarmak değil de çocuklarıyla yine oyun oynamak, sohbet etmek, konuşmak, şarkı söylemek. Bazen çok küçük bir şakayla bile onu gününü değerlendirmektir. (602)
	Erkeklik üzerinden tanım		14	Ciddi manada evin çatısı, kesinlikle evin çatısı (106) Koruma altına almak gibi bişey çocukları yani onlara yeterli güveni sağlamak (111)
	Babalık tanımına dair farkındalık		8	Ya şöyle, bunu tanımlayabilmek için sanırım yaşamak gerekir yani. Dolayısıyla aslında anneliği tanımladığım kadar kolay babalığı tanımlayabileceğimi düşünmüyorum (604)
Anneliğin Öğrenilmesi	Annelik Öğrenilmez		11	Yaratılıştadır. Kadının doğasında olan bi şey. Dişi ne olursa olsun, hayvan da insan da, anneliği doğasında(106) Bu sebeple hani aslında onunla alakalı ya da işte çocuk olunca bir şekilde ee Allah'ın verdiği bir şey herhalde hani o bize öğretiyor birazcık (134)
	Annelik Öğrenilir	Aileden	22	Anneliği bence ben annemden öğrendim, annem muhteşem bir kadın. (171) İşte yaşadıklarımız da şeylerimiz de, annemden de mutlaka öğrendiklerimiz var ya da işte etrafımdaki arkadaşlarımdan da ya da akrabalarından da ablam var, yengem var,

				onlardan öğrendim var onu yapmayacağım, bunu yapmayacağım diye kendime örnek aldığım ya da çizgi çizdiğim insanlar (134)
		Arkadaşlardan	4	Ama bir arkadaşım var mesela. Benim çocuklarım yokken onun çocukları vardı, çocuklarıyla iletişimine neler yaptıklarına o zamandan beri dikkat ediyordum hep(133)
		Kitaplar/Seminer/İnternetten	17	Bence eğitim almalı insanlar bu konuda.Yani öğrenecek,yaşanılarak öğrenilmesi gereken bir şey değil.Hani biz hep başkasının çocuğunu seviyoruz ya pohpohluyoruz ya öyle bir şey değil. (603)
		Kendi çocuğumdan	13	Ona nasıl davranman gerektiğini, aslında seni çocuk büyütüyor gibi. Sen onu büyütüyorsun yani.(657) Çocuğun karakterine ve mizacına göre sen de şekilleniyorsun nasıl anne olman gerektiğini öğreniyorsun görüyorsun.(170)
Babalığın Öğrenilmesi	Babalık Öğrenilmez		8	Hayır öğrenilmez. Babalık da içgüdüsel bir harekettir. (602)' Bence bu da içgüdüsel bi şey diye düşünüyorum yani çocuklarla ilgili olmak, çocukların sorumluluğunu almak.(111)
	Babalık Öğrenilir	Çevreden	8	En büyük öğrencileri babaları tabii ki. Yani bizdeki birçok kadının da belki benim aslında kabul etmediğim ama davranışlarımın altında da belki birçoğu babam annemden öğrenmişimdir. Onlar da önce babalarından öğrenmişlerdir sonra arkadaşlarından. (604)
		Kendi çocuğumdan	9	Çocuklar küçükken babalar daha az işin içinde. Ama çocuklarla iletişime geçtikçe, onlardan dönüt aldıkça daha çok baba oluyorlarmış gibi, babalar da işte oynadıkça ve karşı zaman geçirdikçe artık çocuk sanki babalığı öğretiyormuş gibi babalara(133)

Annelik ve Babalığın Farkı	Duygusal açıdan farklılık		15	Anne sevecenliği babaninki farklı, Anne daha dramatik, baba daha realite gibi (106)
	Doğuştan gelen farklılık		12	Farklı, farklı. Anne hamile kaldığınız anda bence anne oluyosunuz, baba çocuk doğduktan sonra bile değil bana kalırsa. Baba, çocukla baba iletişim kurmaya başladıktan sonra baba oluyosunuz. Baba onu biraz daha geç hissediyor, iletişim kurduğu zaman, ona doğru gittiği zaman, ona tepki verdiği zaman (117)
	Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı farklılık		24	Normalde baba hayatından çok fazla ödün vermeden yoluna devam edebilirken yani kendisi olmaktan veya değişmeye gerek kalmadan devam edebilirken baba olduktan sonra, annelik öyle değil, anne olduktan sonra hayatınızda bir sürü şeyin yeniden şekil alması gerekiyor (497) Baba ama bizim kadar yük olduklarını düşünmüyorum, kadınlar kadar üzerinde yük olduğunu düşünmüyorum. Evde çünkü iş...Evdeki iş bizi bekliyor. (509)
Toplumsal Cinsiyet Roller	Evdeki iş bölümü - Rutin ev işleri	Annenin üstlendiği	38	Evde yemek işi benim işim yani yemek ben yaparım, ütü, çamaşır, bulaşık hani bu işler bende (111) Bir iş bölümü yok işler benim işlerim. (604)
		Babanın üstlendiği	32	Yani marketi genelde eşime bırakırım üstlenmem. Fatura şu, bu kesinlikle üstlenmem. Üstlenirsem üstüme kalıyor (658)
		Ortaklaşa yapılanlar	22	Yok biz de öyle bir ayrımcılık yok. O an kim müsaitse kim ne yapabiliyorsa onu yapıyor. Hafta sonları veya da ben akşamları işten gelince beraber yaparız. (503)

		Dışarıdan destek	11	Annem sağ olsun yemeği yapıyo, çok büyük bir iş, işte şey temizliği 2 haftada bir teyzemiz geliyo (117)
Evdeki iş bölümü – Çocuk bakımı ile ilgili işler		Annenin üstlendiği	34	Baba sabah gidiyor, akşam geliyor yani her şeyi ile anne ilgileniyor.Tabii hani baba kalkıp alalım ihtiyacı var demez. Çünkü dolabını açıp ütü yapmadığı için, çamaşır yıkamayıp da çocuğu giydirmedeği için, hani neyin eksik olduğunu çok anlamıyor genelde bunun her şeyi anne. (503)
		Babanın üstlendiği	29	Bence bizim ailede baba sorumlu daha çok, çünkü o daha çok ilgilenebiliyor. Mesela çocukları yıkar. Çocuklar küçükken altlarını değiştirir. O konuda: Tuvalete götürür. Kıyafetlerini makineye atmasını eğer ben söylersem ya da o fark ederse atar. Üstlerini değiştirir, gece pijamasını giydirir. Sabah işte kıyafetini giydirir. (620) Önceden bunları yapıyor muydu? Hayır ,yapmıyordu. İşte çocuklarla olduktan sonra yavaş yavaş herhalde gerekliliğini kavradı diyelim. Ya da annenin patlamalarından doğan davranış değişiklikleri...(133)
		Ortaklaşa yapılanlar	28	Şimdi eşit paylaşıyoruz diyebilirim, yani onun geçirdiği zamanla benim geçirdiğimiz zaman nerdeyse eşit, çocuk büyüdükçe evet daha fazla da ihtiyaç duyuyo her iki ebeveyne de hani anneye olan bağımlılık gittikçe azalıyo, büyüdükçe dolayısıyla her iki ebeveyne de daha fazla ihtiyaç duyuyo.(117)
Kadının çalışması hakkında		Ataerkil söylemler	4	Kadının çalışması doğru bir şey değil.Evlendikten sonra mı hissediyoruz acaba değil mi?Çocuktan sonra diyorsun ki niye çalışıyorum yani? (603)

		Eşitlikçi söylemler	16	Bir kadının asla hani yapamayacağını düşünmüyorum, bi kadın her işi yapabilir. Biraz feministim bu konuda. Gerçekten ı sadece yapmak istesin, kadın her işi yapabilir diye düşünüyorum çünkü beynimiz gerçekten ona göre programlanmış (497)
Kadının mesleki rolleri hakkında		Ataerkil söylemler	5	Bazı meslekler aile hayatın yani anneliği o şekilde yapmanıza izin vermiyo yani siz bi kadın polisin ne biliyim gece vardiyası var bi şeyi var falan filan. Onlarda otomatikman tercih edilmiyor (115)
		Eşitlikçi söylemler	4	Atıyorum bir kadın şoförlük yapamaz mı? Bir takside şoförlük yapabilir bence ama bizim erkeklerimiz bu şekilde bakıyor mu bakmıyor (630)
Kadının anneliği hakkında		Ataerkil söylemler	10	Evde oturur, 20 tane çocuk doğurur, sadece çocuk bakar, çocuk büyütür gibi bi şeyi var, aradaki fark diyorum ya şeye göre çok değişiyö bölgeye göre ama genel olarak hani kanıksadığımız ne diyim mesela genel olarak erkek daha güçlüdür, maddi olarak daha aktiftir, kadın daha güçsüzdür, kadının görevi anneliktir, annelik olmalıdır hani annelik dışında bir profil yaratılmamalıdır kadına (499)
		Eşitlikçi söylemler	10	Maalesef Türk toplumunda şey var ııı kadın her şeyle tek başına cebelleşiyor türk toplumunda ben bi süre evet öyleydım [çocuğun adı] 6 aylık olana kadar çünkü çevremde her şey öyle empoze edilmişti bakıyodum her evde, çocuğu olan her evde bütün yükü, çocuğun bütün yükünü anne üstleniyodu. Sonra içimde bi isyan çıktı ve hayır dedim bu çocuğu ben tek başıma yapmadım lütfen yani bana bunu

				normalleştirmeye çalışmayın. Ondan sonra kopmalar olmaya başladı bende eşimle ilişkilerimde, dedim ki bak bu beni yıpratıyo ve böyle bi babalık profili istemiyorum. Ondan sonra değişim yaşamaya başladık (497)
Annenin Çalışma Hayatı	Annenin neden çalıştığı	Maddi nedenler	33	İki maaş olmasa erkek için de kötü bir hayat. Eşlerden biri işini kaybedebilir, işini kaybettiği, her iki ailede de ciddi bir varlık yoksa.. (115)
		Manevi nedenler	36	Çocuğuma model olduğumu, olcağım, olmam gerektiğini düşünüyorum ama benim doyumum şuan için en azından mesleğim birilerine faydalı olmak, birilerine yardımcı olmak (507) Ama işe gelmek de bana çok iyi geldi.Yani evde kalıp tamamen sadece 1 çocuğun ihtiyaçlarına yönelik kadın olmak beni mutlu etmedi yani.(133)
	Çalışmaktan duyulan suçluluk	Çocuk gelişimi ile ilgili keşkeler	18	Ama dış çıkarmasını göremedim, ilk yürümesini göremedim, ilk kelimesini ilk ben duymadım. Hep oldu, ilkokula kadar ben baksaydım, ilkokula kadar destek aldım. 2 yaşından beri kreşler, maddi desteğe ihtiyacım olmasa çocuğumu bırakıp çalışmam hele ilkokul döneminde, çünkü çocuğun en çok ihtiyacı olan dönemde zaten sınırlı bi vakit içerisindeyim görüşüyoruz resmen(112)
		Yorgun ve tahammülsüz olduklarını dile getirmeleri (zaman problemi)	25	Çocuklarımıza tabii çok yorulduğum için akşam bazı şeylerine ben de tahammül edemiyorum.Kızıyorum mesela yatmıyorlar falan diye.Ha ben bekliyorum ki hadi gidin yatın dediğimde yatsınlar ama çocuklar benden bekliyo(495)

	İş-aile çatışması		31	(evde gerilime) Oluyor oluyor. “Yeter” dediğimi... kendi içimden kendime bağırdım, çok oluyor : “Ne yapıyorsun? Niye bu koşuşturma, niye kendine zarar veriyorsun, ne oluyor sana?” dediğim çok oluyor, (eşe patlama ve eşle kavga) Tabii tabii .Tabii oluyor hiç bir hiçbir şey dört dörtlük gitmiyor mutlaka oluyor, mutlaka.(658)
	Aile-iş çatışması		7	İki aylıkken ben geri dönmem gerekiyordu. Gittiğimde bana eczacım dedi ki Bayrampaşa’da bi eczanede çalışıyodum. Şey dedi ben dedi senin geri alamam dedi çünkü dedi sen hani doğum izni, şey süt şeyi emzirme yok işte çocuğum hastalandı dicesin...”, “Hani zırt pırt benden izin alıyorsun dicesin, ben seni kabul etmiyorum dedi.(596)
	Annenin çalışması hakkındaki düşünceler	Eşinin düşünceleri	39	Devlet memuru olduğum için çalışma saatlerim de biraz daha rahat, haftasonum boş. Böyle olduğu için kesinlikle destekliyo(111)
		Ailesinin düşünceleri	38	Benim annem istemiyor açıkçası çünkü neden çocuklarımı aksattığını düşünüyor. Kendimin çok yorgun olduğumu düşünüyor bu sene mesela biraz daha rahatsızım, biraz daha gücüm yok, iyi bakmıyor kayın validem de bazen şikayetçi, yeter diyor, biraz da eşin çalışsın. Biraz sen çocuklarınla vakit geçir çünkü çok fazla çalışıyoruz ondan dolayı. (171)
Annelik Değerlendirmeleri	Eşi tarafından değerlendirme ve beklentiler	Olumlu	11	[çocuğun adı]’na söylemelerinden yola çıkıyorum, annen daha napsın senin için sabahın köründe kalkıyo gidiyo geliyor, yemek yapıyo bak bu saatte halen gelmiş senin çantanla uğraşıyo (112)

		Nötr	17	Bunu hiç konuşmadık. Doğal süreçler, aslında beklentiyi kadınlar oluşturuyo. Yaşam süreci, özellikle böyle bi beklenti hiç olmadı(106)
		Olumsuz	19	O, annesinin yaptıklarını benim de yapmamı bekliyor.Yani annesi ne yapmış? Çocukları tek başına büyütmüş,baba hiçbir figür yok.O, yani Doğu kültürü öyle yani.Anneler her şeyi yapıyorlar.Erkekler de oturuyorlar ya da işe gidiyorlar .Bu şekilde sistemleri onların öyle.Konuşmuyorlar bir de,kadınlar orada konuşmaz.Öyle.Herhalde o hala o kültürü...yani onların yaptıklarını bende görmeye çalışıyor.Ben konuşunca ortalık karışıyor.(603)
	Annenin kendini değerlendirmesi		15	Kesinlikle.Çünkü hani ben her yaptığım işi tam yapmaya çalışan bir insanım. İşte anneliği de tam yapamıyorsam, arada sırada pişmanlık duyuyorsam, ya da onlarla yeterince oynayamıyorsam ,vakit ayıramıyorsam “Anne olmasa mıydım acaba?” diyorum sadece, yetemediğini, bir şeyi yanlış yaptığını ve elindeki bir insan olduğunu düşünüyorsun(133)
Çocuk Bakımı	Bakım veren kişinin neden o kişi/kurum olduğu		37	Bugün ona güvendiğim için çalışabiliyorum o olmasa çalışamam. Çünkü bugün bir şeye yani bakıcıya hem mi yani fiyat sor yani miktar zor. Hem de güvenemiyorsun hep aklın kalıyor yani.(632)
	Bakım verene yönelik eleştiriler		36	Ama ben evde olsaydım herhalde biraz daha onları işte gezdirme, işte onlara uygun tiyatrolar... çünkü onlar çıkaramazlar .İşte onlara uygun arkadaş ortamları, işte evde ona göre oyun faaliyetleri... Çünkü onlara diyemiyorsun hem bakıyorlar hem de “şu

				oyunu oynar mısın, bu etkinliği yapar mısınız?” diyemiyorsunuz. (608)
	Çocuk bakımı konusunda ataerkil söylemler		14	Hiçbiri okula başlamadan girmedim işe, gerçek sorumluluk sahibi aslında daha şey olmalı kadına çok fazla çalışmaya şey yapmamalı anladın mı biraz daha onu hayatını daha kolaylaştırmalı çünkü kadın çocuğunu büyütmeli, en azından okul çağına kadar, bak kreş kapılarında şurda burda olmamalı ben size söylüyüm, çocukları küçük yaşta kreşlere vermemeliler, ya en azından ilk okula başlayana kadar, en azından çocukla bence ilkokula kadar anne büyütmeli (614)
Destek Mekanizmaları	Eşten		14	Eşim de mesela ben nöbetten çıktığımda mesela alır çocuğu dışarı çıkarabilir değil mi?1-2 saat dışarı çıkarabilir çocuğu çıkarabilir ya da çocuğu sizden alıp “neyse hadi sen biraz dinlen ben biraz çocukla ilgileneyim” diyebilir.Bunların olması bizi iyi rahatlatır(603)
	Aileden		7	Mesela isterdim ki annem haftada bir gün gelsin mesela benim evimde yemek yapsın, ben akşam eve gideyim. Bir gün hazır yemeğe oturayım, ertesi gün de yemeğini hazırlasın gitsin. Böylece hafta içi iki gün yemek işini halletmiş olsun. Böyle bir destek çok güzel olurdu.(604)
	İş yerinden		18	O süreç o kadar korkunç ki bence hiç yeterli değil, bakın çok büyük bir adaletsizlik var: devletin memuru olan kişi, bir yıl ücretsiz olarak da uzatıyor, 2 yıl çocuğuna bakabiliyorken ;asıl çalışmak isteyen özel sektörün kahrını çekip patron odaklı... Patronlar işte, hamile kalsa sorun, doğursa

				sorun bu streslere rağmen güler yüzle gidip işine sahip çıkan kadınlar gün sayarak işine dönüyor. Eski çalıştığım yerde 40'ı çıkınca çocuğun 40'ı çıksın işyerindesin diyen patron gördüm ben. (608)
	Devletten		40	Mesela şimdi özel okul, özel kreş fiyatları çok yüksek. Devletin şimdi bu şeyine başvurduğum ben bir yeni bir şeyleri geldi, destek geldi işte neydi kreşe giden çocukları olan annelere işte aylık bir 800 lira mı yardım mı ne ama sıraya bile giremedik yani yedek listesindeyiz. Bence bu, bu kadar kısıtlı kalmamalı yani herkese.(616)

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde “Ebeveynlik Davranışları ve Çocukların Sosyal-Davranışsal Gelişiminde İş-Aile Çatışmasının Rolü” projesi kapsamında yapılan nicel ve nitel analiz sonuçları, bilime katkısı kısaca özetlenecek, ve bundan sonra yapılması planlanan çalışmalar ve uygulamalar için bazı önerilerde bulunulacaktır. Bu proje ile, erken çocukluk dönemi olarak belirlenen 2-6 yaşları arasında çocuğu olan evli ve çalışan kadınların, iş-aile çatışması deneyimleri, iş-aile çatışmasının nedenleri ve hem bireysel, hem ailesel hem de çocuk gelişimi açısından sonuçları araştırılmıştır. Projenin başlıca amaçları (1) iş-aile çatışmasının annelerin psikolojik sağlıklarıyla olan ilişkisini, (2) iş-aile çatışmasının ebeveynlik davranışları ve çocuk davranışları ile olan ilişkisini, (3) bu ilişkilerde koruyucu (buffering) rol üstlenebilecek destek mekanizmalarının rolü incelemektir.

5.1 İş-Aile Çatışması Açısından Değerlendirme

Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimseyen toplum ve bireylerde, kadın okuryazarlığı ve eğitim seviyesi oldukça düşük olduğundan, kadının iş gücüne katılımı daha az olmaktadır. Örneğin, ülkemiz yasalarındaki eşitlikçi hükümlere rağmen genelde kadının işgücüne katılımı erkeklere göre çok daha düşük olmaktadır. Bu oran, 2010 yılında TÜİK tarafından tespit edilen bulgulara göre ancak %29,4'e yükselmiştir. Daha güncel olan TURKONFED (2017) raporuna göre, 2015 yılına kadar olan 5 yıllık dönemde yaklaşık 1 milyon kadının çocuk bakımı, yaklaşık 112 bin kadının ise yaşlı bakımı nedeniyle iş hayatını bıraktığı belirtilmiştir. Benzer bir şekilde, Türkiye Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre de, Türkiye genelinde ailede küçük çocuğa gündüzleri genellikle annesi bakmaktadır (TUİK, 2016). Türkiye'nin, değişen sosyoekonomik koşullar ve kentleşme ile birlikte, daha modern ve demokratik yapıya sahip, endüstrileşmiş bir ülke olduğu söylenebilir (Sunar ve Fişek, 2005). Ancak yine de, Türkiye'de toplumsal değerler ve beklentiler ışığında ailelerini kariyerlerinden üstün tutmakta ve ailelerinde “anne” ve “eş” kimlikleri işlerinden önce gelmektedir (Aycan, 2001; Sirman, 2000). Bu nedenle, kadınların çoğu evde çocuk bakımı ve ev işleri ile ilgili sorumlulukları üstlenmektedirler.

Çıkış noktası toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların deneyimledikleri iş ve aile yaşamlarındaki zorluklar olan bu projenin sonuçları göstermiştir ki, anneler günde ortalama 8.8 saat ve % 48.6'sı aynı zamanda hafta sonu da çalışmakta. OECD'ye göre en uzun mesai yapan ülkeler sıralamasında Türkiye birinci konumdadır. Türkiye'de ortalama çalışma saati 48 iken, Avrupa ülkelerinde ortalama 37 saattir (OECD, 2012). Türkiye'de çalışanların %23,3'ü, haftalık 60 saatten fazla çalışmaktadır. OECD ülkeleri fazla mesai yapanların ortalaması ise %5,6'dır. Bu kadar yoğun çalışan annelerin, eve geldiklerinde hem evde de yapılacak rutin ev işlerinin olması, hem çocuklarıyla vakit geçirecek motivasyonlarının olmaması, hem de iş yerindeki stresi eş ve çocuklarına aktarmaları kaçınılmazdır.

Çocuklarıyla geçirdikleri zamanın süresi kadar, iş yerindeki stresli ortamın da ebeveynlik davranışlarının kalitesini değiştireceği bilinmektedir.

Nicel analizlerle elde edilen bulgular göstermektedir ki, anneler çocukları küçük yaşta çalışırken çalıştıkları için kendilerini kötü hissetmekte ve suçlamaktalar. Bu suçluluk duygusu da, onların iş-aile çatışması deneyimlemesinde en önemli unsurlardan biri. Özellikle hafta sonu da çalışan anneler, bu suçluluk duygusunu daha fazla deneyimlediklerini belirtmişler. Literatürle uyumlu olarak, iş-aile çatışması deneyimleyen annelerin depresyon düzeylerinin de daha yüksek olduğu ve bu annelerin çocuklarına karşı daha az olumlu ebeveynlik davranışları sergilediği bulunmuştur. Literatür, annenin psikolojik sağlığı bozulduğunda (özellikle depresyon durumunda) annenin olumlu ebeveyn davranışlarının ve anne-çocuk iletişiminin seyreklediğine (Goodman, 2007; McCarty ve McMahan, 2003), düşük nitelikli ebeveyn-çocuk ilişkilerine (Cummings ve Kouros, 2009) neden olduğu bilinmekle beraber, bunların sonucu olarak da çocuklarda olumsuz gelişimsel özelliklere işaret etmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarında, annelerin depresyon seviyeleri ve ebeveynlik davranışları aracılığıyla, iş-aile çatışmasının çocuklarda olumsuz gelişimsel özelliklere neden olduğunu vurgulamıştır.

Bu bilgiler, aynı zamanda nitel yöntemle elde edilen bilgilerle de uyumaktadır. Anneler, hissettikleri suçluluk duygusunu, hem çocuklarıyla ilgilenemedikleri ve onların en önemli 'an'larını kaçırdıkları için yaşadıkları pişmanlıkla, hem de işten eve geldiklerinde tahammülsüz ve yorgun olmaları üzerine verimli zaman geçiremediklerini ifade etmişler. Kadınlar, çalışmanın önemini vurgulasalar bile, çalışmaktan dolayı zaman zaman pişmanlık yaşadıklarını ve ailelerine zarar verdiklerini düşündüklerini belirtmişler. Aynı zamanda, anneler hem maddi hem manevi nedenlerden dolayı çalıştıklarını vurgulamışlar. Yani, anneler çalıştıklarında kendilerini iyi hissetseler bile bir yandan da ekonomik şartlar nedeniyle zorunluluktan dolayı çalıştıklarını belirtmişler. Bu durumda da, annelerin çelişik duygular hissetmesi ve çalıştıklarından dolayı suçluluk duymaları ve bunun sonuçları kaçınılmaz olacaktır.

5.2 Algılanan Desteğin Önemi

İş-aile çatışmasını yordayan diğer bir önemli unsur da, annenin kurumundan ve sosyal çevresinden (eş, aile, arkadaş) algıladığı destek olmuştur. Kişilerin çevrelerinden aldıkları ve algıladıkları destek düzeyinin, onların psikolojik sağlık ve duygu durumlarını olumlu etkilediği birçok çalışma ile gösterilmiştir (ör., Mulsow, Pursley, Caldera, Reifman ve Huston, 2002). Annenin sosyal çevresinden, özellikle eşlerinden ve ailelerinden aldığı destek, ya anneye verilen duygusal destek şeklinde, ya da annenin gereksinimi olduğunda çocuğuna bakma veya ev işinde yardımcı olma gibi araçsal destek şeklinde olabilir. Özellikle aileye ve çevreye bağlılığın öneminin vurgulandığı toplulukçu kültürlerde, hem annenin

çevresinden aldığı somut destek, hem de onun algıladığı duygusal destek, annenin deneyimlediği zor yaşam koşullarının olumsuz etkilerini düzenleyecektir (Kağıtçıbaşı, 2005). Annenin iş çevresinden aldığı maddi veya manevi destek de, onun hem psikolojik sağlığını hem de dolaylı olarak ebeveynlik davranışlarını etkileyecektir. Stresli bir iş yerinde çalışan annelerin çocuklarına karşı daha az destekleyici, daha fazla kısıtlayıcı ve cezalandırıcı davrandıkları bulunmuştur (Luster, Rhoades ve Haas 1989; Parcel ve Menaghan, 1997).

Çalışma sonucuna göre, annelerin %60.6'ı, onlar isteyken çocuklarının bakımına bir aile bireyinin katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Anne ve baba dışında doğduğundan beri çocuğa bakım veren kişiler düşünülüğünde ise, çocuğa doğduğundan beri bakım veren bu kişiler arasında en çok belirtilen çocuğun anneanesi (%53) olmuştur. Bunu, çocuğun babaanesi (%21) ve bakıcı (%11) takip etmiştir. Bunların dışında, annenin komşusu, çocuğun teyze/hala/amca/dayı/yengesi de çocuğa bakanlar arasındadır. Bulgular göstermiştir ki, annelere yönelik duygusal destek arttıkça, deneyimledikleri iş-aile çatışmasının ve depresyon düzeyleri azalmış ve bunun etkisiyle olumlu ebeveynlik davranışları artarken olumsuz çocuk davranışları ise azalmıştır. Özellikle, annenin depresyon düzeyi için ise, algılanan sosyal desteğin koruyucu etkisi de çalışma sonuçlarıyla vurgulanmıştır. Yapılan derinlemesine mülakat sonuçlarında ise, anneler en çok eşlerinden ve sonra da ailelerinden görmek istedikleri araçsal desteği vurgulamışlar. Çalışan annelerin en çok almak istedikleri, çocuk bakımı ve ev işlerinde onlara destek olacak eşlerinin ya da aile üyelerinin olmasıdır.

Annelerin kurumlarından aldıkları ve nicel analiz sonuçlarını etkileyen en önemli destek, ihtiyaçları olduğunda resmi izin almadan bir iki saatliğine işten erken çıkabilmeleri olarak vurgulanmıştır. Aynı zamanda, okul öncesi eğitim imkanı sunan kurumlarda çalışan annelerin bu hizmeti sunmayan kurumlarda çalışanlara göre daha az iş aile çatışması yaşadıkları bulunmuştur. Sonuçlar göstermektedir ki, kurumsal desteği yüksek olarak algılayan anneler, çocuklarına karşı daha fazla destekleyici ve daha az cezalandırıcı davranışlar sergilemektedirler. Çocukların davranışsal gelişimleri, kurumsal destek ile doğrudan ilişkili olmasa bile, annelerin ebeveynlik davranışları üzerinden dolaylı olarak ilişkilidir. Kurumdan algılanan destek konusu, annelerin nitel görüşmelerindeki söylemlerinde de karşımıza çıkmıştır. Anneler, doğum izni konusunda bile (nicel verilere göre annelerin %16'sı resmi doğum iznini kullanmamıştır), iş kurumlarının zorluk çıkardığını, gün içerisinde çocuğuyla ilgili herhangi bir konu nedeniyle iş yerinden bir iki saatliğine izin almanın, müdürlerin karşısında izin isteyen konumda olmanın bile kendilerini kötü hissettirdiğini vurgulamışlar.

Kurumsal destek konusunda, özellikle nitel çalışma sonuçlarından elde edilen bir bilgi de, özel sektör ve devlette çalışan annelerin, izin süresi, izin alma kolaylığı, çalışma şartları

gibi konularda farklılaştığıdır. Birçok anne, devlet kurumlarında çalışmanın annelik ve ev işi sorumluluklarını daha rahat yapabilmelerine olanak sağladığını vurgulamış. İşyerinde, okul öncesi hizmeti olan annelerin, daha az iş-aile çatışması yaşadığı bilinmektedir. Nitel çalışma sonuçlarına göre de, annelerin hemen hepsi devletten bu konuda destek beklemektedir. Okul öncesi kurumların ücretleri nedeniyle, çocuklarını kreşe veremeyen anneler, ya belirli süre işi bırakmak zorunda kaldıklarını ya da aile bireylerinden destek aldıklarını iletmişler. Okul öncesi eğitimin, ücretsiz olduğu ve daha küçük yaşlardan başladığı ülkelerde (ör, Norveç), kadınların iş gücüne katılımının daha fazla olduğu bilinmektedir (OECD, 2012). Bu bağlamda, annelerin bu destek beklentileri, sosyal politikalar açısından da önemli bilgiler sunmaktadır.

5.3 Nitel Araştırmanın Önemi

Derinlemesine görüşmelerde, kadınların sıradan bir günü neler yaparak geçirdikleri, kadın-erkek eşitliğine ilişkin fikirleri ve ev içi iş bölümü konusunda eşiyile paylaşımları hakkında bilgiler alınmıştır. Ayrıca, annelik deneyimleri, iş ortamında yaşadığı sorunlar, çevrelerinden bekledikleri destek ve türleri hakkında da sorular sorulmuştur. Böylece, hem yukarıda özetlenen nicel analizlerin değerlendirilmesini ve geçerliğinin test edilmesini sağlamış, hem de nicel verilerle sorulamayan veya elde edilemeyen değerli bilgiler edinilmiştir. Özellikle, kadının günlük yaşantısı, anneliği ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından değerlendirmeleri, ancak nitel yöntem ile mümkün olmuştur.

Kadınların çoğu, çalışma hayatı ve ev işleri arasında günlerini geçirdiklerini dile getirmişler. Sabah erken kalkıp çocuklarla ilgilenen ve işe giden kadın, eve gelince de yemek ve diğer rutin ev işleriyle ilgilenip çocuklar yatana kadar da onlarla oyun oynadıklarını söylemişler. Çocuklarla oyun oynama konusunda, eşleriyle iş bölümü yapan kadınlar, genellikle ev işleri konusunda çoğu sorumluluğun kendilerine ait olduğunu belirtmişler. Bununla ilişkili olarak da, anneliklerini tanımlarken çoğu kadın iş yükü ve sorumluluk açısından tanımlamalar yapmış. Anneliği ahtapota benzeten kadınlar, aynı anda birçok işi yapabilme becerisi olarak tanımlamışlar. Bunun yanı sıra, duygusal olarak da sonsuz sevgi ve fedakarlık olarak tanımlanan anneliğin, daha çok sonradan öğrenildiğini ifade etmişler. Toplumumuzda, anneliğe bir kutsallık atfı yapılması ve kadının doğasından gelen bir özellik olduğu kanısı yaygın olmasına rağmen, çalışan annelerde bu bakış açısına sahip kadınların oranını nispeten az görmekteyiz.

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal ve sosyal olarak belirlenen ve öğrenilen, kadın ve erkeğin rol ve sorumluluklarını ifade eden bir kavramdır. Türkiye'deki kadın-erkek ilişkilerinin ve aile içi ilişkilerin, her ne kadar gelişmekte olsa da, geleneksel (ataerkil) yapıda olduğu bilinmektedir (Güvenç, 2014; Kandiyoti, 1997). Bu çalışma kapsamında da, çalışan annelerin en çok vurguladığı konulardan biri toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Özellikle ev işleri

konusunda, anne ve babaların üstlendikleri sorumluluklar farklılaşmaktadır. Nicel verilerle de desteklendiği üzere, annelerin daha fazla yemek yaptığı, ev işi yaptığı, çocuk bakımıyla ilgilendiği belirtiliyor. Baba ise, daha çok ev dışındaki işlerde, örneğin market alışverişi yapmak veya fatura yatırmak, ve çocuk ile oyun oynama konusunda sorumluluk almakta. Birçok anne, bu nedenle babalığın daha zevkli olduğunu, çocuğun ağlaması veya zorluk çıkarttığı zamanlarında annenin ilgilenip, oyun ve eğlence kısmında babanın rol aldığını vurgulamış. Bir başka vurgulanan söylem de, anneler bu gibi ev ve çocuk bakımı işlerini yapmama konusunda bir seçeneklerinin olmadığını, ancak babaların seçme haklarını kullandıklarını veya bu işlere zamanla yavaş yavaş adapte olduklarını dile getirmişler. Bu sonuçlar da göstermektedir ki, toplumsal bağlam içinde gerçekleşen annelik ve babalık, o toplumsal bağlam içinde belirlenen kadınlık ve erkeklik şekilleri içinde gerçekleşmektedir.

5.4 Projenin Bilimsel Katkısı

Kullanılan tüm ölçek ve ölçümlerin önceden pilot testi yapılmış, ve bundan dolayı da uygulandıktan sonra ölçüm problemi arz eden bir durum ile karşılaşılmamıştır. Çalışan annelerin içinde buldukları farklı ekolojilerin dahil edilmesiyle, kuramsal çerçeve kapsamında, niteliksel ve niceliksel ölçümler ve analizler ile bir arada yürütülmüş ve böylece var olan kuramsal çerçevenin sorgulanması mümkün olmuştur. Endüstriyel psikoloji alanında yapılan birçok uluslararası ve ulusal çalışma, iş-aile çatışmasının kurumsal verimlilik, bireylerin iş yaşantısındaki verimliliği ve psikolojik sağlıkları ile ilişkilerini incelemiştir. Ancak gelişim literatüründe iş-aile çatışmasının, ebeveynlik ve çocuk gelişimi ile olan ilişkisini, özellikle ulusal literatürde araştıran çalışmalar yok denecek kadar kısıtlıdır. Gelişim psikolojisi araştırmaları ve endüstriyel psikoloji araştırmalarının bakış açısını bir çalışmada toplamış olan bu proje, böylece hem çalışan kadınların çalışma ekolojileri sorunlarını ve iş-aile çatışması deneyimleri dolayısıyla etkilenebilecek olan iş verimliliği ile ilgili önemli bilgiler ortaya koymuş, hem de çalışan annelerin ve çocuklarının psikolojik sağlıkları ve gelişimsel davranışlarına odaklanarak, bu konularda oluşabilecek sorunlar üzerinde durmuştur. Bu proje, iki bilim alanındaki kesişen etkenleri araştırmak için tasarlanmıştır.

Bu proje ve verilerine dayanarak bazı yeni konular ve yeni projeler üretmesine de temel oluşturmuştur. Bunlardan bir tanesi yürütücünün başvurduğu Işık Üniversitesi BAP fonu destekli "İş Ortamının ve Algılanan Desteğin Aile Sistemindeki Rolü" isimli projedir. Bu projede yer alan çalışan annelerin bir kısmının eşleri (N=350) ile de BAP projesi kapsamında görüşülmüş ve onların da iş-aile çatışması deneyimleri hakkında bilgi edinerek, toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik algılarının babalıklarına etkileri belirlenmiş, böylece TÜBİTAK 3501 projemi desteleyecek şekilde, çalışan eşleri (anne ve babaları) beraber ele alarak aile sistemini bir bütün olarak incelenmiştir. Bunun yanı sıra, anne-baba-çocuk-bakıcı ekolojilerini bir arada alacak ve kadının iş-aile çatışmasının çocukların davranışsal ve bilişsel gelişimine

boylamsal etkilerini araştıracak yeni çalışma fikirleri de oluşmuştur. Proje ayrıca, gönüllü lisans ve lisansüstü öğrencileri ile bursiyerler için uygulamalı araştırma olanakları sağlamıştır. Nicel ve nitel saha çalışmalarında ve veri kodlama ve analizlerinde öğrencilere uygulama deneyimi kazandırılmıştır.

5.5 Projenin Sosyal Politika Geliştirmesi ve Uygulamaya Yönelik Katkıları

Projenin kuramsal çerçevesini oluşturan Ekolojik sistemler kuramı, çocuğun gelişim ekolojilerini sistematik bir şekilde incelenebilmesini sağlayan bir temel sunmaktadır. Bir ocuğun gelişim yörüngesini en yakından etkileyen ekolojiler ise çocuğun doğrudan ilişkide olduğu ekolojilerdir. Bu ekolojilerden çocuğa en yakını olan ve aileyi içeren mikro-sistem; çocuğun ebeveynlerinin iş yeri, geniş aile, komşular, medya, toplumsal ilişki ağları ve sosyal hizmetlerin çevrelediği egzo sistem; ve egzo sistemi de çevreleyen maddi kaynaklar, inanç sistemleri, yapısal olanaklar, destekleyici evre, kültürel ilişkiler ve yaşam olanaklarından oluşan makro sistem, çocuğun gelişimini etkiler.

Araştırmanın bulguları, çalışan annelerin sorunlarını nicel ve nitel yöntemlerle özetlemiş ve çocukların sosyal-davranışsal gelişimlerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Tüm bu bilgiler, çalışan annelere yönelik destekleyici politikaların önemini vurgulamakta, sadece psikolojik destek ve ocuk gelişimiyle ilgili eğitimler ile değil, genel olarak çalışma ve ev koşullarını iyileştirici uygulamalar geliştirilmesinin önemli olabileceği düşündürmektedir. Annelerin çocuklarına ayırdıkları zamanın kısıtlılığının ve bu kısıtlı zamanı yorgun olduklarından istedikleri kalitede geçiremiyor olmalarının onların ebeveynlik davranışlarını olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda sunulacak öneriler ve politika modelleri şöyle sıralanabilir:

- ✓ çalışan annelerin ihtiyaçları doğrultusunda daha esnek çalışma saatleri veya izin imkânları sunulması;
- ✓ İş yerinde ücretsiz bakım ve kreş hizmetlerinin sunulması ve bu konu var olan yasalara uyulması;
- ✓ İş-aile dengesi konusunda çalışan anne ve babalara seminerler verilmesi;
- ✓ Gelişmiş ölkelerdeki politikalar da göz önünde bulundurularak, annelerin çocuklarıyla daha fazla ilgilenmelerini sağlamak için doğum izin günlerinin özel sektörde de arttırılması;
- ✓ Anneler yasal doğum izinlerini kullanamadıklarında, yasal olarak korunmalarını sağlayacak düzenlemelerin getirilmesi;
- ✓ Babaların da, sözleşmesine göre 2-10 gün arasındaki babalık izinlerinin yasal olarak düzenlenmesi ve arttırılması, ve böylece toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda doğumdan itibaren anne ve babanın ocuk bakımı konusunda eşit sayılması;

- ✓ Eğitimler ya da toplumun önde gelenleri (muhtar, okul müdürleri, siyasetçiler) aracılığıyla, annelerin eşlerine (babalara), kadına karşı cinsiyetçi yaklaşımlar konusunda bilgiler verilmesi.

Çalışan annelerin ebeveynlik davranışlarının desteklenmesi, annelik ve kadınlık ile erkeklik ve babalığın değişimi, toplumdaki kadın-erkek iş bölümü ile ilgili algının da değişmesi Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramının da önerdiği gibi, hem kamu ve özel kurumların kadının çalışmasını ve çalışma hayatını destekleyici programlarla işbirliği yapması, hem de daha geniş çerçevede, devlet politikası olarak bazı düzenlemelerin yapılması ile sağlanabilir.

6. KAYNAKLAR

- Achenbach, T. M. ve Edelbrock, C. S. (1981). Behavioral problems and competencies reported by parents of normal and disturbed children aged four through sixteen. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1-82.
- Achenbach, T. M., Edelbrock, C. ve Howell, C. T. (1987). Empirically based assessment of the behavioral/emotional problems of 2- and 3-year-old children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15(4), 629-650.
- Achenbach, T. M. ve Rescorla, L. A. (2000). Manual for the ASEBA preschool forms and profiles: An integrated system of multi- informant assessment; Child behavior checklist for ages 1 1/2-5; Language development survey; Caregiver-teacher report form. University of Vermont.
- AÇEV (2017). *Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. Türkiye'de Babalığı Anlamak Serisi*. Anne Çocuk Eğitim Vakfı. İstanbul. (Yazar: Berna Akçınar).
- Adler, N. J. ve Izraeli, D. N. (1994), *Competitive frontiers: Women managers in a global economy*, Cambridge, MA: Blackwell.
- Akcınar, B. (2017). Aile Sistemlerinde Şiddetin Döngüsü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 4.
- Akcınar, B. ve Baydar, N. (2014). Parental control is not unconditionally detrimental for externalizing behaviors in early childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 38(2), 118-127.
- Allen, T. D. (2001), Family-supportive work environments: The role of organizational perceptions, *Journal of Vocational Behavior*, 58, (ss. 414 – 435).
- Almeida, D.M. , Wethington, E. ve Chandler, A.L. (1999), Daily transmission of tensions between marital dyads and parent-child dyads, *J. Marriage Fam*, 61, (ss. 49–61).
- Andersen, P. A. ve Telleen, S. L. (1992). The relationship between social support and

- maternal behaviors and attitudes: A meta- analytic review. *American Journal of Community Psychology*, 20(6), 751-774.
- Arkonaç, S. (2012). *Söylem Çalışmaları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Aunola, K. ve Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76(6), 1144- 1159.
- Aycan, Z. (2008), Cross-cultural perspectives to work-family conflict, In K.Korabik ve D.Lero (Eds.). *Handbook of Work-Family conflict*, (ss. 359-371). London: Cambridge University Press.
- Aycan, Z. ve Eskin, M. (2005), Relative contributions of childcare, spousal support, and organizational support in reducing work– family conflict for men and women: The case of Turkey, *Sex Roles*, 53, (ss.453–471).
- Aycan, Z., Eskin, M. ve Yavuz, S. (2007), *Hayat Dengesi, İş Aile ve Hayatı Dengeleme Sanatı*, 1. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Babakus, E., Yavas, U. ve Karatepe, O.M. (2008), The effects of job demands, job resources, and intrinsic motivation on emotional exhaustion and turnover intentions: A study in the Turkish hotel industry, 9, (ss.384-404), *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*.
- Bakan, İsmail, A., Melih Eytmiş, Burcu Erşahan, İnci F. Doğan, Gökhan Bulunmaz, (2011), Banka Çalışanlarının İş Tatmin ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri ile Çatışma Tür ve Stratejilerine Bakış Açıları Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Alan Araştırması, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*,1-31.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67(6), 3296-3319.
- Barker, G., Contreras, J.M., Heilman, B., Singh, A.K., Verma, R.K., ve Nascimento, M. *Evolving Men: Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES)*. Washington, D.C.: International Center for Research on Women (ICRW) and Rio de Janeiro: Instituto Promundo. January 2011.
- Batum, P. ve Yağmurlu, B. (2007). What counts in externalizing behaviors? The contributions of emotion and behavior regulation. *Current Psychology*, 25(4), 272–294.
- Baydar, N., Greek, A. ve Gritz, R. M. (1999), Young mothers' time spent at work and time spent caring for children, *Journal of Family and Economic Issues*, 20, (ss. 61–84).
- Baydar, N., Kuntay, A., Goksen, F., Yagmurlu, B. ve Cemalcilar, Z. (2008). The Study of early childhood developmental ecologies in Turkey. Ankara, Turkey: The Scientific and Technological Research Council of Turkey (Grant No. 106K347).
- Baydar, N., Kuntay, A. C., Yagmurlu, B., Aydemir, N., Cankaya, D., Goksen, F. ve

- Cemalcilar, Z. (2014). "It takes a village" to support the vocabulary development of children with multiple risk factors. *Developmental Psychology*, 50(4), 1014.
- Behson, S. J. (2002b), Which dominates: The relative importance of work–family organizational support and general organizational context on employee outcomes, *Journal of Vocational Behavior*, 61,(ss. 53–72).
- Belsky, J. ve Cassidy, J. (1994), Attachment and close relationships: An individual difference perspective, *Psychological Inquiry*, 5, (ss. 27–30).
- Benligiray, S. ve Sönmez, H. (2012), Analysis of organizational commitment and work–family conflict in view of doctors and nurses, *The International Journal of Human Resource Management*, 23(18), (ss. 3890- 3905).
- Black, S.E., Devereux, P.J., ve Salvanes, K.G. (2005). The More the Merrier? The Effect of Family Size and Birth Order on Children's Education. *Quarterly Journal of Economics*, 120, 669-700.
- Bond, F.W., Flaxman, P.E.ve Bunce D. (2008). The Influence of Psychological Flexibility on Work Redesign: Mediated Moderation of a Work Reorganization Intervention. *Journal of Applied Psychology*, 93: 645-654.
- Boratav, H. B., Fişek, G. O. ve Ziya, H. E. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri. Bilgi Üniversitesi Yayınları*, İstanbul, Türkiye.
- Borelli, J. L., Nelson, S. K., River, L. M., Birken, S. A. ve MossRacusin, C. (2017), Gender differences in work-family guilt in parents of young children, *Sex Roles*, 76(5).
- Bozok M. (2016). Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeği. Yayınlanmamış Çalışma.
- Bradley, R. H., Whiteside, L., Mundfrom, D. J., Casey, P. H., Kelleher, K. J. ve Pope, S. K. (1994). Early indications of resilience and their relation to experiences in the home environments of low birthweight, premature children living in poverty. *Child Development*, 65, 346-360.
- Bronfenbrenner, U. (1979), *The ecology of human development: Experiments by nature and design*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruck, C. S., Allen, T. D. ve Spector, P. E. (2002), The relation between work–family conflict and job satisfaction: A finer-grained analysis, *Journal of Vocational Behavior*, 60, (ss. 336–353).
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work–family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 169- 198.
- Carıkcı, H. I. ve Celikkol, O. (2009), İş-aile çatışmasının örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetine etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (ss.153-171).
- Carlson, D. S., Kacmar, K.M., ve Williams, L.J. (2000), Construction and initial validation

- of a multidimensional measure of work- family conflict, *J. Vocational Behavior* 56(2), (ss.249–276).
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, Sage, London. Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd Edition). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Coley, R. L., Kull, M. A. ve Carrano, J. (2014). Parental endorsement of spanking and children’s internalizing and externalizing problems in African American and Hispanic families. *Journal of Family Psychology*, 28(1), 22.
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M. ve Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55, 218-232.
- Cooklin, A. R., Westrupp, E., Strazdins, L., Giallo, R., Martin, A. ve Nicholson, J. M. (2015). Mothers' work–family conflict and enrichment: Associations with parenting quality and couple relationship. *Child: care, health and development*, 41(2), 266-277.
- Cooksey, E., Menaghan, E. ve Jekielek, S. (1997), Life-course effects of work and family circumstances on children, *Social Forces*, 76, (ss.637–667).
- Corbin, J. M., ve Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Costigan, C. L., Cox, M. J. ve Cauce, A. M. (2003), Workparenting linkages among dual-earner couples at the transition to parenthood, *Journal of Family Psychology*, 17, (ss.397–408).
- Cox, M. J. ve Paley, B. (1997), Families as systems, *Annual Review of Psychology*, 48, (ss. 243–267).
- Crouter, A. C., Bumpus, M. F., Maguire, M. C. ve McHale, S. M. (1999), Linking parents’ work pressure and adolescents’ well being: Insights into dynamics in dual-earner families, *Developmental Psychology*, 35, (ss. 1453–1461).
- Cummings, E. M., ve Kouros, C. D. (2009). Maternal depression and its relation to children’s development and adjustment. *Encyclopedia on early childhood development*, 1-6.
- Cutrona, C.E., Russell, D.W., Hessling, R.M, Brown, P.A. ve Murry, V., (2000), Direct and moderating effects of community context on the psychological well-being of African American women, *J. Pers. Soc. Psychol*, 79:1088–101.
- Davidson, M.J., ve Burke, R.J. (2004), Women in management worldwide: facts, figures and analysis – an overview, in Davidson, M.J., Burke, R.J. (Eds), Women in

- Management Worldwide: Facts, Figures and Analysis, Ashgate Publishing Limited, Aldershot, (ss. 1-15).
- Deater- Deckard K. ve Dodge, K.A. (1997). Externalizing Behavior Problems and Discipline Revisited: Nonlinear Effects of Culture, Context, and Gender. *Psychological Inquiry*, 8, 161-175.
- Demirel, F., Üner, A. ve Kırmı, E. (2001). Van ili kırsalındaki annelerin çocuk beslenmesindeki alışkanlıkları ve uygulamaları. *Van tıp dergisi*, 8, 18-22.
- Derogatis, L.R. (1992), The Brief Symptom Inventory-BSI: Administration, scoring and procedures manual-II. USA: Clinical Psychometric Research Inc.
- Dumenci, L., Erol, N., Achenbach, T. M. ve Simsek, Z. (2004). Measurement structure of the Turkish translation of the Child Behavior Checklist using confirmatory factor analytic approaches to validation of syndromal constructs. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(3), 335-340.
- Duxbury, L., Higgins, C. ve Lee, C. (1994). Work-family conflict: A comparison by gender, family type, and perceived control. *Journal of Family Issues*, 15(3), 449-466.
- Eamon M.K. ve Zuehl R.M.(2001), Maternal depression and physical punishment as mediators of the effect of poverty on socioemotional problems of children in single-mother families *Am. J. Orthopsychiatry*, 71:218–26.
- Eby, L. T., Casper, W. J., Lockwood, A., Bordeaux, C. ve Brinley, A. (2005), Work and family research in IO/OB: Content analysis and review of the literature (1980–2002), *Journal of Vocational Behavior*, 66, (ss. 124–197).
- Efeoğlu, İ. E. (2006), *İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumunu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Eggebeen, D. J. ve Hawkins, A. J. (1990). Economic need and wives' employment. *Journal of Family Issues*, 11, (ss. 48-66).
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A. ve Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development*, 76(5), 1055-1071.
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995), Perceived social support: Psychometric properties of the MSPSS in normal and pathological groups in a developing country, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 30, (ss.121–126).
- Elloy ve David F. (2004), Antecedents of Work-Family Conflict Among Dual-Career Couples: An Australian Study, *Cross Cultural Management*, 11(4), (ss. 17-27).
- Erder, G. (2010). Work-family conflict and children's externalizing and internalizing problems: The mediating role of parenting (Unpublished master's thesis). Graduate

- School of Social Sciences and Humanities (GSSS), Koc University, Istanbul.
- Erel, O. ve Burman, B. (1995), Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A metaanalytic review, *Psychological Bulletin*, 118, (ss. 108–132).
- Eyberg, S. ve Robinson, E. A. (1983). Conduct problem behavior: Standardization of a behavioral scale with adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 12, 347-354.
- Frone, M. R., Russell, M. ve Barnes, G. M. (1996), Work–family conflict, gender, and health-related outcomes: A study of employed parents in two community samples, *Journal of Occupational Health Psychology*, 1, (ss. 57–69).
- Frone, M. R., Russell, M. ve Cooper, M. L. (1997), Relation of work–family conflict to health outcomes: A four-year longitudinal study of employed parents, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70, (ss. 325–335).
- Galinsky, E., Bond, J. T. ve Friedman, D. E. (1996), The role of employers in addressing the needs of employed parent, *Journal of Social Issues*, 52, (3), (ss.111-136).
- Goodman, W. B. ve Crouter, A. C. (2009). Longitudinal Associations Between Maternal Work Stress, Negative Work- Family Spillover, and Depressive Symptoms. *Family Relations*, 58(3), 245-258.
- Greenhaus, J. H. ve Beutell, N. J. (1985), Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10(1), (ss.76–88).
- Güvenç, G. (2014). Construction of wife and mother identities in women’s talk of intrafamily violence in Saraycık-Turkey, *International Perspectives in Psychology: Research, Practice, Consultation*, 3, (ss. 76 –92)11.
- Han, Wen-Jui, Waldfogel, J. ve Brooks-Gunn,J.,(2001) The Effects of Early Maternal Employment on Later Cognitive and Behavioral Outcomes, *Journal of Marriage and the Family*, 63(2), (ss.336-354).
- Hart, M. S. ve Kelley, M. L. (2006), Fathers’ and mothers’ work and family issues as related to internalizing and externalizing behavior of children attending day care, *Journal of Family Issues*, 27,(ss. 252–270).
- Hogan, A. E., Scott, K. G. ve Bauer, C. R. (1992). The Adaptive Social Behavior Inventory (ASBI): A new assessment of social competence in high-risk three-year-olds. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 10(3), 230-239.
- Ishaya, N. ve Ayman, R. (2008), *Predicting work-family conflict via perceived involvement and overload*, Boston, American Psychological Association.
- Janssens, J. M. A. M. ve Gerris, J. R. M. (1992). Child rearing, empathy and prosocial development. Child rearing: Influence on prosocial and moral development, 57-75.
- Kağıtçıbaşı, Ç., (2005). *Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for*

- Self and Family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol 36(4), 403-422.
- Kağıtçıbaşı Ç. (2010), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: International Review*, 54, 317-337.
- Kandiyoti, D. (1997) Gendering the modern: on missing dimensions in the study of Turkish modernity, in S. Bozdoğan and R. Kasaba (eds) *Rethinking modernity and national identity in Turkey*, Seattle: University of Washington Press, 113–32.
- Karatepe, O.M. ve Tekinkus, M., (2006), The effects of work-family conflict, emotional exhaustion, and intrinsic motivation on job outcomes of frontline employees, *International Journal of Bank Marketing* 24 (3), (ss. 173–193).
- Kotchick, B. A., Dorsey, S. ve Heller, L. (2005), Predictors of parenting among African American single mothers: Personal and contextual factors, *Journal of Marriage and Family*, 67, (ss. 448–460).
- Kumru, A. (2005). *Study of the effect of parents' and teachers' socialization aims, developmental expectations and control strategies on child development during early childhood years*. Turkey: Abant İzzet Baysal University (BAP: 2005.03.06.213)(unpublished manuscript).
- Kumru, A., Sayıl, M. ve Yağmurlu, B. (2006), TÜBİTAK Project: Career: Longitudinal Study of Cognitive, Emotional and Positive Social Development of Children.
- Lamb, M. E. (1977). Father-infant and mother-infant interaction in the first year of life. *Child Development*, 48, 167-181.
- Lovejoy, M.C., Graczyk, P.A., O'Hare, E., ve Neuman, G. (2000), Maternal depression and parenting behavior: a meta-analytic review, *Clin. Psychol. Rev.*, 20:561–92.
- Lucas-Thompson, R. G., Goldberg, W. A. ve Prause, J. (2010), Maternal work early in the lives of children and its distal associations with achievement and behavior problems: A meta-analysis, *Psychological Bulletin*, 136, (ss. 915–942).
- Luster, T., Rhoades, K. ve Haas, B. E. (1989). The relation between parental values and parenting behavior: A test of the Kohn hypothesis. *Journal of Marriage and the Family*, 51(1), 139–47.
- McCarty, C.A., ve McMahon, R.J.(2003), Mediators of the relation between maternal depressive symptoms and child internalizing and disruptive behavior disorders, *J. Fam. Psychol.* 17(4):545–56.
- McElwain, A. K. (2002). *The development of the work-family guilt scale*. Unpublished manuscript.

- Miles, S. B., ve Stipek, D. (2006). Contemporaneous and longitudinal associations between social behavior and literacy achievement in a sample of low-income elementary school children. *Child Development*, 77(1), 103-117.
- Mulsow, M., Caldera, Y. M., Pursley, M., Reifman, A. ve Huston, A. C. (2002) Multilevel factors influencing maternal stress during the first three years. *Journal of Marriage and the Family*, 64, (ss. 944–956).
- Muthén, L.K. ve Muthén, B.O. (1998-2012). Mplus User's Guide. Seventh Edition. Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.
- Nacak, M., Yağmurlu, B., Durgel, E.S., ve Vijver, F.J.R. van de (2011). Metropol ve Anadolu'da Ebeveynlik: Biliş ve Davranışlarda Şehrin ve Eğitim Düzeyinin Rolü [The role of city and education on parenting beliefs and behaviors]. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 85-100.
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S. ve McMurrian, R. (1996), Development and validation of work–family conflict and family–work conflict scales. *Journal of Applied Psychology*, 81(4), (ss. 400–410).
- OECD (2011).Maternal Employment Rates. Erişim: http://www.oecd.org/els/family/LMF1_2_Maternal_Employment_Sep2014.pdf, 02 Nisan, 2017.
- OECD (2012).OECD Better Life Index. Erişim: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/jobs/>, 17 Mayıs, 2017.
- OECD (2012).OECD Employment Rate. Erişim: <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm> ,17 Mayıs, 2017.
- Özdevecioğlu, M. ve Doruk, N. (2009), Organizasyonlarda iş-aile ve aile-iş çatışmalarının iş ve yaşam tatminleri üzerine etkisi, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 33, (ss.66-99).
- Parasurman, S. ve Simmers, C. A. (2001), Type of employment, work–family conflict and well-being: A comparative study, *Journal of Organizational Behavior*, 22, (ss. 551–568).
- Parcel, T. L. ve Menaghan, E.G. (1997), Effects of Low-Wage Employment on Family Well-Being, *Future of Children*, 7(1), (ss.116- 121).
- Paterson, G. ve Sanson, A. (1999), The association of behavioural adjustment to temperament, parenting and family characteristics among 5-year-old children, *Social Development*, 8(3), (ss. 293-309).
- Powell, G. N. ve Greenhaus, J. H.,(2010), Sex, gender, and decisions at the family3work interface. *Journal of Management*, 36, (ss. 1011–1039).
- Prior, M., Sanson, A. ve Oberklaid, F. (1989), Temperament in childhood, The Australian

- Temperament Project, In G. Kohnstamm, J. Bates ve M. Rothbart Eds., (ss. 537–556), New York: John Wiley.
- Repetti, R.L. ve Wood, J. (1997), Effects of daily stress at work on mothers' interactions with preschoolers, *J. Fam. Psychol.*, 11, (ss. 90– 108).
- Roeters, A., Van Der Lippe, T. ve Kluwer, E.S. (2010). Work Characteristics and Parent-Child Relationship Quality: The Mediating Role of Temporal Involvement, *Journal of Marriage and Family*, 72, 317–28.
- Rudy, D., ve Grusec, J. E. (2006). Authoritarian parenting in individualist and collectivist groups: Associations with maternal emotion and cognition and children's self-esteem. *Journal of Family Psychology*, 20(1), 68.
- Shebloski, B., Conger, K. J. ve Widaman, K. F. (2005). Reciprocal links among differential parenting, perceived partiality, and self-worth: A three-wave longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 19, 633-642.
- Sirman, N. (2000). Gender Construction and Nationalist Discourse: Dethroning the Father in the Early Turkish Novel. *Gender and Identity Construction: Women of Central Asia, the Caucasus and Turkey*, 68, 162.
- Soper, D.S. (2017). A-priori Sample Size Calculator for Structural Equation Models [Software]. Available from <http://www.danielsoper.com/statcalc>
- Sunar, D. ve Fişek G. O. (2005). Contemporary Turkish families. İçinde, *Families in Global Perspective*, (der.) J. L. Roopnarine ve U. Gielen, (s. 169–183). Boston, MA: Pearson.
- Şahin, N.H. ve Durak, A, (1994), Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlaması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 9:44-569.
- Tandon, M., Cardeli, E. ve Luby, J. (2009). Internalizing disorders in early childhood: A review of depressive and anxiety disorders. *Child and adolescent psychiatric clinics of North America*, 18(3), 593-610.
- Tavşancıl, E. (2013). *Psikolojik Test ve Değerlendirme*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tekingündüz, S., Kurtuldu, A. ve Öksüz, S. (2015), İş-Aile Yaşam Çatışması, İş Tatmini ve İş Stresi Arasındaki İlişkiler, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Yıl.3, Cilt.3, Sayı.4, (ss.27-42).
- Thomas, L. T. ve Ganster, D. C. (1995), Impact of familysupportive work variables on work-family conflict and strain: A control perspective, *Journal of Applied Psychology*, 80: (ss.6 –15).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). İstatistiklerle Kadın. Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, 02 Nisan, 2017.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). Hanehalkı İşgücü Anketi. Erişim:

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?d-4326216-s=2&d-4326216-o=2>, 20 Şubat, 2018.

- TÜRKONFED (2017). Türkonfed İş Dünyasında Kadın 2017 Raporu Birinci Faz Çalışma Sonuçları. Erişim: <http://www.turkonfed.org/tr/detay/1301/turkonfed-is-dunyasinda-kadin-2017-raporu-1-faz-sonuclari/>, 20 Ağustos, 2017.
- Vieira, J. M., Ávila, M. ve Matos, P. (2012), Attachment and parenting: The mediating role of work-family balance in Portuguese parents of preschool children, *Family Relations*, 31, (ss. 50-31).
- Voydanoff, P., (2005), Work Demands and Work-to-Family and Family-to-Work Conflict: Direct and Indirect Relationships, *Journal of Family Issues*, 26(6), (ss.707-726).
- Webster-Stratton, C. (2003). Aggression in young children services proven to be effective in reducing aggression. *Encyclopedia on Early Childhood Development Montreal*, 1-6.
- Westland, J.C. (2010). Lower bounds on sample size in structural equation modeling. *Electronic Commerce Research and Applications*, 9(6), 476-487.
- Westrupp, E., Strazdins, L., Martin, A., Cooklin, A., Zubrick, S.R. ve Nicholson, J.,(2016), Forthcoming. "Maternal Work-Family Conflict and Psychological Distress: Reciprocal Relationships Over 8 Years, *Journal of Marriage and Family*.
- Yagmurlu, B. ve Sanson, A.(2009), Acculturation and Parenting among Turkish Mothers in Australia, *Journal of Cross-Cultural Psychology* 40, (ss. 361–380).
- Yeung, W. J., Linver, M. ve Brooks-Gunn, J. B. (2002). How money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child Development*, 73, 1861 – 1879.
- Yildirim, D. ve Aycan, Z. (2008), Nurses' work demands and work–family conflict: A questionnaire survey, *International Journal of Nursing Studies*, 45, (ss.1366-1378).
- Zimet, G.D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G. ve Farley, G.K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30-41.

EKLER

İŞ-AİLE ÇATIŞMASI VE ÇOCUK GELİŞİMİ ARAŞTIRMASI

Feypiye Mektepleri Vakfı Işık Üniversitesi Psikoloji bölümü hocası Dr. Öğr. Üyesi Berna Akçınar tarafından yürütölen TÜBİTAK destekli bu çalışma kadınların, iş ve aile içi ilişkileri ve ebeveynlik deneyimleri hakkında görüşlerini almak için yapılmaktadır. Sizinle yaklaşık 1 saat sürecek bir görüşme yapmak istiyoruz. Sizinle yaptığımız bu görüşme tüm Türkiye genelinde, sizin gibi 2 ile 6 yaşları arasında çocuğı olan 800 anneyle daha yapılıyor.

Görüşmemiz sırasında sizden aldığımız bilgiler yalnızca Işık Üniversitesi Psikoloji bölümü araştırma ekibi tarafından görölecektir. Sizin isminiz tamamen saklı tutulacaktır. Eğer bu görüşme için bize izin verirsiniz çok memnun oluruz. Eğer görüşmemiz konusunda herhangi bir sorunuz varsa ben elimden geldiğı kadar yanıtlamaya çalışırım. Yanıtlayamadığım soruları da araştırma ekibine yönlendirebilirim.

İlk olarak öğrenmek istediğim şu: Sizin ve çocuğunuzun bu çalışmaya katılabilmesi için çocuğunuzun belli bir yaş aralığında olması gerekiyor. Çocuğunuzun doğum tarihini öğrenebilir miyiz? (ANKETÖR: Anne çocuğı doğum tarihinden emin değilse sağlık karnesi veya nüfus cüzdanını isteyin).

Çocuğunuzun doğum tarihi nedir? GÜN: _____ AY: _____ YIL: _____

Çocuğunuzun adı nedir ?.....

ÇOCUK 2 -6 YAŞLARI ARASINDA MI?

Evet → ANKETÖR: Lütfen annenin çalışma durumunu sorun.

Hayır → ANKETÖR: Lütfen tanıdık bir alternatif sorunuz: Ne yazık ki sizinle bu çalışmaya devam edemeyeceğiz.

Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizi daha iyi tarif ediyor?

- 1>Ev dışında ücretli bir işte çalışıyor
- 2>Ücretli bir işte çalışmıyor
- 3>Ücretsiz bir işte çalışıyor

Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizi daha iyi tarif ediyor?

- 1>Evli ve eşiyile beraber yaşıyor
- 2>Diğer (Dul, boşanmış, evli ama eşinden ayrı yaşıyor, boşanmış ama eşiyile yaşıyor)

ANKETÖR: Çalışmaya devam edebilmek için annenin evli ve eşiyile beraber yaşıyor olması (1inci seçenek) VE ev dışında ücretli bir işte çalışıyor olması(1inci seçenek) gereklidir.

Bu araştırmada kısmi veya tam zamanlı olarak, gelir elde etmek amacıyla ücretli/maaşlı, ev dışında çalışan evli kadınlar kapsanacaktır. Bu kriterlerin dışında işin ne olduğuyula ilgili herhangi bir dışlama kriteri olmayacaktır.

Bizimle görüşmeyi, kendi isteğinizle ve tüm bu bilgileri okuyup anladığınızı beyan ederek kabul ediyor musunuz?

- 1> Evet
- 2> Hayır

Araştırma Ekip Üyesi Bilgileri	İş telefonu	E-posta
Dr. Öğr. Üyesi Berna Akçınar Yayla	4440799/7167	berna.akcinar@isikun.edu.tr

ANKETİN BAŞLANGIÇ SAATİNİ KAYDEDİNİZ: .....: .....

1. BÖLÜM: DEMOGRAFİK SORULAR

1	Doğum tarihinizi öğrenebilir miyim?	...../...../..... Gün / Ay / Yıl	K1.
2	(ANKETÖR: Doğum tarihini bilmiyor ise) Kaç yaşındasınız?	(Yazınız)	K2.
3	Nasıl bir yerde doğdunuz?	1> Metropol, büyük şehir merkezi (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana) 2> Şehir 3> Kasaba 4> Köy 5> Yurtdışı (yazınız).....	K3.
4	Doğduğunuz yer hangi il'e bağlı?	.....	K4.
5	Bugüne kadar en uzun yaşadığınız yer, nasıl bir yerdi?	1> Metropol, büyük şehir merkezi (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana) 2> Şehir 3> Kasaba 4> Köy 5> Yurtdışı (yazınız).....	K5.
6	Eğitim durumunuz, yani en son bitirdiğiniz sınıf nedir?	(Yazınız)	K6.
7	Eşinizin eğitim durumu, yani en son bitirdiği sınıf nedir?	(Yazınız)	K7.
8	Kaç yıldır evlisiniz?	Yazınız : ..... YIL	K8.
9	Evinizde tüm çocuklar dâhil kaç kişi yaşıyor?	(Yazınız)	K9.
10	Evinizde siz, eşiniz ve çocuklarınız dışında aile bireyleri var mı?	1>Evet 2>Hayır	K10.
11	Evet ise size göre YAKINLIKLARINI belirtiniz:	Yazınız	K11.
		Yazınız	K12.
		Yazınız	K13.
		Yazınız	K14.
		Yazınız	K15.
12	Toplam kaç tane çocuğunuz var?	Yazınız	K16.
13	Çocuğun cinsiyeti (anketin yapılacağı ilgili çocuk)	1>Kız 2>Erkek	K17.
14	Çocuğun doğum sırası (anketin yapılacağı ilgili çocuk)	Yazınız	K18.
15	_____ [ÇOCUĞUN İSMİ] şu anda yuvaya, ana sınıfına ya da 1. sınıfa gidiyor mu?	1>Evet, yuvaya/kreşe gidiyor 2>Evet, ana sınıfına gidiyor 3> Evet, 1. sınıfa gidiyor 4>Hayır (19. Soruya(K23) geçiniz)	K19.
16	_____ [ÇOCUĞUN İSMİ] okulu tam gün mü yoksa yarım gün mü?	1> Tam gün 2>Yarım gün	K20.
17	Şu anda anaokuluna ya da yuvaya saat kaçta gidiyor	Gidiş saati: _____	K21.
18	Şu anda anaokulundan ya da yuvadan saat kaçta dönüyor?	Dönüş saati: _____	K22.

19	Şu anda çocuğunuza bakan bir aile bireyi var mı?	1> Evet 2>Hayır	K23.
20	Doğduğundanberi [ÇOCUĞUN İSMİ]'e sizdenbaşkabakmışolan kişileridüşünün. [ÇOCUĞUN İSMİ]'e enazbirkaç ay boyunca düzenli olarak (yanibirkaç ay boyunca enazhaftadabirkaçgünve günde birkaç saat) bakankimse oldu mu?	1>Evet 2>Hayır (22. Soruya(K26) geçiniz)	K24.
21	Çocuğunuza bakan kişi(ler) kimdi? Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.	1> annem 2> kayınvalidem 3> komşum 4> bakıcı 5> kızkardeşim 6> görümcem 7> diğer	K25.
Şimdi sizin işinizle ilgili sorularım olacak			
22	İş yeriniz hangisine daha uygun?	1> Kamu kuruluşu 2> Özel sektör	K26.
23	İşiniz hakkında hangisi doğru?	1> Kendi işim 2>Kendi işim değil	K27.
24	Hafta içi (Pazartesi-Cuma), haftada kaç gün çalışıyorsunuz?	_____gün	K28.
25	Günlük çalışma süreniz ne kadar?	_____saat	K29.
26	Çalışmak için evden saat kaçta çıkıyorsunuz?	Gidiş saati: _____:	K30.
27	İşten eve saat kaçta dönüyorsunuz?	Dönüş saati: _____:	K31.
28	Hafta sonu (Cumartesi-Pazar) çalışıyor musunuz?	1> Evet 2> Hayır	K32.
29	Evet ise hafta sonu kaç saat?	.....saat	K33.
Lütfen anketin yapılacağı ilgili çocuğunuz için düşünün			
30	Doğum izni (ücretli yasal izin) hakkınızı kullandınız mı?	1> Evet 2> Hayır 3> O zaman çalışmıyordum	K34.
31	Evet ise ne kadar zaman (kaç hafta) kullandınız?	.....hafta	K35.
32	Doğum sonrası ücretsiz izin hakkınızı kullandınız mı?	1> Evet 2> Hayır 3> O zaman çalışmıyordum	K36.
33	Evet ise ne kadar zaman (kaç ay veya hafta) kullandınız?	Yazınız	K37.
34	Çocuğunuz 0-2 yaşlarındayken çalıştınız mı?	1> Evet 2> Hayır	K38.
35	Evet ise ne kadar zaman (kaç ay) çalıştınız?	.....ay	K39.
2. BÖLÜM: İŞYERİ ÖZELLİĞİ			
36	Şimdi size işyerinizdeki imkânlarla ilgili bazı şeyler sayacağım. Her biri için “evet”, “hayır” seçeneklerinden birini söyleyiniz.	Evet	Hayır
	Kurumun çocuk bakımevi/anaokulu var mı?	1	2
	Kurumun herhangi bir anaokulu ile anlaşması var mı?	1	2
	Kurum, bireylerin kendi ayarladıkları anaokulları için, ücret konusunda çalışanlarına ödeme yapıyor mu?	1	2
	Kurum, çalışanlarına bakıcı bulmalarına yardımcı oluyor mu?	1	2
	Kurum çocuk bakımı ve gelişimi konusunda eğitimler veriyor mu?	1	2

	Yöneticiniz, iş ve aile sorumluluklarınızı nasıl dengede tutabileceğiniz hakkında bilgi paylaşımında bulunuyor mu?	1	2	K45.			
	Ailenizle ilgili acil bir durum nedeniyle resmi izin gerektirmeden, ancak amirinizi bilgilendirerek, bir iki saatliğine işten çıkma veya işi erken bırakma serbestliğine sahip misiniz?	1	2	K46.			
37	Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derecede katıldığınızı belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
	1. Çalıştığım kurum, kurumun başarısı için olan katkılarıma değer verir.	1	2	3	4	5	K47.
	2. Gösterdiğim fazladan çabaların bu kurumda hiçbir kıymeti yoktur.	1	2	3	4	5	K48.
	3. Çalıştığım kurum, şikâyetlerimi ciddiye almaz.	1	2	3	4	5	K49.
	4. Çalıştığım kurum, benim mutluluğuma gerçekten önem verir.	1	2	3	4	5	K50.
	5. İşimi olabilecek en iyi şekilde yaptığımda bile, çalıştığım kurum bunu fark etmez.	1	2	3	4	5	K51.
	6. Çalıştığım kurum, işteki memnuniyetime önem verir.	1	2	3	4	5	K52.
	7. Çalıştığım kurum, benimle çok az ilgilenir.	1	2	3	4	5	K53.
	8. Çalıştığım kurum, işteki başarılarımla gurur duyar.	1	2	3	4	5	K54.
38	Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derecede katıldığınızı belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
	1. İşim beni aile aktivitelerimle ilgilenmekten fazlasıyla alıkoyuyor.	1	2	3	4	5	K55.
	2. İşten eve geldiğimde, genelde aileyle ilgili aktivitelere katılamayacak/aile sorumluluklarımı yerine getiremeyecek kadar bitkin ve yorgun oluyorum.	1	2	3	4	5	K56.
	3. İşimde harcadığım zaman yüzünden aileyle ilgili aktiviteleri kaçırmak zorunda kalıyorum.	1	2	3	4	5	K57.
	4. İşimde yaşadığım baskı yüzünden, bazen eve geldiğimde zevk aldığım şeyleri yapamayacak kadar gergin oluyorum.	1	2	3	4	5	K58.
	5. İşime ayırmak zorunda olduğum zaman, evimle ilgili sorumluluk almamı ve aktivitelere katılmamı engelliyor.	1	2	3	4	5	K59.
	6. Genelde işten eve geldiğimde duygusal olarak o kadar yıpranmış oluyorum ki, bu benim aileme katkıda bulunmamı engelliyor.	1	2	3	4	5	K60.

3. BÖLÜM: SİZ VE ÇOCUĞUNUZ (Anneye hatırlatma: çalışmanın başında doğum tarihi ve ismi belirtilen çocuk için doldurunuz).

39	Şimdi okuyacağım cümleler çocuk yetiştirmeye ait bazı durumları anlatmaktadır. Lütfen ben her cümleyi okuduğumda bu ifadelerin size ne kadar uyduğunu bana söyleyiniz. Doğru veya yanlış cevap yoktur. Amacımız, yalnızca annelerin çocuk yetiştirme konusundaki davranışlarını öğrenmektir.	Hiçbir Zaman	Çok Seyrek	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman	
	1. Çocuğumun kendisine söyleneni açıklamasız yapmasını beklerim.	1	2	3	4	5	K61.
	2. Çocuğumun daha iyi davranmasını sağlamak için ona tokat atarım.	1	2	3	4	5	K62.
	3. Çocuğum korkmuş ya da üzüntülü olduğu zaman, onu rahatlatır ve ona anlayışlı davranırım.	1	2	3	4	5	K63.
	4. Ondan istediğim bir şeyi, çocuğumun oyalanmadan hemen yapmasını beklerim.	1	2	3	4	5	K64.
	5. Çocuğumdan bir şey istediğimde, onun isteklerine ya da itirazlarına aldırım.	1	2	3	4	5	K65.
	6. Çocuğuma sevgimi, onu kucaklayarak, öperek ve sarılarak ifade ederim.	1	2	3	4	5	K66.
	7. Çocuğumun, anne ve babasına sorgusuz itaat etmesini beklerim.	1	2	3	4	5	K67.
	8. Çocuğumun davranışını kontrol etmek için ona tokat atar veya vururum.	1	2	3	4	5	K68.
	9. Belirli bir neden olmaksızın, çocuğumu kucaklar veya ona sarılırım.	1	2	3	4	5	K69.
	10. Çocuğuma, davranışlarının sonuçlarını açıklarım (örneğin; birisine vurursa onun canı acır veya sıcak tencereye dokunursa eli yanar gibi).	1	2	3	4	5	K70.
	11. Çocuğum, yanlış davrandığında ona bağırırım.	1	2	3	4	5	K71.
	12. Çocuğuma bazı şeylerin neden gerekli olduğunu açıklamaya çalışırım.	1	2	3	4	5	K72.
	13. Çocuğuma, onun beni ne kadar mutlu ettiğini söylerim.	1	2	3	4	5	K73.
	14. Çocuğum yanlış davrandığında fazla açıklama yapmadan, onu yanımdan uzaklaştırırım.	1	2	3	4	5	K74.
	15. Çocuğumun, kendisine söyleneni tartışmasız yapmasını isterim.	1	2	3	4	5	K75.
	16. Çocuğumla benim, sıcak ve çok yakın olduğumuz anlar vardır.	1	2	3	4	5	K76.
	17. Yanlış davrandığı zaman çocuğuma, sevdiği bir şeyi yasaklarım (Televizyon seyretmek ya da arkadaşlarıyla oynamak gibi).	1	2	3	4	5	K77.
	18. Çocuğumu dinlemek ve onunla bir şeyler yapmaktan zevk alırım.	1	2	3	4	5	K78.
	19. Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.	1	2	3	4	5	K79.
	20. Canımı sıktığı zaman, kendimi çocuğumdan uzaklaştırırım.	1	2	3	4	5	K80.
	21. Çok kötü davrandığında, çocuğuma fiziksel ceza veririm; örneğin, tokat atarım.	1	2	3	4	5	K81.
	22. Çocuğuma, neden cezalandırıldığını veya kısıtlandığını açıklarım.	1	2	3	4	5	K82.
	23. Çocuğumu kucaklamayı ve öpmeyi severim.	1	2	3	4	5	K83.
	24. Çocuğumun davranışını düzeltmek için ona fiziksel ceza veririm (örneğin: sarsarım, vururum, çimdik atarım).	1	2	3	4	5	K84.

	Hiçbir Zaman	Çok Seyrek	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman	
25. Çocuğuma, kuralların nedenini açıklarım.	1	2	3	4	5	K85.
26. Çocuğum mutlu olduğunda da, endişeli olduğunda da kendimi ona yakın hissederim.	1	2	3	4	5	K86.
27. Çocuğum itaatkâr davranmadığı zaman, ona tokat atarım.	1	2	3	4	5	K87.
28. Çocuğum yanlış davrandığı zaman, onunla mantıklı bir şekilde konuşur ve olayın üzerinden geçerim.	1	2	3	4	5	K88.
29. Çocuğumla şakalaşır ve oyun oynarım.	1	2	3	4	5	K89.
30. Çocuğum itiraz etse bile, önüne koyduğum yemeği sonuna kadar yemesini sağlarım.	1	2	3	4	5	K90.

4. BÖLÜM: ÇOCUĞUN DAVRANIŞLARI

40	Size şimdi okuyacağım cümleler ____ [ÇOCUĞUN İSMİ]'in mizacı ile ilgili. Biz mizaç derken ____ [ÇOCUĞUN İSMİ]'in pek değişmeyen, sanki doğduğundan beri aynı kalmış gibi olan huylarından söz ediyoruz. Her cümleyi okuduğumda ____ [ÇOCUĞUN İSMİ]'in her zaman mı yoksa bazen mi böyle olduğunu, yoksa hiç bir zaman mı böyle olmadığını belirtmenizi rica ediyorum						
		Hiçbir Zaman Böyle Değildir	Genellikle Böyle Değildir	Bazen Böyledir Bazen Değildir	Genellikle Böyledir	Hemen Her Zaman Böyledir	
	1. Bir işle uğraşırken (yap-boz, resim yapmak vb.) üzülür veya canı sıkılırsa yaptığı şeyi yere atar, ağlar, kapıları çarpar.	1	2	3	4	5	K91.
	2. Alışveriş yaparken, oyuncak ya da şeker istediğinde, onun yerine başka bir şeyi kolayca kabul eder.	1	2	3	4	5	K92.
	3. Saçının taranması gibi bir işe karşı çıkarsa, buna direnmeyi aylarca sürdürür.	1	2	3	4	5	K93.
	4. Bir şeye kırgınsa, bunu geçiştirmek zor olur.	1	2	3	4	5	K94.
	5. Beraber alışveriş yaparken, istediğini almazsam (örneğin: şeker, oyuncak gibi), ağlar ve bağırır.	1	2	3	4	5	K95.
	6. Üzüntülü ise, onu rahatlatmak zordur.	1	2	3	4	5	K96.
	7. Sevdiği bir oyun ya da oyuncakla istediğini yapamazsa, buna çok üzülür.	1	2	3	4	5	K97.
	8. Bir kıyafeti giymek istemediğinde, bağırır ya da ağlar.	1	2	3	4	5	K98.
	9. Kitap okumak, kitaplara bakmak veya el işi yapmak gibi faaliyetlerle uzun zaman uğraşır.	1	2	3	4	5	K99.

41	Şimdi size çocukların bazı davranışlarını anlatan cümleler okuyacağım. Lütfen tarif edilen her davranışı, çocuğunuzun SON ÜÇ AY içinde ne sıklıkta gösterdiğini belirtin.	Hiçbir Zaman	Çok Seyrek	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman	
	1. Başkalarının duygularını, örneğin mutlu, üzgün ya da kızgın olduklarını anlar.	1	2	3	4	5	K100.
	2. Diğer çocuklara karşı yardımseverdir.	1	2	3	4	5	K101.
	3. İtaatkardır.	1	2	3	4	5	K102.
	4. Oyun için bir öneride bulunduğunuzda, hoşnut olmadığını gösterir (örneğin; sinirlice bakar, omuz silker ve ayağını yere vurur).	1	2	3	4	5	K103.
	5. Oyunlarda kurallara uyar.	1	2	3	4	5	K104.
	6. Yeteri kadar ilgi görmezse sinirlenir.	1	2	3	4	5	K105.
	7. Diğer çocukların sıkıntısını anlar, üzgün olduklarında onları rahatlatmaya çalışır.	1	2	3	4	5	K106.
	8. Oyunlarda ya da başka faaliyetlerde sırasının gelmesini bekler.	1	2	3	4	5	K107.
	9. Ne istediğini doğrudan ve açıkça söyler.	1	2	3	4	5	K108.
	10. Rıcanızı/isteğinizi yerine getirir.	1	2	3	4	5	K109.
	11. Diğer çocukların dikkatini kolayca kendine çekebilir.	1	2	3	4	5	K110.
	12. Diğer insanlara arkadaşça ve hoş şeyler söyler.	1	2	3	4	5	K111.
	13. Oyun oynayan çocuklara katılır.	1	2	3	4	5	K112.
	14. Diğer çocukların faaliyetlerine katılmadan sadece onları izler.	1	2	3	4	5	K113.
	15. Evin kurallarına uyar.	1	2	3	4	5	K114.
	16. Hatırlatıldığı zaman 'lütfen' ve 'teşekkür ederim' der.	1	2	3	4	5	K115.
	17. Diğer çocuklarla oynamak ister.	1	2	3	4	5	K116.
	18. Başkalarıyla iyi geçinen bir çocuktur.	1	2	3	4	5	K117.
	19. Diğer çocuklarla konuşur ve oynar.	1	2	3	4	5	K118.
	20. Eşyalarını ya da oyuncaklarını paylaşır.	1	2	3	4	5	K119.
	21. İnsanların yanında rahattır.	1	2	3	4	5	K120.
	22. Diğer çocuklarla alay eder, onlara isim takar.	1	2	3	4	5	K121.
	23. Diğer çocukların işlerine engel olur.	1	2	3	4	5	K122.
	24. Genellikle yaptığı şeylerle iftihar eder.	1	2	3	4	5	K123.
	25. Kavga etmeden ya da üzülmeden değişiklikleri kabul eder.	1	2	3	4	5	K124.
	26. Diğer çocuklara zorbalık yapar (örneğin; onlara vurur, kötü sözler söyler.)	1	2	3	4	5	K125.
	27. Pek çok değişik şeye ilgi duyar.	1	2	3	4	5	K126.
	28. Bir şeyi istediği miktarda alamamak onu endişelendirir.	1	2	3	4	5	K127.
	29. Çevresine hükmeder; her şey kendi bildiği gibi olsun ister.	1	2	3	4	5	K128.
	30. Sohbet etmekten hoşlanır.	1	2	3	4	5	K129.

42	Şimdi size çocuğunuzun bazı davranışlarını anlatan cümleler okuyacağım. Lütfen ilk olarak her davranışın çocuğunuzda ne sıklıkta görüldüğünü belirtin. Bunun için "hiç görülmez", "çok seyrek görülür", "bazen görülür", "çoğu zaman görülür" veya "her zaman görülür" seçeneklerinden birisini seçin. Lütfen cevaplarınızı çocuğunuzun SON 3 AY içindeki davranışlarını göz önüne alarak verin.	Hiç Görülmez	Çok Seyrek Görülür	Bazen Görülür	Çoğu Zaman Görülür	Her Zaman Görülür			
		1. Oyuncaklara ve diğer nesnelere zarar verir.	1	2	3	4	5	K130.	
		2. Bağırır ya da çılgık atar.	1	2	3	4	5	K131.	
		3. Cezayla tehdit edilmedikçe söz dinlemez.	1	2	3	4	5	K132.	
		4. Kendi istediği olmayınca sinirlenir.	1	2	3	4	5	K133.	
		5. Yetişkinlere karşılık verir.	1	2	3	4	5	K134.	
		6. Yaşlılarıyla dövüşür.	1	2	3	4	5	K135.	
		7. Aşırı hareketlidir, rahat durmaz.	1	2	3	4	5	K136.	
		8. Anne-babasına vurur.	1	2	3	4	5	K137.	
		9. Öfke nöbetleri olur.	1	2	3	4	5	K138.	
43	Aşağıda çocukların özelliklerini tanımlayan bir dizi madde bulunmaktadır. Her bir madde çocuğunuzun şu andaki ya da son 6 ay içerisindeki durumunu belirtmektedir. Bir madde çocuğunuz için çok ya da sıklıkla doğru ise 1, bazen ya da biraz doğru ise 2, hiç doğru değilse 3 diyebilirsiniz.	Çok ya da sıklıkla doğru	Bazen ya da biraz doğru	Doğru değil					
					1. Yetişkinlerin dizinin dibinden ayrılmaz, onlara çok bağımlıdır.	1	2	3	K139.
					2. Mutsuz, üzgün, çökkün ve bezgindir.	1	2	3	K140.
					3. İçe kapanıktır, başkalarıyla olmak istemez.	1	2	3	K141.
					4. Duygu durumunda ani değişiklikler olur.	1	2	3	K142.
					5. Çok korkak ve kaygılıdır.	1	2	3	K143.
					6. Kendini çok suçlu hisseder.	1	2	3	K144.
					7. Yalnızlıktan yakınıır.	1	2	3	K145.

5. BÖLÜM: ANNE DAVRANIŞLARI

44	Size şimdi insanların bazen yaşadıkları belirtilerin ve yakınmaların bir listesini okuyacağım. Daha sonra o belirtilerin SİZDE BUGÜN DAHİL, SON BİR HAFTADIR NE KADAR VAR OLDUĞUNU bana söyleyin. Belirtiler sizde hiç olmayabilir, biraz olabilir, orta derecede olabilir, epey olabilir veya çok fazla olabilir. Bu belirtiler SON BİR HAFTADIR sizde ne kadar var?	Hiç	Biraz	OrtaDerecede	Epey	ÇokFazla	
	1. Yaşamınıza son verme düşünceleri	1	2	3	4	5	K146.
	2. Yalnızlık hissetmek	1	2	3	4	5	K147.
	3. Hüzünlü, kederli hissetmek	1	2	3	4	5	K148.
	4. Hiçbir şeye ilgi duymamak	1	2	3	4	5	K149.
	5. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	1	2	3	4	5	K150.
	6. Kendini değersiz görmek/değersizlik duyguları	1	2	3	4	5	K151.
45	Şimdi size 12 cümle okuyacağım, her cümlede söylenenin sizin için ne sıklıkta geçerli olduğunu belirtir misiniz?	Hiçbir Zaman	Çok Seyrek	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman	
	1. Eşim ihtiyacım olduğunda yanımdadır.	1	2	3	4	5	K152.
	2. Eşimle sevinç ve kederlerimi paylaşıyorum.	1	2	3	4	5	K153.
	3. Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.(örneğin; annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim)	1	2	3	4	5	K154.
	4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım.	1	2	3	4	5	K155.
	5. Eşim beni gerçekten rahatlatan bir insandır.	1	2	3	4	5	K156.
	6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.	1	2	3	4	5	K157.
	7. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	1	2	3	4	5	K158.
	8. Sorunlarımı ailemle konuşabilirim.	1	2	3	4	5	K159.
	9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.	1	2	3	4	5	K160.
	10. Eşim duygularıma önem verir.	1	2	3	4	5	K161.
	11. Kararlarımı vermemde ailem bana yardımcı olmaya isteklidir.	1	2	3	4	5	K162.
	12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.	1	2	3	4	5	K163.

46	Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derecede katıldığınızı belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
	1. Ailemle istediğim kadar birlikte olamadığımdan dolayı üzülüyorum.	1	2	3	4	5	6	K164.
	2. Çocuklarımla istediğim kadar ilgilenemediğim için kendimi suçlu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	K165.
	3. İşle ilgili konulara zaman ayırmak için sık sık aileme ayırdığım zamandan çaldığımdan dolayı kendimi kötü hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	K166.
	4. Eşime/partnerime istediğim kadar ilgi gösteremediğimden dolayı kendimi suçlu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	K167.

47	Şimdi size çocuğunuzun bakımı ve ev işleri ile ilgili ailede yapılan bazı iş ve aktiviteler okuyacağım. Lütfen bunların sizin tarafınızdan ve eşiniz tarafından ne sıklıkta yapıldığını söyleyiniz. Bu soruları son 3 ayı göz önüne alarak yanıtlayınız.	A. Annenin ne sıklıkta yaptığı						B. Babanın ne sıklıkta yaptığı						
		Hiçbir Zaman	Çok Seyrek	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman		Hiçbir Zaman	Çok Seyrek	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman		
		1. Çocuğa yemek vermek	1	2	3	4	5	K168.a	1	2	3	4	5	K168.b
		2. Çocukla oyun oynamak	1	2	3	4	5	K169.a	1	2	3	4	5	K169.b
		3. Çocuğu yıkamak	1	2	3	4	5	K170.a	1	2	3	4	5	K170.b
		4. Çocuğu giydirmek	1	2	3	4	5	K171.a	1	2	3	4	5	K171.b
		5. Çocukla sohbet etmek	1	2	3	4	5	K172.a	1	2	3	4	5	K172.b
		6. Çocuğu yatırmak	1	2	3	4	5	K173.a	1	2	3	4	5	K173.b
		7. Çamaşır yıkama	1	2	3	4	5	K174.a	1	2	3	4	5	K174.b
		8. Çamaşır asma	1	2	3	4	5	K175.a	1	2	3	4	5	K175.b
		9. Evi toplama	1	2	3	4	5	K176.a	1	2	3	4	5	K176.b
		10. Bulaşık yıkama	1	2	3	4	5	K177.a	1	2	3	4	5	K177.b
		11. Evin temizliğini yapma (süpürge, toz alma vb.)	1	2	3	4	5	K178.a	1	2	3	4	5	K178.b
		12. Yemek pişirme	1	2	3	4	5	K179.a	1	2	3	4	5	K179.b
		13. Yiyecek alışverişi yapma	1	2	3	4	5	K180.a	1	2	3	4	5	K180.b
14. Ütü yapma	1	2	3	4	5	K181.a	1	2	3	4	5	K181.b		

6. BÖLÜM: HANE GELİR-GİDER ANKETİ

50	Şu anda para kazanmak amacıyla ne yapıyorsunuz? (ANKETÖR: Kişinin verdiği cevabı dikkatle dinleyip ayrıntılı bir şekilde yazın)	(Yazınız)	K182	
51	Şu anda eşiniz para kazanmak amacıyla ne yapıyor? (ANKETÖR: Kişinin verdiği cevabı dikkatle dinleyip ayrıntılı bir şekilde yazın)	(Yazınız)	K183.	
52	Siz dâhil evinizde para kazanmak için çalışan kişi sayısı nedir?	(Yazınız) _____	K183.	
53	Oturduğunuz ev size mi ait, kiracı mısınız, yoksa lojman mı?	1> Yaşadığımız ev bize ait (soru 54'ü sorunuz) 2> Kiracıyız(soru54'ü sorunuz) 3> Akrabalarımızın evi, ama kira ödemiyoruz(soru 54'ü sorunuz) 4> Lojman(soru 54'ü sorunuz)	K184.	
54	Kira ödüyorsa: Aylık ne kadar kira veriyorsunuz? Ev sahibi/kira ödemeyen/lojmanda yaşayan ise: Bu eve kira veriyor olsaydınız, aylık kirası yaklaşık ne kadar olurdu?	.....TL	K185.	
55	Şimdi size bazı şeyler sayacağım. Bunlara evde sizinle yaşayan herhangi birinin sahip olup olmadığını soracağım. Her biri için "sahibiz", "sahip değiliz" seçeneklerinden birini söyleyiniz.			
		Sahibiz	Sahip Değiliz	
	1. Bilgisayar	1	2	K186.
	2. İnternet bağlantısı	1	2	K187.
	3. Araba	1	2	K187.
	4. Kredi Kartı	1	2	K188.
	5. Bulaşık makinesi	1	2	K189.
	6. Plazma televizyon (düz-arkası olmayan TV)	1	2	K190.
	7. Mikro dalga fırın	1	2	K191.
	8. Yurt içinde otel/pansiyonda kaldığınız tatil imkanı	1	2	K192.
	9. Yurtdışında tatil imkanı	1	2	K193.
	10. Yazlık ev	1	2	K194.
	11.Günde 3 öğün yemek yeme imkanı	1	2	K195.
	12. Günlük gazete alabilme imkanı	1	2	K196.
56	Evinizde yaşayan tüm kişilerin, yiyecek-içecek, kira, gaz, elektrik, ulaşım, okul, taksitler, doktor veya ilaç gibi pek çok masrafları olabilir. Bunların hepsini toplayacak olursak, evinizde yaşayan kişilerin aylık toplam masrafları ne kadardır?	ANKETÖR DİKKAT! Hane halkı giderini TL olarak yazınız. .....TL	K197.	
57	ANKETİN BİTİŞ SAATI	.....:	K198.	
	Annenin Adı – Soyadı		K199.	
	Mahalle/Köy		K200.	

Semt/İlçe:		K201.
İl:		K202.
Ev Telefon no	( )	K203.
Anne Cep no	( )	K204.
Baba Cep no *Önümüzdeki aylarda eşinizin görüşlerini almak için da sizleri ziyaret edeceğiz.	( )	K205.
(Yoksa) Aileden birinin cep telefonu	( )	K206.
Anketimize katıldığınız için çok teşekkürler.		
<u>ANKETÖRE:</u> Lütfen bu soruları görüşme sırasındaki durumu göz önüne alarak doldurunuz.		
Görüşme sırasında annenin yanında diğer bir yetişkin bulundu mu?	1> Evet(Yazınız) ..... 2> Hayır	K207.
Uygulama hakkında anketörün gözlem ve notları:		K208.
Bu yerleşim yeri sizin gözlemlerinize göre hangisi tanıma daha yakın?	1> Tamamen kentsel 2> Yarı kentsel 3> Tamamen kırsal	K209.
Anket Tarihi		K210.
Anketör Adı		K211.

İş-Aile Çatışması Çalışması Derinlemesine Görüşme Kılavuzu

Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizi daha iyi tarif ediyor?

- 1>Ev dışında ücretli bir işte çalışıyor
- 2>Ücretli bir işte çalışmıyor
- 3>Ücretsiz bir işte çalışıyor

Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizi daha iyi tarif ediyor?

- 1>Evli ve eşiyile beraber yaşıyor
- 2>Diğer (Dul, boşanmış, evli ama eşinden ayrı yaşıyor, boşanmış ama eşiyile yaşıyor)

TANIŞMA

Araştırmacı kendini tanıtır ve araştırmaya ilişkin kısa bilgi verir. Bilimsel bir çalışma olduğunu söyler. Görüşme sırasında konuşmaların ses kaydının yapılacağını belirtir ve katılımcının buna izin verdiğinin onayını alır.

Sizi kısaca tanıyabilir miyim? Kaç yaşındasınız? Eğitiminiz nedir? Ne iş yapıyorsunuz? Kaç çocuğunuz var? Çocuklarınız kaç yaşında? Cinsiyetleri? Çocuk(lar) olduktan sonra iş bırakma durumu oldu mu? *(Görüşmeci bu soruların yanıtlarını zaten nicel soru formundan biliyor olacak. Burada amaç sohbet ortamını hazırlamak. Görüşmeci bazı soruların yanıtını, teyit almak için, kendi önceden söyleyebilir: "Bir erkek, bir kız iki çocuğunuz var" gibi.)*

Tarih:

Anne Adı:

Anketör Adı:

SORULAR:

1. Şimdi bana hafta içi sıradan bir günü nasıl geçirdiğinizi anlatır mısınız?
2. Hafta sonlarında farklı bir şeyler yapar mısınız? Hafta sonlarını nasıl geçirirsiniz?
3. Çocuklarınızla zaman geçirirken yanınızda başka kimler oluyor? Onlar neler yapıyor?
4. Arkadaşlarınız var mı? Ne sıklıkta görüşüyorsunuz? Arkadaşlarınız hangi çevreden (iş, aile, mahalle)? Onlardan yeterli sosyal-psikolojik destek gördüğünüzü düşünüyor musunuz?
5. Sizce anne olmak ne demektir?
6. Peki sizce baba olmak ne demektir? Anneliğin babalıktan farkı nedir?
7. Annelik öğrenilir mi? Anne olmayı nasıl ve kimden öğrendiniz?
8. Peki sizce babalık öğrenilir mi?
9. Ailede esas olarak çocuklardan kim sorumludur ve bu durumdan memnun musunuz? Çocuklar için sizce kimin ilgilenmesi daha iyi, neden böyle düşünüyorsunuz?
10. İşten eve gelince genelde neler yapıyorsunuz? Eşiniz bu zamanlarda ne yapıyor? Ne yapın isterdiniz?
11. Evdeki iş bölümü nasıldır? Hangi işler kimin asli işidir? Benim işim değil dediğiniz işler var mı? Neden?
12. Eşiniz de çocuklarla ve ev işleriyle ilgileniyor mu, örnek verecek olursanız mesela neler yapıyor? Neler yapın/yapmasın isterdiniz? Bu konuda hiç eşinizle konuşuyor musunuz, neler konuşuyorsunuz?
13. Eşiniz/hayat arkadaşınız, bir anne olarak sizden ne bekliyor? Sizin için bu beklentinin zor bir yanı var mı?
14. Eşiniz çalıştığınız için size olumlu ya da olumsuz söylemlerde bulunuyor mu? Örneğin sizi suçlayıcı ya da destekleyici konuşmalar yapıyor mu?
15. Çevreniz ve aileniz (anne, kayınvalide) çalışmanızı nasıl karşılıyor?
16. Sizce kadınların toplumdaki rolü nedir? Erkeklerin nedir? Bu roller hangi açılardan farklıdır? Farklıysa, neden farklıdır? Nasıl olmalıdır?
17. Neden çalışıyorsunuz? Maddi durumlardan dolayı mı, kendinizi daha iyi/yararlı hissettiğiniz için mi? Keşke

çalışmasam dediğiniz oluyor mu? Neden?

18. Siz isteyken çocuğunuzla kim ilgileniyor? (Araştırmacı: bu sorunun cevabını nicel soru formundan biliyor olacaksınız. Konuşmayı siz başlatabilirsiniz). Bu bakımdan memnun musunuz? Neden, hangi yönleriyle? Keşke çocuğuma ben baksaydım dediğiniz oluyor mu? Siz baksaydınız neyi farklı yapardınız?
19. İşinizden memnun musunuz? Ailenize yeterli zaman kalıyor mu? İş hayatınız zaman zaman da olsa herhangi bir şekilde aile içinde bir gerilim kaynağı oluyor mu? Tartışmaya yol açıyor mu?
20. Çalışma ortamınız nasıl? Çalışma arkadaşlarınız ve yöneticinizin desteğini, iyi niyetini hissediyor musunuz? Örneğin ailevi ve çocuk bakımı konularında destek alıyor musunuz?
21. Anneliğiniz konusunda destek alma olanağınız olsa, hangi konularda destek almak isterdiniz? (anne olmadan, anne olduktan sonra, eş ilişkileri)
22. Nasıl bir destek almak isterdiniz? (eğitim, doğum izni, yarı zamanlı çalışma imkânı, kreş desteği, iş yerinden destek)
23. Kimlerden destek almak isterdiniz (eşinizden, geniş ailenizden, yöneticinizden, ya da devletten ve politikacılardan nasıl destek görmek isterdiniz?)

Araştırmacı: zaman ayırıp çalışmamıza katıldığınız için çok teşekkür ederim. Araştırmamıza katılımınız ve zamanınız için çocuğunuza ufak bir hediyemiz olacak.